

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS FILOSOFIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA

ANŽELIKA ROMANOVSKAJA
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

**NACIONALINĖS IR REGIONINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS
SISTEMŲ SAŲVEIKA LIETUVOS RESPUBLIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Kristina Miliauskaitė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
1. KONSTITUCINIO IR KONVENCINIO TEISINIO REGULIAVIMO SĄVEIKOS YPATUMAI IR PROBLEMATIKA	7
1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija.....	9
1.2. Konvencijos vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.....	14
1.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos sąlyčio probleminiai aspektai	18
1.4. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos sąlyčio aspektai	25
1.4.1. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo statusas ir jurisdikcija.....	25
1.4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo jurisdikcijų santykis	29
1.4.3. Konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos būdai	34
1.5. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos sąlyčio aspektai	38
1.5.1. Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos atspindys Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje	38
1.5.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų statusas	42
1.5.3. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijų santykis.....	44
2. NACIONALINIO SUVERENITETO PRINCIPAS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SRITYJE	56
2.1. Nacionalinis suverenitetas	56
2.2. Tarptautinės integracija	59
2.3. Nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykis	61
IŠVADOS	65
PASIŪLYMAI	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
ANOTACIJA	77
ABSTRACT	78
SANTRAUKA	79
SUMMARY	81
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	83

IVADAS

Temos aktualumas ir probleminiai aspektai. Žmogaus teisės yra pamatinės visų teisinių valstybių vertybės ir jų apsaugai turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. Žmogaus teisių apsauga, visų pirma, garantuojama nacionaliniu konstituciniu lygmeniu, ir ilgą laiką ši sritis buvo laikoma išimtinai valstybės vidaus reikalu. Pasaulinių karų pasekmės, ypač po Antrojo pasaulinio karo sparčiai vykstantys globalizacijos procesai lėmė demokratinių valstybių suvokimą, jog žmogaus teisės ir laisvės yra itin reikšminga sritis, todėl jų užtikrinimas negali būti laikomas vien nacionalinės teisės dalyku. Tai paskatino formotis viršnacionaliniam žmogaus teisių apsaugos reguliavimui.

Darbo tema „Nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveika Lietuvos Respublikoje“ yra gana plati, apimanti daugelį nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų bei juos įgyvendinančių institucijų, įstaigų ir kitų mechanizmų, užtikrinančių žmogaus teisių apsaugą, tačiau šiame darbe bus aptarti tik tie mechanizmai, kurie sudaro pagrindą nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemoms (apsiribojant Europos Tarybos sukurta Konvencine sistema), įvardinant tai konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisių apsaugos sistemomis.

1950 m. priimta Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija (toliau – ir Konvencija) tapo unikaliu regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos pagrindu. 1995 m. Lietuvos Respublikai ratifikavus Konvenciją, ji tapo nacionalinės sistemos dalimi, kas įpareigojo visų pirma, mūsų šalies teismus, o ypač Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą (toliau – ir KT) ją tiesiogiai taikyti. Būtent tai nulėmė, visų pirma, konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo žmogaus teisių srityje sąveikos koncepcijos paiešką bei šių dviejų teisinio reguliavimo mechanizmų derinimo būtinybę.

Praėjo dvidešimt metų nuo tada, kai Lietuva ratifikavo Konvenciją, tačiau vis dar aktyviai diskutuojama dėl Konvencijos statuso mūsų vidaus teisėje bei jos santykio su Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vieningos teisininkų ir mokslininkų nuomonės šiuo klausimu nėra, o tai parodo apie nurodytos problemos sudėtingumą.

Nekyla abejonių, jog efektyviai žmogaus teisių apsaugai užtikrinti, nepakanka vien tik pripažinti Konvencijos svarbą ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) kompetenciją, būtina realiai įgyvendinti iš Konvencijos ir EŽTT teismo sprendimų išplaukančius įsipareigojimus. Tačiau EŽTT suteikta kontrolės funkcija laikas nuo laiko gali sąlygoti situacijas, kuomet konstitucinių teismų ir EŽTT pozicijos dėl žmogaus teisių ir laisvių interpretavimo nesutaps, ar įvyks kitokio pobūdžio konfliktai tarp šių teismų. Praktikoje vis dažniau susiduriama su konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo bendradarbiavimo stoka, kuri

tiesiogiai susijusi su nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykio problema. Būtent tai sąlygoja poreikį aptarti Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos pobūdį ir jos ryšį su valstybių suverenitetu, bei atsižvelgiant į tai, atsakyti į klausimą, ar gali Konstitucinis Teismas nepaisyti EŽTT sprendimų pasiteisindamas Konstitucijos viršenybės, nacionalinio suvereniteto principų užtikrinimu. Šios temos analizės būtinybę ir jos svarbą Lietuvos teisinei sistemai nulemia tai, jog praktikoje turime didelį atgarsį visuomenėje sukėlusį Rolando Pakso atvejį, kuomet EŽTT ir KT pozicijos išsiskyrė, įvyko minėtų teismų jurisprudencijų sandūra. Pažymėtina, jog Konstitucinio Teismo išaiškinimai šios bylos atžvilgiu, konvencinį ir konstitucinį teisinį reguliavimą vertinant labiau per dualistinę prizmę, kelia abejonių, ar KT išdėstytas požiūris užtikrina efektyvią KT ir EŽTT sąveiką. Be to, tai suponuoja panašių situacijų pasikartojimo galimybę ir ateityje.

Temos mokslinis naujumas ir problemos ištyrimo lygis, baigiamojo darbo reikšmė.

Verta pažymėti, kad daugelis Lietuvos ir užsienio teisininkų nagrinėjo nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų santykį, akcentuojant Konvencijos reikšmę nacionalinei teisei, išskiriant nacionalinių teismų, tame tarpe ir konstitucinių teismų, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo panašumus ir skirtumus. Tam tikrus Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos aspektus fragmentiškai tyrė konstitucinės ir tarptautinės teisės mokslininkai prof. dr. T. Birmontienė, K. Bubnytė, doc. dr. E. Jarašiūnas, D. Jočienė, doc. dr. K. Lapinskas, G. Mesonis, K. Urbaitis, prof. dr. D. Žalimas. Tam tikri nacionalinių teismų (įskaitant ir konstitucinės justicijos institucijų) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos aspektai buvo nagrinėti užsienio autorių prof. S. Greer, A. Filatova, M. Hartwig, prof. A. S. Sweet, G. Ulfstein. Vis tik reikia atkreipti dėmesį, jog lietuviškoje mokslinėje literatūroje pasigendama išsamios ir kompleksinės konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveikos analizės, kuri apimtų dviejų teisinių sistemų sugyvenimo ypatumus ir problemas. Teisinėje literatūroje mažai skirta dėmesio tarptautinių įsipareigojimų ir konstitucinės tapatybės santykio analizei¹. Magistro baigiamajame darbe tiriamieji aspektai glaudžiai susiję su užsienio mokslininkų gvildenamais klausimais dėl Konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo konstitucinio statuso.

Konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sąveikos probleminių aspektų ištyrimas yra reikšmingas praktiniu apsektu, nes jų buvimas gali sukelti teisinių problemų, susijusių su tinkamu Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų vykdymu, tiesiogiai lemiančių tolimesnį Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo bendradarbiavimą ir žmogaus teisių ir laisvių apsaugos efektyvumą.

¹ Šią temą plačiau nagrinėjo L. Marcinkutė mokslinėje disertacijoje „Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė Lietuvos nacionalinėje žmogaus teisių politikoje“.

Tyrimo objektas. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveika užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis šio tyrimo tikslas yra atskleisti konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sąveikos ypatumus ir problematiką Lietuvos Respublikoje. Užsibrėžtam tikslui pasiekti, nustatomi sekantys tyrimo uždaviniai:

1. apibrėžti Europos žmogaus teisių konvencijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos sąveikos koncepciją remiantis nacionalinės ir tarptautinės teisės santykio analize;
2. apibrėžti Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo jurisdikcijos sąlyčio problemas aptariant šių teismų statusą ir jurisdikcijų santykį;
3. aptarti konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos būdus, bei galimas sąveikos būdų pasekmes;
4. atskleisti Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijos sąlyčio problemas aptariant Europos žmogaus teisių konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų vietą ir reikšmę Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, bei Konstitucinio Teismo jurisprudencijos sandūros klausimą;
5. apibrėžti nacionalinio suvereniteto apsaugos ir tarptautinės integracijos principų santykį.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajame darbe derinami keletas vienas kitą papildančių tyrimo metodų: mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, loginis – analitinis, lyginamasis, apibendrinamasis. *Mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodas* taikomas analizuojant Europos žmogaus teisių konvenciją kartu su protokolais, Lietuvos Respublikos Konstituciją, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų straipsnius, žmogaus teises ginančių institucijų ataskaitas ir kitą magistro baigiamajam darbui aktualią medžiagą. *Loginis – analitinis metodas* naudojamas atrenkant aktualiausius tyrimo temai šaltinius, atskleidžiant ir apibrėžiant esminius konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sugyvenimo probleminius aspektus. *Lyginamasis metodas* naudojamas lyginant Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo veiklos principus ir atskleidžiant abiejų teismų jurisdikcijos panašumus ir skirtumus, taip pat lyginant užsienio valstybių konstitucijų nuostatas dėl įstatymų atitikties vertinimo tarptautinių sutarčių atžvilgiu. *Apibendrinamasis metodas* naudojamas apibendrinant surinktus ir išanalizuotus tyrimo duomenis, formuluojant išvadas bei teikiant pasiūlymus.

Ginamieji teiginiai. Tyrimu siekiama pagrįsti, kad:

- Konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo santykiui apibrėžti klasikinis tarptautinės ir nacionalinės teisės skirstymas nėra tinkamas, būtinas dinamiškesnis požiūris, kuris neapsiribotų tradicine teisės aktų hierarchine struktūra;
- konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo kolizijos problema turi būti sprendžiama vadovaujantis taisykle, jog taikomas toks teisinis reguliavimas, kuris garantuoja didesnę žmogaus teisių apsaugą ir nepažeidžia kitų konstitucinių vertybių, tačiau pastarųjų apsauga negali būti suabsoliutinama;
- Europos Žmogaus Teisių Teismo nepalankaus Konstitucinio Teismo atžvilgiu sprendimo vertinimas per dualistinę prizmę iš dalies reiškia sprendimo paneigimą, ir atitinkamos EŽTK nuostatos pripažinimas prieštaraujančia Konstitucijai, siekiant pasiteisinti konstitucijos viršenybės ir (ar) nacionalinio suvereniteto principais, vertintinas neigiamai.

Tyrimo struktūra. Pirmajame skyriuje atskleidžiami konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sąveikos pagrindiniai principai, aptariama Konvencijos vieta Lietuvos teisinėje sistemoje bei Konstitucijos ir Konvencijos santykio probleminiai aspektai. Pirmajame skyriuje taip pat aptariami EŽTT ir KT statusas, apibrėžiami probleminiai teismų jurisdikcijų santykio bei teismų jurisprudencijų sandūros aspektai. Antrajame skyriuje narinėjamas nacionalinio suvereniteto principas žmogaus teisių apsaugos srityje, atskleidžiamas nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykis. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

1. KONSTITUCINIO IR KONVENCINIO TEISINIO REGULIAVIMO SĄVEIKOS YPATUMAI IR PROBLEMATIKA

A. Čepas nurodo, jog „veiksminga žmogaus teisių apsauga tai vienas kertinių akmenų, ant kurių laikosi teisė ir demokratija valstybėje, visuomenės solidarumas“². Pritariant šiai nuostatai, būtina pabrėžti, jog veiksminga žmogaus teisių apsaugos sistema apima ne vien žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių deklaravimą atitinkamuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose dokumentuose, tokiu būdu visuotinai pripažįstant jų vertybinį pobūdį, bet ir realų jų garantavimą. Toks žmogaus teisių instituto reikšmės suvokimas lėmė tai, jog žmogaus teisės ir jų apsauga tapo ne vien valstybės vidaus reikalu, bet ir tarptautinės bendrijos reikalu. Tai nulėmė nacionalinės ir tarptautinės teisės derinimo būtinybę, bei šių dviejų teisės sistemų sąveikos koncepcijos paiešką.

Lietuva yra prisijungusi prie daugelio tarptautinių sutarčių žmogaus teisių srityje, tačiau didžiausią įtaką formuojant ir tobulinant nacionalinę žmogaus teisių apsaugos sistemą turi Europos Tarybos priimta 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija³ kartu su papildomais protokolais. Nacionalinei ir regioninei žmogaus teisių apsaugos sistemoms būdingas abipusis poveikis, o tai reiškia, kad žmogaus teisių apsaugos sistema Lietuvos Respublikoje formavosi ne izoliuotai, o perimdama tarptautinės teisės standartus. Atsižvelgiant į tai, reikėtų pritarti doc. dr. K. Lapinsko nuomonei, kad „nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos vienu metu yra ir nepriklausomos, ir susijusios tarpusavyje“⁴.

Prieš pradėdant nagrinėti konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo sąveikos ypatumus, visų pirma, būtina aptarti pagrindinius nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveikos principus, pasireiškiančius regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos subsidiarumu bei valstybių, Konvencijos dalyvių vertinimo nuožiūros laisvės doktrina (angl. *the margin of appreciation*), kurie yra neatsiejami vienas nuo kito. Kadangi minėtų principų analizė nėra sudedamoji šio magistro baigiamojo darbo tyrimo dalis, todėl bus aptariama tik principinė jų reikšmė. Pažymėtina, jog minėti principai formavosi palaipsniui, taikant ir aiškinant Konvencijos normas, tačiau formaliai įtvirtinti tik 2013 m. birželio 24 d.

² Čepas, A. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių Tautų Vystymo programa. Teisės institutas. Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 6. (ISBN 9955-9821-2-8).

³ *Euopos žmogaus teisių konvencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-12-17]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf>.

⁴ Lapinskas, K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. [interaktyvus]. Vilnius, 2004 [žiūrėta 2014-02-03]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf>>.

priimame Konvencijos 15 protokole⁵ (dar nėra įsigaliojęs), kuriuo papildoma Konvencijos preambulė numatant, kad „vadovaujantis subsidiarumo principu, užtikrinti Konvencijoje ir jos protokoluose apibrėžtas teises ir laisves pirmiausia yra Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių atsakomybė ir tai darydamos jos naudojasi vertinimo laisve, prižiūrint pagal šią Konvenciją įsteigtam Europos Žmogaus Teisių Teismui“. Regioninė žmogaus teisių apsaugos sistemos subsidiarumo nacionalinių teisinių sistemų atžvilgiu principas reiškia, jog konvencinė žmogaus teisių apsauga pradeda veikti tik tuomet, kai nacionalinės institucijos privalėdamos užtikrinti efektyvią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, to padaryti nesugeba. Pažymėtina, jog būtent subsidiarumo principas nulemia tai, jog tarptautinių valstybių įsipareigojimų, prisiimtų EŽTK pagrindu, laikymąsi užtikrinantis EŽTT nėra laikomas ketvirtąja (kasacine ar apeliacine instancija), galinčia panaikinti nacionalinių teismų priimtus sprendimus. Konvencijos pagrindu sukurto mechanizmo veikimo principas yra kitoks. EŽTT gali tik pasiūlyti priemones, kurių turi imtis valstybės, jei šis nustato, kad procedūrų vidaus teisėje metu buvo pažeisti Konvencijos reikalavimai⁶.

Kitas, nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveikos principas yra susitariančiosioms valstybėms Konvencijos suteikta vertinimo nuožiūros laisvė dėl Konvencijos taikymo ir įgyvendinimo. J. Vienažindytė, rašytame straipsnyje tema „Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“ teigia, jog „vertinimo nuožiūros laisvės doktrinos taikymas yra grindžiamas subsidiariu Konvencijos apsaugos mechanizmo pobūdžiu“⁷. Autorė išvardija kriterijus, kurie detalčiau apibūdina minėtą pobūdį: „a) valstybė turi pirminę pareigą užtikrinti Konvencijos garantuojamas teises ir laisves; b) valstybė yra geresnėje padėtyje vertinti apribojimų būtinumą ir visos situacijos kontekstą; c) Teismo užduotis nėra siekis užimti nacionalinių teismų vietą; d) EŽTT atliekama peržiūra nėra apribota vien nustatymu, ar atsakinga valstybė pasinaudojo savo diskrecija pagrįstai, atidžiai ir sąžiningai, EŽTT kontroliuoja ir valstybės elgesio suderinimo su įsipareigojimais pagal Konvenciją vertinimą; e) peržiūrdamas valstybės veiksmus ir elgesį, EŽTT yra galutinis vertintojas ir arbitras“⁸. Šiuo išsamiau apibūdinimu, autorė puikiai atskleidė nacionalinių teismų ir EŽTT pagrindinius sąveikos apsektus, pabrėždama minėtų principų glaudų santykį. Svarbu pabrėžti, jog apibrėžti principai yra pakankamai plačios apimties, ir apima tokius principus kaip proporcingumo, konsensuso ir kt.

⁵ *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 15*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-11]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_15_vertimas.pdf>.

⁶ Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. konvencijos ir europos sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7 (97): 25.

⁷ Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*. 2014, 90: 189.

⁸ *Ibid.*

Reikėtų taip pat sutikti su belgų teisininkės F. Tulkenso įžvalga, jog „Konvencija ir jos teisinis apsaugos mechanizmas turi veikti kaip harmonizavimo instrumentas, nuosekliai formuojantis bendrą žmogaus teisių standartą visose Konvencijos valstybėse narėse, su tikslu pasiekti aukščiausią bendrybės lygį tarp jų, tokiu būdu užtikrinant europinės integracijos principus”⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad Konvencija ir jos įgyvendinimo apsaugos mechanizmas nėra skirtas pakeisti nacionalinių žmogaus teisių apsaugos sistemų. Atvirkščiai, išskirtinis konvencinės teisės veikimo pobūdis suteikia galimybę valstybėms pačioms imtis priemonių efektyviam žmogaus teisių apsaugos užtikrinimui. EŽTT nėra laikoma „ketvirtąja instancija“, galinti panaikinti nacionalinių teismų priimtus sprendimus, jis iš esmės atlieka kontrolės funkciją. Šiuo aspektu, reikia sutikti su doc. dr. K. Lapinsko nuomone, jog „Europos kontrolė tarsi yra skirta „pagauti“ tiems, kurie vengia paklusti visuotinai pripažintiems principams”¹⁰.

1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija

Apžvelgus bendruosius nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų principus, palaipsniui prieinančiam prie esminių baigiamojo darbo tyrimo aspektų, tikslinga aptarti Konstitucijos ir Konvencijos pobūdį ir reikšmę žmogaus teisių apsaugos srityje, nes minėti teisės aktai laikomi svarbiais konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo teisės šaltiniais.

Valstybėse žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimo lygmuo, visų pirma, turi konstitucinę išraišką. Būtent tai suponuoja teiginį, jog Konstitucija yra vienas pagrindinių nacionalinės žmogaus teisių apsaugos teisės šaltinių. Taigi, kodėl būtent šio rango teisės aktuose yra įtvirtinami pagrindiniai žmogaus teisių ir laisvių katalogai? Atsakant į klausimą, būtina pabrėžti, jog Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės sistema grindžiama Konstitucijos viršenybės principu, kuris reiškia, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, jai negali prieštarauti joks teisės aktas¹¹, nes Konstitucija yra aukščiausią galią turintis valstybės teisės aktas, kuris taikomas tiesiogiai. Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos yra pamatinės, sudarančios visos teisinės valstybės sistemos pagrindą, dėl to joms suteikiamas ypatingas dėmesys. Būtent šie aspektai lėmė jų įtvirtinimo būtinybę aukščiausio rango teisės akte, siekiant suteikti žmogaus teisėms konstitucinį vertybinį statusą. Pažymėtina, jog nors žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių

⁹ Tulkenso, F. Nekotoryje aspekty filosofii evropejskoj Konvencii o zashhite prav cheloveka i osnovnykh svobod i princip subsidiarnosti. *Sravnitelnoe konstitucionnoe obozrenie* [Comparative constitutional review].-2010.-№6:77.

¹⁰ Lapinskas, K., *supra* note 4, p. 2.

¹¹ Urbaitis, R. K. Tarptautinė teisė ir konstitucinė justicija Lietuvoje. *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. LR Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2014, p. 29.

apsauga *expressis verbis* nėra įvardinta Konstitucijoje, tačiau pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms išplaukia iš „teisingos visuomenės bei teisinės valstybės kūrimo ir egzistavimo“¹². Konstitucijos 6 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno asmens teisė ginti savo teises remiantis Konstitucija – vientisu ir tiesiogiai taikomu aktu. Pasak L. Beliūniene, žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinio instituto apsaugos logika paprasta – „kadangi žmogaus teisės yra vertybės, jos turi būti saugomos. Ši logika lemia, žmogaus teisės kaip konstitucinės vertybės interpretuojamos atsižvelgiant į konstitucinio teisinės valstybės principo, demokratinės valstybės principo, socialiai orientuotos valstybės ir jų elementų charakteristikos“¹³. Tą pagrindžia ir Konstitucijos saugotojo - Konstitucinio Teismo sisteminis požiūris į Konstituciją kaip į vertybę ir vertina konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, remdamasis Konstitucijos vertybėmis. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimas yra implicitinė konstitucinė funkcija, išvestina iš Konstitucinio Teismo kaip Konstitucijos viršenybės užtikrintojo, Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės santvarkos gynėjo bei Konstitucinio Teismo kaip konstitucinio teisingumo vykdytojo vaidmens¹⁴. Tačiau plačiau apie Konstitucinį Teismą bus nagrinėjama kituose šio magistro baigiamojo darbo poskyriuose.

Lietuvos konstituciniam teisiniam reguliavimui formuoti bei tobulėti labai didelę įtaką turi Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija bei jos protokolai. Konvencijos pirmame skyriuje yra apibrėžtos žmogaus teisės ir laisvės, kurias, sutinkamai su jos 1 ir 57 straipsniais, ją ratifikavusi valstybė turi garantuoti kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui. Lietuvos Respublika 1995 m. balandžio 25 d. ratifikavusi Konvenciją savo valia prisiėmė šiuos įsipareigojimus, kuriuos privalo tinkamai įgyvendinti tobulindama nacionalinę žmogaus teisių apsaugos sistemą. Valstybė pažeidusi Konvencijos nuostatas, laikoma pažeidusia tarptautinius įsipareigojimus, todėl Konvencijoje numatytos teisinės garantijos pripažįstamos viešąja tvarka (*public order*)¹⁵. Tai reiškia, jog EŽTK veikimas nacionalinėje teisės erdvėje turi užkertantį poveikį pažeidimams žmogaus teisių srityje¹⁶.

Tačiau reikia pridurti, jog į EŽTK nuostatas buvo atsižvelgta dar iki jos ratifikavimo bei inkorporavimo į nacionalinę teisės sistemą. Taigi, rengiant Konstituciją Konvencija tapo įkvėpimo šaltiniu, nors Konstitucijos rengimo ir priėmimo metu Lietuva, kaip minėta, dar

¹² Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 13.

¹³ Beliūniene, L. Vertybinis požiūris į konstitucinį reguliavimą, įtvirtinantį žmogaus teisių srities santykių pagrindus, ir iš jo išplaukiantys sunkumai. *Jurisprudencija*, 2008, 9 (111): 113.

¹⁴ Beliūniene, L. *Žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje*. [interaktyvus], Daktaro disertacijos ištrauka: socialiniai mokslai, teisė (01 S) / Vilnius, 2010 [žiūrėta 2014-11-28]. <http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20110316_204021-05403>.

¹⁵ Ravluševičius, P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise. *Jurisprudencija*, 2007, 2 (92): 32.

¹⁶ *Ibid.*, p. 34.

nebuvo tapusi Konvencijos nare. Konstitucinis teismas 1995 m. konstitucinės justicijos byloje, kurioje vertinamas Konvencijos ir Konstitucijos santykis prieš Lietuvai tampant visateise Konvencijos nare, konstatavo, kad EŽTK yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kuris nuo daugumos kitų tarptautinių teisės aktų skiriasi savo tikslu. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves¹⁷.

Šiuo metu Konvencija yra įgijusi ypatingą statusą Lietuvos vidaus teisėje - daugiausiai pagarbos, pripažinimo susilaukusi ir didžiausią autoritetą turinčiu tarptautiniu dokumentu, kuriuo Konstitucinis Teismas savo nutarimuose remiasi dažniausiai¹⁸. Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad Konvencija ir EŽTT praktika, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymu¹⁹. Taigi, tokiu būdu Konstitucinis Teismas aiškiai pripažino, kad žmogaus teisės, įtvirtintos Konstitucijoje aiškinamos ir vykdomos atsižvelgiant ne tik Konvencijos nuostatas, bet ir EŽTT praktiką. Todėl kalbant apie Konvenciją, jos reikšmę, turima omenyje ir EŽTT jurisprudenciją. Vargu, ar Konvencinė sistema dar funkcionuotų, jeigu Konvencija nebūtų aiškinama atsižvelgiant į sparčiai besikeičiančias ir besivystančias gyvenimo realijas.

Nekyla klausimų dėl Europos žmogaus teisių konvencijos reikšmės Lietuvos teisei sistemai, kuri yra neabejotinai didelė. Visų pirma, Konvencija laikoma viena didžiausių įtaką valstybių sistemai daranti tarptautinė sutartis, kurios ypatinga reikšmė pasireiškia tuo, kad tai pirmoji tarptautinė regioninė sutartis, kurioje kodifikuotos prigimtinės žmogaus teisės bei nustatytas efektyvus Konvencijos įgyvendinimo mechanizmas: tarptautinių įsipareigojimų pagal Konvenciją, vykdymo kontrolė pavesta Europos Žmogaus Teisių Teismui. Visų antra, kaip pažymi Konstitucinio Teismo teisėjas G. Mesonis, „Konvencija nustato ne bet ką, o žmogaus teisių ir laisvių sampratos standartą, kurio turinys yra visos Europos ir atskirų jos valstybių ilgos ir prieštaringos raidos patirties rezultatas, todėl Konvencijos kaip europinio standarto besąlygiškas pripažinimas ir dalyvavimas jo sargyboje yra ir geopolitiškai svarbus galvojant apie pasaulines žmogaus teisių raidos perspektyvas“²⁰. Konvencija dar ypatinga tuo, jog ji laikoma „gyvu

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 22/94). *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.:

¹⁸ *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos* [interaktyvus]., 2013 Europos konstitucinių teismų konferencija, Vilnius, p. 4 [žiūrėta 2013-08-14]. <<http://www.confeunconstco.org/reports/rep-xvi/LB-Lituanie-MS.pdf>>.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.

²⁰ Mesonis, G. *Žmogaus teisių turinio dichotominė dilema* [interaktyvus]. Vilnius: LOGOS 72: 120, 2012. [žiūrėta: 2014-10-29]. < http://litlogos.eu/L72/Logos_72_109_123_Mesonis.pdf>; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-21]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.

instrumentu” (*angl. living instrument*), pagal kurį Strasbūro teismas prisiėmė galią priimti sprendimus, kurie teismo nuomone yra būtini Europos viešajai tvarkai užtikrinti²¹. Remiantis tokiu Konvencijos interpretavimu, “Konvencija turi būti taikoma ir aiškinama tokiu būdu, kad teisės ir laisvės, kurias ji garantuoja, būtų praktiškos ir efektyvios, o ne teorinės ir iliuzinės”²². Toks kūrybingas, lankstus ir dinamiškas Konvencijos aiškinimas ir taikymas išskiria Europos žmogaus teisių apsaugos mechanizmą²³. Būtent EŽTT paverčia Konvenciją „gyvu instrumentu“, sugebančiu prisitaikyti prie šių dienų realiųjų ir užtikrinti Konvencijos nuostatų realią įtaką žmogaus teisių apsaugai.

Kalbant apie Konvencijos reikšmę konstituciniam teisiniam reguliavimui, pažymėtina, kad jos pagalba Konstitucinis Teismas sprendžia sudėtingas teisės aktų konstituciningumo aiškinimo problemas²⁴. Tai, kad Konstitucinis Teismas dažnai remiasi Konvencijos nuostatomis tikrindamas teisės aktų atitikimą Konstitucijai, pasak profesoriaus E. Jarašiūno, sietina su Konstitucijos ir Konvencijos teisiniu panašumu²⁵. 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog Konvencijoje garantuojamos teisės iš esmės sutampa su Konstitucijoje garantuojamomis žmogaus teisėmis, kad Konvencija atlieka tokią pat funkciją, kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu²⁶. Nei Konstitucijoje, nei Konvencijoje nėra išsamaus ir baigtinio žmogaus teisių ir laisvių sąrašo. Taip yra todėl, kad tokio sąrašo įtvirtinimas, nesvarbu kokio pobūdžio teisės akte, prieštarautų prigimtinių žmogaus teisių esmei. Be to, Konstitucijos ir Konvencijos garantuojamų teisių sąrašų pripažinimas nebaigtiniais yra reikšmingas Konvencijai funkcionuoti Lietuvos teisinėje sistemoje, sudarant prielaidas abu teisinius dokumentus traktuoti ne tik kaip norminę, bet ir kaip nuolat besivystančią teisinę realybę, ir atveriant kelią tolesnei dinaminei

²¹ Martinico, G. *Is the European Convention Going to Be ‘Supreme’? A Comparative-Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts*. [interaktyvus]. The European Journal of International Law Vol. 23 no. 2, 2012. [žiūrėta 2014-12-12] < <http://www.ejil.org/pdfs/23/2/2288.pdf> >.

²² Leyla Sahin v. Turkey, ECtHR Grand Chamber Judgment of 10 November 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-XI (Cituota iš: Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*. 2014, 90: 200).

²³ Dr. TUMAY, M., The „Margin of Appreciation Doctrine“ Developed by the Case Law of the European Court of Human Rights. *Ankara Law Review*, 2008, Vol. 5, No. 2, p. 212 (Cituota iš: Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė* 2014, 90: 200).

²⁴ Jarašiūnas, E., *et al. Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 234.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra note 17*.

Konstitucijos ir Konvencijos santykio evoliucijai²⁷. Ir Konstitucija, ir Konvencija yra „gyvieji“ dokumentai, kurių turinį besikeičiančių tendencijų plotmėje atskleidžia specialiai tam įsteigi teismai.

Vertinant šių teisės aktų panašumą, būtina paminėti apie Konvencijos statusą, kuris pasak daugelio lietuvių ir užsienio mokslininkų, jau yra įgijęs konstitucinį pobūdį. EŽTT savo sprendimuose yra ne kartą pasisakęs, kad Konvencija yra „Europos viešosios tvarkos konstitucinis instrumentas“²⁸. EŽTT tokiu būdu Konvenciją interpretavo kur kas plačiau, neapsiribodamas vien įtvirtintais pasižadėjimais tarp tautų, tačiau pabrėždamas Konvencijos kaip priežiūros mechanizmo, subsidiarų pobūdį nacionalinių teisinių sistemų atžvilgiu²⁹. Atsižvelgiant į Konvencijos teisinę prigimtį, teisinėje literatūroje ši regioninė sutartis dar yra vadinama „Europos konstitucija“, „žmogaus teisių konstitucija“³⁰. Pavyzdžiui, Aleh Stone Sweet teigimu, Konvencinė sistema laikoma pagrindine Europos konstitucinės teisės dalimi, ir tai grindžiama šiais požymiais: 1) bendros teisės normos ir argumentavimo metodai (pagrindinės teisės, procedūros), 2) sąveika tarp Konvencijos sistemos – kaip konstitucinės justicijos sistemos ir nacionalinių sistemų³¹. Kito autoriaus, J. A. Prowein nuomone, „Konvencija tiek, kiek joje įtvirtintos žmogaus teisės pagrindinės laisvės, yra Europos valstybių konstitucija ir turi didelę įtaką visos Europos konstitucinės teisės transformacijai, o jos vaidmuo pertvarkant Europos valstybių konstitucinės teisės sistemas neturi precedento³². Visgi yra autorių, nesutinkančių su tokiu Konvencijos statuso vertinimu, atskirdami subsidiarumo ir konstitucionalizavimo principus. Pvz., J. Mchangama skeptiškai vertina Konvencijos konstitucinio statuso galimybę ir nurodo, jog Konvencijos pirminis kūrėjų tikslas nebuvo numatyti Konvencijos kaip Europos konstitucijos, jų ketinimai pasireiškė siekiu sukurti mechanizmą, leidžiantį susivienyti prieš totalitarizmą³³. Pasak autoriaus, šis teisių įgyvendinimo mechanizmas turi būti grindžiamas subsidiarumo, o ne konstitucionalizmo principu.

²⁷ Bubnytė, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai – jo būdai ir leistinos ribos. ISSN 1392-1274. *Teisė*. 2013 89: 139.

²⁸ *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, § 75, Series A no. 310; *Bosphorus v. Turkey*, no. 45036/98, § 156, ECHR 2005.

²⁹ Helfer, L.R. Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime [interaktyvus]. *EJIL* 2008, 19: 138. [žiūrėta: 2015-02-15]. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2591&context=faculty_scholarship>.

³⁰ Grabenwarter, Ch. The European Convention on Human Rights: Inherent Constitutional Tendencies and the Role of the European Court of Human Rights. [interaktyvus] *ELTE LAW JOURNAL*. 2014/1: 102. [žiūrėta: 2015-02-15]. <http://eltelawjournal.hu/wp-content/uploads/2014/10/7_Christoph_Grabenwarter.pdf>.

³¹ Stone Sweet, Alec. On the Constitutionalisation of the Convention: The European Court of Human Rights as a Constitutional Court, 2009. Faculty Scholarship Series, Paper 71, p. 14 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-15]. <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=fss_papers>.

³² Prowein, J. A. The transformational law through the European Convention on Human Rights. Dialogue between judges, Strasbourg, 2007, p. 87. (Cituota iš: Urbaitis, R. K. Tarptautinė teisė ir konstitucinė justicija Lietuvoje. *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. LR Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2014, p. 33.

³³ Grabenwarter, Ch., *supra* note 31, p. 102.

Apibendrinant galima teigti, kad Konstitucija ir Konvencija yra vieni pagrindinių konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo sistemų teisės šaltinių, kurie sudaro pagrindą tiek nacionalinės, tiek regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemoms funkcionuoti. Konstitucija yra aukščiausias Lietuvos Respublikos teisės aktas, o Konvencija yra aukščiausias tarptautinės bendrijos teisės aktas, tiek kiek tai liečia žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugą.

1.2. Konvencijos vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje

Įvertinus Konstitucijos ir Konvencijos panašumus, reikšminga nustatyti ir įvertinti šių teisės aktų santykį. Tačiau norint apibrėžti Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos koncepciją bei suvokti, su kokiais sunkumais susiduriama dviejų teisinių sistemų, t.y. konvencinės ir konstitucinės teisės sistemų harmonizavimo procese, visų pirma, būtina aptarti Konvencijos vietą Lietuvos teisinėje sistemoje. Paprastai Konvencijos santykiui su nacionaline teise apibrėžti teoretikai ir praktikai linkę nagrinėti per tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį.

Kaip teigia amerikiečių profesorius Alec Stone Sweet, „Konvencija jau nebėra tarptautinės teisės dalis, ji tapusi valstybių narių nacionalinės teisės dalimi, tiesiogiai įgyvendinama nacionalinių teismų“³⁴. Lietuva, nuo sovietų režimo atsigaunanti valstybė, prisijungusi prie šio vieno svarbiausių tarptautinio dokumento, įtvirtino požiūrį į žmogaus teises kaip į vertybę.

Tradiciskai nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis apibūdinamas pagal vieną iš klasikinių teorijų – monistinę arba dualistinę³⁵. Pagal monistinę teoriją – tarptautinė ir nacionalinė teisė sudaro vieningą sistemą, tarptautinė teisė gali turėti viršenybę prieš nacionalinę teisę, tuo tarpu pagal dualistinę - tarptautinė ir nacionalinė teisės sistemos yra dvi savarankiškos teisės sistemos, tarp kurių jokio ryšio iš esmės nėra. Pasak šių teorijų tarptautinė teisė yra aukštesnė už valstybės vidaus teisę tarptautiniuose santykiuose, tačiau nacionalinė teisė yra aukštesnė už tarptautinę valstybės vidaus teisiniuose santykiuose³⁶. Tradiciniu požiūriu, Lietuvai būdinga monistinė Lietuvos Respublikos Konstitucijos pozicija, reiškianti, kad valstybė žmogaus teises ir pagrindines laisves garantuoja ne tik vidaus teisės aktų, bet ir tiesiogiai priimtų tarptautinių įsipareigojimų pagrindu.³⁷ Tokią poziciją galime išvelgti Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje,

³⁴ Stone Sweet, Alec. From the Point of View of National Judiciaries: The Role of National Courts in the Implementation of the Court's Judgments.[interaktyvus]. Dialogue between judges, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2014, p. 22. [žiūrėta: 2014-12-18]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2014_ENG.pdf>.

³⁵ Birmontienė, T.; et al. *Lietuvos konstitucinė teisė (LiberAmicorum Juozui Žiliui)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 259.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 15.

pagal kurią Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Plačiau Konvencijos kaip tarptautinės sutarties vieta apibrėžiama Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo³⁸ 11 straipsnyje. Žemiau išvardintos nuostatos dėl tarptautinių sutarčių statuso Lietuvos teisinėje sistemoje dar kartą pagrindžia monistinės teorijos taikymą:

„1. Įsigaliojusias, taip pat laikinai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti.

2. Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos.

3. Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinei sutarčiai vykdyti reikia priimti įstatymą ar kitą teisės aktą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nustatyta tvarka pateikia Seimui atitinkamo įstatymo projektą arba priima atitinkamą Vyriausybės nutarimą, ar pagal kompetenciją užtikrina kito teisės akto priėmimą³⁹.

Būtina atkreipti dėmesį į doktrinoje ne retai reiškiamą nuomonę apie tai, kad šiuoiaikiniame gyvenime tradicinės teorijos tarptautinės ir nacionalinės teisės santykiui apibrėžti nėra tinkamos, nes vyksta spartus teisės sistemų susilieėjimas, sąlygojantis aiškių ribų nebuvimą. Kadangi kalbame apie teisės aktus, įtvirtinančius žmogaus teises ir pagrindines laisves, bei suteikiančius joms vertybinę reikšmę. Todėl reikėtų sutikti su M. Timofeev įžvalga, jog klasikinį tarptautinės ir nacionalinės teisės skirstymą apskritai yra sunku pritaikyti žmogaus teisių srityje⁴⁰. Tai sąlygojo naujo požiūrio į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, paiešką. K. Bubnytė pastebi, kad daugelyje Konvencijos dalyvių (tiek tradiciškai priskiriamų dualistinėms, tiek monistinėms) konstitucinių teismų jurisprudencijoje judama link labiau dinaminio požiūrio į teisę, švelninant griežtą perskyrą tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės, kuri atveria kelią jų sąveikai ir dialogui⁴¹. Remiantis tokiu požiūriu, be monistinės ir dualistinės teorijų atsirado realistinė, dar kitaip vadinama koordinacinė teorija, pagal kurią kiekviena teisinė sistema turi savo veikimo sritį, kurioje ir turi viršenybę (nėra jokių pavaldumo ar viršenybės santykių), bet skiriamas ypatingas dėmesys tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimui pagal nacionalinę teisę. Tačiau, kaip pastebi D. Žalimas, tokiu atveju galimas valstybės įsipareigojimų konfliktas, kai

³⁸ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-07-09, Nr. 60-1948.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Sobytie. Kommentarii ekspertov. ESPCH i Konstitucionnyj sud RF: Konflikt tolkovaniy [News. Expert's comments. ECHR and the Constitutional Court of the Russian Federation: conflict of interpretations] [interaktyvus]. Zhurnal zakon. Nr.5, 2012 kovas. [žiūrėta: 2015-01-14]. <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4IYJ1IKvvm8J:www.igzakon.ru/magazine/article-pdf/%3Fid%3D3812+&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.

⁴¹ Bubnytė, K., *supra note 27*, p. 145-146.

valstybė pagal nacionalinę teisę veikia priešingai priiimtam tarptautiniam įsipareigojimui. Tai reiškia, kad įvykus konfliktui, valstybės atsakomybė kiltų pagal tarptautinę, bet ne nacionalinę teisę⁴². Siekiant to išvengti būtina nuolat koordinuoti tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemas, nacionalinę teisę harmonizuojant su tarptautine teise. Kitaip dialogas tarp nacionalinių teismų ir EŽTT būtų neįmanomas. Taip pat pažymėtina, kad nesiimant priemonių abiejų teisės sistemų harmonizavimui, darbo autorės nuomone, reikštų jų savarankiškumą, kuris būdingas dualistinei teorijai.

Kaip pažymi K. Bubnytė, „Konvencija, ir būdama inkorporuota į monistiniu požiūriu grindžiamą vidaus teisės sistemą, nepraranda savo tarptautinio (ir supranacionalinio) pobūdžio, tad galimas ir kitoks požiūris į Konvencijos taikymą, kaip į vieną iš ekstranacionalinių teisės šaltinių, darančių įtaką taikant ir aiškinant Lietuvos teisę“⁴³. Tokia požiūrių į Konvencijos taikymo analizę Lietuvos teismų praktikoje perskyra gali atrodyti pernelyg dirbtinė, visgi akivaizdu, kad teismai negali nepaisyti šio teisės instrumento dvilypumo. Suabsoliutinus Konvencijos supranacionalinį pobūdį, teismai taptų tik mechaniniais Konvencijos teisės transportuotojais į nacionalinės teisės sistemą, neatsižvelgiant į jos savitumą. Kita vertus, teismams ignoruojant tarptautinį ir supranacionalinį Konvencijos pobūdį, kyla grėsmė jos taikymą padaryti priklausomą nuo vidaus teisės, ne tik prarandant galimybę naudojantis Konvencijos teise tobulinti Lietuvos teisės standartus, bet ir rizikuojant tapti valstybės pagal Konvenciją priimtų tarptautinių įsipareigojimų pažeidimo priežastimi⁴⁴. Lietuva sekdamą kitų valstybių pavyzdžiu ir siekdama perimti gerą patirtį, taip pat ieškojo būdų tarptautinės ir nacionalinės teisės santykiui apibrėžti. 1995 m. sausio 24 d. išvadoje ir 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Lietuvoje taikoma paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema. Apie tai rodo Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtina nuostata: „Lietuvoje taikoma paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema“. Tokia konstitucinė doktrina, pasak prof. dr. D. Žalimą, atrodo artimiausia būtent realistinei teorijai ir ją galima aiškinti kaip paralelinio Konstitucijos (ją aiškinančios oficialiosios konstitucinės doktrinos) ir tarptautinės teisės plėtros proceso pripažinimą⁴⁵. Konstitucinis Teismas įtvirtinęs ir pripažinęs minėtą tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemų santykio koncepciją, žengė dar vieną žingsnį į priekį žmogaus teisių apsaugos srityje.

Kadangi Konvencija nuo jos ratifikavimo laikoma Lietuvos teisinės sistemos dalimi, ir gali būti tiesiogiai taikoma, kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai, svarbus Konvencijos ir

⁴²Žalimas, D. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. LR Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2014, p. 302.

⁴³ Bubnytė, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija galutinės instancijos Lietuvos teismų praktikoje. ISSN 1392–1274. TEISĖ. 2013 87: 70.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Žalimas, D., *supra* note 42, p. 302.

nacionalinių teisės aktų kolizijų sprendimo aptarimas. Minėtas Konvencijos tiesioginis taikymas, taip pat Konvencijos viršenybė nacionalinės teisės taikymo atžvilgiu pasireiškia visiems teisės aktams išskyrus pačią Konstituciją, kaip aukščiausios teisinės galios aktą. Taigi, Konvencijos kolizijos su įstatymais atveju, Konvencija turi pirmenybę. Kokia gi taisyklė Lietuvos teisės sistemoje įtvirtina, Konvencijos ir Konstitucijos kolizijos sprendimui? Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą buvo pabrėžta, jog kolizijos su Konstitucija atveju, t.y., kai tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo⁴⁶. K. Bubnytė pabrėžia, kad Konvencija neturi Konstitucijos galios, tačiau ji turi konstitucinių įžvalgų inspiravimo galią (taigi yra konstitucinis šaltinis įžvalgų ar metodinių priėgų lygmenyje) kas reiškia, kad nors Konstitucija turi būti aiškinama pagal „jos pačios“ teisinį turinį, tačiau pagal tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių atžvilgiu būtina atsižvelgti į naujausias žmogaus teisių ir laisvių apsaugos tendencijas tarptautinėje teisėje (nekeliant konfliktų su ja ir esant galimybei šalinant akivaizdžias konceptualias įtampas jos atžvilgiu)⁴⁷.

Kaip jau buvo minėta prieš tai, jog Konvencija ir Konstitucija turi panašumų dėl įtvirtintų žmogaus teisių garantijų, tačiau pasak K. Bubnytės tai dar nereiškia Konvencijos automatinio pakylėjimo į konstitucinės teisės lygmenį, ir atvirkščiai – Konvencijos poveikis konstitucinei jurisprudencijai skatina nuolatinę įtampą tarp valstybės suvereniteto ir konvencinių žmogaus teisių universalumo⁴⁸.

Nepaisant išdėstytų nuostatų dėl KT doktrinoje apibrėžto Konvencijos statuso, tarptautinės teisės specialistai teigia, kad egzistuoja tarptautinės teisės viršenybė. Tarptautinės teisės požiūriu, visiškai nesvarbu, kad tam tikros tarptautinės sutarties nuostatos prieštarauja vidaus teisės aktams, visais atvejais turi būti taikomos tarptautinės sutarties nuostatos. Tokia pozicija grindžiama 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės⁴⁹, iš kurios nuostatų išplaukia valstybių pareiga vykdyti prisiimtus tarptautine sutartimis įsipareigojimus, nepaisant to, kokią teisinę galią (konstitucinio, paprasto įstatymo ir kitokio statuso) ši sutartis turi vidaus teisėje. Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika laikosi savo valia prisiimtų įsipareigojimų, gerbia visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, suponuoja tai, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktuose (*inter alia* įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose) nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012-09-08, Nr. 105-5330; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2014-03-19, Nr. 3226.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-14]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.

⁴⁸ Bubnytė, K. *supra* note 27, p. 136-137.

⁴⁹ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, Nr. 13-480.

turi būti taikoma tarptautinė sutartis⁵⁰. Prof. dr. D. Žalimas pabrėžia, kad Konstitucijoje tiek eksplicitiškai, tiek implicitiškai yra įtvirtinti principai, kurie leidžia minimizuoti įtampos tarp Konstitucijos (kartu su ja aiškinančia oficialiąja konstitucine doktrina) ir tarptautinės teisės galimybę, nes pagarba tarptautinei teisei yra konstitucinė tradicija ir konstitucinis principas, kuris savaime turėtų suponuoti tam tikrą Konstitucijos atvirumą tarptautinės teisės įtakai⁵¹. Kaip teisingai nurodo prof. J. Žilys, Konstitucijos ir tarptautinės teisės santykis yra daug sudėtingesnis, nei dviejų teisės sistemų derinimo problema⁵².

1.3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos sąlyčio probleminiai aspektai

Nagrinėjant Konvencijos vietą Lietuvos teisinėje sistemoje, išryškėjo Konstitucijos ir Konvencijos santykio klausimo sudėtingumas. Lietuvos vidaus teisėje egzistuoja tam tikra Konstitucijos santykio su Konvencija įtampa, todėl būtina aptarti Konstitucijos ir Konvencijos sąlyčio probleminius aspektus.

Konvencijos ir Konstitucijos sąveiką galima būtų apibrėžti kaip procesą, turintį esminės reikšmės konstitucinei justicijai, kuris dinamiškame tikrovės kontekste skatina Konstitucinį Teismą ieškoti naujų argumentų, norint pagrįsti priimamus sprendimus. Prieš ratifikuojant Konvenciją, Konstitucinis Teismas pagal Seimo narių grupės kreipimąsi vertino Konvencijos nuostatų atitiktį Konstitucijai, nors pasak E. Kūrį, dalyvavusio Konstitucijos rengimo procese, toks vertinimas nebuvo būtinas⁵³. Konvencija buvo “įkvėpimo šaltinis” rengiant Konstituciją, daugelis nuostatų buvo tiesiog nukopijuotos iš Konvencijos, todėl Konvencijos vertinimas Konstituciniame Teisme abejojant dėl jos konstitucingumo, atrodė nenatūralus. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos ir Konvencijos normų suderinamumo (santykio) aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis. Aiškindamas Konstitucijos ir Konvencijos normų santykį, Konstitucinis Teismas pastebėjo, kad formalus pažodinis Konvencijos nuostatų aiškinimas nepripažįstamas ir Europos žmogaus teisių teismo praktikoje.⁵⁴ Pažymėtina, kad vien tik pažodinis žmogaus teisių aiškinimas, formalus požiūris į žmogaus teises yra nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai. Nesuteikiant didesnio dėmesio

⁵⁰ Urbaitis, R. K., *supra* note 11, p. 29.

⁵¹ Žalimas, D., *supra* note 42, p. 307.

⁵² Žilys, J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2001, 21(13): 50.

⁵³ Kūris, E. The impact of the decisions of the European Court of Human Rights on the national legal system viewed from the standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. [interaktyvus]. *Dialogue between judges*, Strasbourg, 2006. [žiūrėta 2015-01-13]. < http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2006_ENG.pdf>.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra* note 17.

žmogaus teisių turinio prasmės atskleidimui, iš esmės būtų paneigiamas žmogaus teisių vertybinis statusas, kuris ir suteikia maksimalios žmogaus teisių apsaugos garantą.

Konstitucinis Teismas išvadoje numatė teises situacijas, kurioms esant gali kilti Konvencijos ir Konstitucijos nuostatų kolizija, ir pateikė šių teisės aktų normų materialiąją prasme sąveikos analizę. Taigi, Konvencijos normos galėtų būti pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, jeigu:

„1) Konstitucija nustatytų išsamų ir baigtinį teisių ir laisvių sąrašą, o Konvencija nustatytų kokias nors kitas teises ir laisves;

2) Konstitucija draustų kokius nors veiksmus, o Konvencija apibrėžtų šiuos veiksmus kaip vienokią ar kitokią teisę arba laisvę;

3) kokia nors Konvencijos nuostata negalėtų būti taikoma Lietuvos Respublikos teisės sistemoje dėl to, kad ji nesutampa su kokia nors Konstitucijos nuostata“⁵⁵.

Galima teigti, kad KT buvo pakankamai įžvalgus numatydamas aukščiau išvardintas situacijas.

Aukščiau išvardintos galimos Konvencijos ir Konstitucijos konfliktinės situacijos laikomos hipotetinėmis ir mažai tikėtinomis praktikoje. Tokių situacijų maža tikimybė aiškinama per Konvencijos ir Konstitucijos teisinę prigimtį ir turinį bei Konstitucinio Teismo ir EŽTT taikomą abipusio palankumo principą⁵⁶. Visgi tai nereiškia, kad Konstitucijoje ir Konvencijoje nėra užprogramuotų konfliktinių situacijų, dėl kurių galimos teisinės kolizijos, ar kad Konstituciniam Teismui ir EŽTT atitinkamai taikant Konstitucijos ir Konvencijos nuostatas tokios situacijos negalimos“⁵⁷. Tarptautinės teisės normų nesuderinamumo su Konstitucija galimybė, pasak prof. dr. D. Žalimo, „egzistuoja ir tam tikru laipsniu objektyviai yra neišvengiama dėl to, kad Konstitucija, kaip nacionalinės teisinės sistemos pagrindas, tiek tarptautinė ir ES teisė iš prigimties autonomiškos ir turinčios viršenybę kiekviena savo reguliuojamų santykių srityje; tiek Konstitucijoje nustatyti jos santykio su tarptautine ir ES teise pagrindai, tiek tarptautinės ir ES teisės normose nustatomas jų santykis su nacionaline teise“⁵⁸. Konvencijos kaip tarptautinės sutarties vieta, kaip jau buvo minėta, įtvirtinta Konstitucijoje ir KT formuluojamoje doktrinoje remiantis teisės aktų hierarchijos sistema, tuo tarpu Konvencijoje šis santykis nėra formuluojamas. Jis įtvirtintas Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių.

Nekyla abejonių dėl būtinumo derinti bei harmonizuoti Konstituciją ir Konvenciją, todėl svarbu yra aptarti, kokia minėtų teisės aktų suderinimo taisykle vadovaujasi Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas 1995 metų išvadoje nurodė, kad “Konvencijos nuostatos,

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra* note 17.

⁵⁶ Urbaitis, R. K. *supra* note 11, p. 35.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Žalimas, D. *supra* note 42, p. 304.

apibrėžiančios žmogaus teises ir laisves, gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, jeigu jos pastarosioms neprieštarauja”⁵⁹.

Vyraujančią Konstitucijos santykio su Konvencija įtampą galima būtų paaiškinti, visų pirma, per konstituciocentrinę teisės sistemos sampratą. Vadovaujantis šia samprata, Konstitucija suvokiama kaip aukščiausioji teisė, kurią turi atitikti ordinarinė teisė (įstatymai, tiek konstituciniai, tiek paprastieji, bei poįstatyminiai teisės aktai)⁶⁰, ir vieninteliu Konstitucijos aiškinimo šaltiniu yra laikomas pats Konstitucijos tekstas. Pasak prof. dr. D. Žalimo, tai reiškia, kad „Konstitucijos negalima aiškinti remiantis žemesnės teisinės galios aktų nuostatomis [...], t.y., atrodytų, kad negalima remtis ne tik ordinarinės, bet ir tarptautinės teisės aktų nuostatomis“⁶¹. Nekyla abejonių, kad toks statinis požiūris į Konstitucijos besąlyginę viršenybę negali užtikrinti nacionalinės (konstitucinės) ir tarptautinės (konvencinės) teisės sistemų pusiausvyros, užkerta kelią atviriau žvelgti į tarptautinę teisę. Tačiau kitaip teigia K. Bubnyte. Autorės nuomone, Lietuvos teisinės sistemos konstituciocentrinė orientacija, atsižvelgiant į šiandieninį kontekstą, reiškia ne nacionalinės Konstitucijos uždaramą, bet „būtinybę paisyti Konstitucijos hierarchinės struktūros ir jos brėžiamų ribų, kartu atsižvelgiant į tai, kad nacionalinės konstitucijos šiandien funkcionuoja neatskiriama susipynusios su kitomis, išorinėmis teisinėmis sistemomis (Konvencijos teisė – tik viena iš jų), kurių tarpusavio konkurencija pirmiausia pačių nacionalinių konstitucinių teismų atliekamos koordinacijos dėka gali būti transformuojama į darnią valstybėje egzistuojančių teisinių tvarkų sąveiką”⁶². Darbo autorės nuomone, su K. Bubnyte galima būtų sutikti, jei minėtos Konstitucijos hierarchinės struktūros ribos nėra apribojamos dėl kokių nors, pvz., politinių veiksnių, t.y., kuomet tai daroma sąmoningai, užkertant kelią tarptautinei integracijai.

Ilgą laiką Konvencijos suderinamumo su Konstitucija klausimas nebuvo keliamas, nes tam nebuvo pagrindo. Prie šio klausimo vėl grįžta, kai praktikoje išryškėjo tiesioginis Konvencijos nesuderinamumas su Konstitucija, Konstituciniam Teismui ir Europos Žmogaus Teisių Teismui skirtingai subalansavus teises vertybes susijusias su rinkimais į parlamentą, o tiksliau išsiskyrus teismų pozicijoms dėl pasyviosios rinkimų į įstatymų leidybos instituciją teisės ribojimo asmenims, kurie pašalinti iš pareigų konstitucinio apkaltos proceso tvarka. Šią praktiškai susiklosčiusią teisinę situaciją, kai pagal Konstituciją vieni veiksmai yra uždrausti, o pagal Konvenciją ginamos teisės toks ribojimas neleidžiamas, darbo autorės nuomone sąlyginai galima būtų priskirti prie antrosios Konstitucinio Teismo išvadoje įvardintos kolizinės situacijos.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra* note 17.

⁶⁰ Grigienė, K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui konstitucinio teismo jurisprudencijoje. Socialinių mokslų studijos, Nr. 4 (8), 2010. P. 200.

⁶¹ Žalimas, D. *op.cit.*, p. 306.

⁶² Bubnyte, K. *supra* note, p. 149.

Minėtas atvejis doktrininėje plotmėje tapo nauju postūmiu diskusijai dėl Konvencijos ir Konstitucijos santykio, taip pat ir dėl EŽTT jurisprudencijos reikšmės, bei KT ir EŽTT jurisprudencijų santykio. K. Bubnytė, nagrinėjusi Konvencijos poveikio Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai ribas, atkreipia dėmesį, kad šių įvykių kontekste, „Konstitucinis Teismas laikėsi labiau dualistinės pozicijos Konvencijos atžvilgiu pabrėždamas Konvencijos subsidiarų pobūdį ir nustatydamas moratoriumą įgyvendinti Konstitucijos neatitinkančios jos nuostatos, kol ji ne suderinta su šalies aukščiausiaja teise [...]“⁶³.

Atsižvelgiant į tai, ar nebūtų teisinga kitaip pažvelgti į tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį žmogaus teisių apsaugos srityje bei peržiūrėti Konstitucijos prioriteto Konvencijos atžvilgiu klausimą, t.y., suteikti šiai unikaliam sutarčiai jos teikiamai naudai proporcingą statusą bei suteikti prioritetą mūsų vidaus teisėje žmogaus teisių apsaugos srityje. Pažymėtina, jog Konvencijos viršenybė prieš nacionalinę teisę nei implicitiškai, nei eksplicitiškai nėra skelbiama Konvencijoje. EŽTT savo praktikoje Konvencijos viršenybės nacionalinių teisės aktų atžvilgiu principo taip pat nėra suformulavęs, tačiau jei tokia praktika visgi būtų suformuota, toks EŽTT siekis, galima manyti, būtų pagrįstas. Apskritai nėra kalbama net apie Konvencijos privalomumą (išskyrus EŽTT sprendimų privalomumą), o atvirkščiai akcentuojamas „bendras supratimas“, kuris reiškia valstybių, Konvencijos dalyvių, konstitucijose įtvirtintas žmogaus teises ir pagrindines laisves⁶⁴.

Šiuo požiūriu galima pritarti Alec Sweet Stone nuomonei, jog Konvencija, būdama inkorporuota valstybių vidaus teisėje, funkcionuoja kaip „šešėlinė konstitucija“⁶⁵. Be to, panašūs siūlymai peržiūrėti tarptautinių sutarčių vietos Lietuvos teisinėje sistemoje klausimą buvo teikiami nė vieno lietuvių teisininko jau ir anksčiau (pvz., prof. dr. S. Katuoka, doc. dr. K. Lapinskas, prof. habil. dr. V. Vadapalas). Prof. dr. S. Katuoka⁶⁶ siūlė neapsiriboti tarptautinėms sutartims suteikus pirmenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu, bet taip pat suteikti tarptautinėms sutartims prioritetą ir Konstitucijos atžvilgiu. Kyla klausimas, ar valstybė yra tam pasirengusi, nes darbo autorės nuomone, siekis pakeisti Konvencijos statusą Lietuvos teisinėje sistemoje, gali sukelti daugelio mokslininkų kritikos dėl Konstitucijos, kaip pagrindinio valstybės teisės akto, prigimties paneigimo, kurią labiausiai sąlygoja giliai įsišaknijusi konstituciocentrinės teisės sistemos suvokimas.

Daugelis teisininkų pastebi, jog teisės aktų hierarchijoje Konvencijai suteiktas paprastojo įstatymo lygmens teisinis statusas nereiškia realaus jos poveikio Lietuvos

⁶³ Bubnytė, K., *supra* note 27, p. 149.

⁶⁴ *Europos sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. 2012, Mykolo Romerio universitetas, p. 554.

⁶⁵ Stone Sweet, Alec. *supra* note 31, p.

⁶⁶ Katuoka, S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė. *Jurisprudencija*. 2002, t. 30(22); 118–119.

konstitucinei teisei sumenkinimo. Pažymima, Konvencijai valstybių vidaus teisėje formaliai suteiktas statusas, faktiškai dažnai „pakyla aukščiau“ per konstitucinės justicijos institucijų formuojamą konstitucinę doktriną. Tą patį galima pasakyti ir apie Lietuvos konstitucinę doktriną, kurioje Konvencija ir EŽTT jurisprudencija užima ypatingą dalį. Atsižvelgiant į tai, pagrįsta teigti, jog šiuo metu Konvencija *de facto* užima vietą tarp Konstitucijos ir konstitucinio įstatymo, visgi tiesiogiai KT doktrinoje tai nėra minima.

Siekiant užtikrinti konvencinio ir konstitucinio teisinio reguliavimo sąveiką esant Konvencijos ir Konstitucijos nesuderinamumui, darbo autorės nuomone, visų pirma reikėtų siek tiek kitaip vertinti nacionalinės ir tarptautinės teisės santykį, kuomet yra sprendžiami klausimai dėl žmogaus teisių užtikrinimo: pripažįstant, kad konstitucinė ir konvencinė teisės sistema turi savo veikimo sritį, tačiau Konstitucijos ir Konvencijos viršenybė priklausytų nuo garantuojamos žmogaus teisių apsaugos lygio, o ne pagal griežtą hierarchinį teisės aktų modelį. Tokiu atveju, nė vieno teisės akto reikšmė nebūtų paneigta, ir būtų taikomos tos Konstitucijoje ir (ar) Konvencijoje įtvirtintos nuostatos, kurios didžiausia apimtimi garantuoja žmogaus teisių apsaugą. Taigi šiuo atveju, matome, kad Konvencija nebūtų vertinama pagal klasikinį teisės aktų modelį, nes šis modelis Konstitucijos ir Konvencijos teisinio santykio vertinimui nėra tinkamas. Konstitucija išliks pagrindiniu ir svarbiausiu Lietuvos teisinės sistemos teisės aktu, tačiau tam tikrais atvejais, kuomet konstitucinis teisinis reguliavimas numato normas, mažiau palankias žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu, prioritetas teiktinas Konvencijai. Minėtos koncepcijos taikymas neturėtų būti vertinamas kaip Konstitucijos viršenybės principo paneigimas. Žmogaus teisės ir jų apsauga yra teisinės valstybės pagrindas, kurių apsauga priskirta valstybės atsakomybei, ir statinis Konstitucijos viršenybės principo absoliutus taikymas negali būti priemone valstybei ignoruoti šią pareigą. Beabejo, šiuo atveju egzistuoja rizika, kad valstybėms kils pagunda manyti, jog Konstitucinio Teismo interpretuojamos Konstitucijos normos geriau užtikrina žmogaus teises, tačiau tokia pozicija turi būti pagrįsta, bei ji turi nusverti EŽTT argumentus. Be to, tokių pavydžių praktikoje jau esama. Apie tai dar bus užsimenama kitame šio baigiamojo darbo poskyryje.

Manytina, kad pradėjus taikyti minėtą Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos koncepciją, taip pat turėtų būti keičiamas požiūris į įstatymų atitikties vertinimą tarptautinių sutarčių atžvilgiu. Kaip pažymi K. Bubnytė, „atsižvelgiant į teisė aktų hierarchijos požiūriu Lietuvos teisinėje sistemoje Konvencijai suteiktą paprasto įstatymo galią, Konstituciniam Teismui nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra suteikti įgaliojimai tirti nacionalinių įstatymų atitikties Konvencijai, [...] todėl KT ne kartą yra atsisakęs nagrinėti pareiškėjų prašymus ištirti Lietuvos įstatymų atitiktį tarptautinėms sutartims, tarp jų ir Konvencijai, motyvuodamas tuo, kad

pagal Konstituciją KT netiria įstatymo atitikties įstatymo galią turinčiam teisės aktui⁶⁷“. K. Bubnytė taip pat nurodo, jog tikėtina situacija būtų kitokia, „jei Konvencija būtų ratifikuota konstituciniu įstatymu, jai *de jure* suteikiant konstitucinio įstatymo statusą arba pakoregavus oficialiąją konstitucinę doktriną, pagal kurią teismų prašymai susiję su teisės taikymo ir aiškinimo klausimais atmetami, motyvuojant, kad Konstitucinis Teismas teisės taikymo klausimų nesprenžia⁶⁸“. Kitaip interpretuojant išdėstyta, darbo autorė nurodo, jog pasiūlytos koncepcijos įtvirtinimas Konstitucinio Teismo praktikoje, taptų pagrindu vertinti teisės aktų atitikį ir Konvencijai. Pažymėtina, jog Konstitucinio teismo įstatymo 17 straipsnyje įtvirtina nuostata, „Konstitucinis Teismas klauso tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir jai neprieštarujančių įstatymų“, jau suponuoja galimybę KT aiškinti ir tirti įstatymo atitikį Konvencijai. Manytina, jog įtraukiant įstatymų atitikties Konvencijai vertinimą į KT įgaliojimų apimtį, būtų žengta į aukštesnį žmogaus teisių užtikrinimo lygį, tačiau reikia paminėti kelis dalykus, kurie darbo autorės nuomone, yra svarbūs nagrinėjamu aspektu. Visų pirma, tarp teisėjų gretų turėtų būti paskirtas tarptautininkas Konvencijos teisės specialistas, kuris sektų ir analizuotų EŽTT priimamus sprendimus, kadangi EŽTT sprendimų skaičius sparčiai auga, EŽTT priimami sprendimai neretai pakeičia anksčiau pateiktą Konvencijos aiškinimą, o tai apsunkina galimybę efektyviai sekti ir analizuoti EŽTT sprendimus. Visų antra, gali kilti finansinių sunkumų, kuriuos lemtų padidėjęs besikreipiančių pareiškėjų skaičius ir galiausiai, KT ir EŽTT galima jurisprudencijų takoskyra. Viena vertus, tokią tikimybę tikėtina mažintų 2013 m. spalio 2 d. priimtas fakultatyvinis Konvencijos 16 protokolai, kuris įsigalios visiems susitariančioms šalims jį ratifikavus, suteikiantis kiekvienos valstybės nacionaliniams aukščiausiesiems teismams teisę prašyti EŽTT konsultacinės išvados dėl Konvencijoje ir jos protokoluose numatytų teisių aiškinimo ir taikymo. EŽTT prezidentas D. Spielmann šį protokolą įvardija „dialogo protokolu“, atversiančiu kelią „naujam dialogui“ tarp EŽTT ir aukščiausiųjų nacionalinių teismų⁶⁹. Pažymėtina, kad tokia EŽTT konsultacinė išvada nebus įpareigojanti, todėl jos poveikis priklausys nuo prašančios teismo diskrecijos nacionalinėse procedūrose⁷⁰. Kita vertus, pasak S. Greer, ši nauja EŽTT funkcija neatneš daug naudos, nes EŽTT turi labai mažai praktikos šioje srityje⁷¹.

⁶⁷ Bubnytė K. *supra note* 27, p. 142.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Spielmann, D. From the Point of View of National Judiciaries: The Role of National Courts in the Implementation of the Court's Judgments [interaktyvus]. Dialogue between judges, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2014, p. 31. [žiūrėta: 2014-12-18]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2014_ENG.pdf>.

⁷⁰ Jakulevičienė, L. Europos Žmogaus Teisių Teismas – Konstitucinė justicija prieš individualią? *Jurisprudencija*, 2014, 21(2), p. 386.

⁷¹ Greer, S. The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems, Prospects. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 192. (Cituota iš: Jakulevičienė, L. Europos Žmogaus Teisių Teismas – Konstitucinė justicija prieš individualią? *Jurisprudencija*, 2014, 21(2), p. 387).

Daugelio valstybių vidaus teisė tiek implicitiškai, tiek eksplitiškai suteikia įgaliojimus konstitucinės justicijos institucijoms atlikti įstatymų atitiktį ne tik konstitucijų, konstitucinių įstatymų, bet ir tarptautinių sutarčių atžvilgiu, kurių dalyvės jos yra. Pvz., *Latvijos Respublikos* Konstitucinio teismo įstatyme yra įtvirtinta konstitucinio teismo kompetencija tirti teisės aktų atitiktį Latvijos sudarytoms tarptautinėms sutartims, kurios neprieštaruja Konstitucijai⁷². *Slovakijos* konstitucinis teismas remiantis Slovakijos konstitucijos 125 str. tiria įstatymų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir tarptautinėms sutartims, kurioms Slovakijos Respublikos išreiškė pritarimą ir kurios buvo ratifikuotos ir paskelbtos įstatymų nustatyto būdu⁷³. *Bulgarijos* konstitucinis teismas taip pat tiria įstatymų atitikimą su pagrindiniais tarptautiniais teisės principais ir tarptautinėmis sutartimis, kurios dalyvė yra Bulgarija.⁷⁴ Verta paminėti, kad siekiant plėtoti teisės aktų peržiūros institutą, *Norvegijoje* Aukščiausiasis teismas į savo įgaliojimų apimtį įtraukia teisės aktų ir sprendimų atitikties vertinimą konvencijoms, žmogaus teisių srityje, ypač EŽTK, kurią Norvegija yra ratifikavusi 1999 m.⁷⁵ *Vengrijoje*, konstituciniam teismui taip pat yra suteikti įgaliojimai tikrinti įstatymų atitikimą tarptautinėms sutartims⁷⁶. Būtina atkreipti dėmesį, jog daugelyje paminėtų valstybių, tarptautinės sutartys turi viršenybę šalies įstatymų atžvilgiu, kas būdinga ir Lietuvai, tačiau tai neužkerta kelio atlikti įstatymų atitiktį ne tik Konstitucijai, bet ir Konvencijai.

Apibendrinus poskyrį, prieinama prie išvadų, kad:

- Konstitucija ir Konvencija yra vieni svarbiausių konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo sistemų teisės šaltinių, kurie sudaro pagrindą tiek nacionalinės, tiek regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemoms funkcionuoti. Konstitucija yra aukščiausias Lietuvos Respublikos teisės aktas, o Konvencija yra aukščiausias

⁷² CONSTITUTIONAL JUSTICE: FUNCTIONS AND RELATIONSHIP WITH THE OTHER PUBLIC AUTHORITIES. National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Constitutional Court of the Republic of Latvia. <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/LETONIA%20eng.pdf>>.

⁷³ National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Constitutional Court of the Slovak Republic [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-09]. <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/SLOVACIA%20eng.pdf>>.

⁷⁴ CONSTITUTIONAL JUSTICE: FUNCTIONS AND RELATIONSHIP WITH THE OTHER PUBLIC AUTHORITIES. National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Constitutional Court of the Republic of Bulgaria [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-09]. <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/BULGARIA%20eng.pdf>>.

⁷⁵ National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Constitutional Court of the Norway [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-09]. <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/NORVEGIA%20eng.pdf>>

⁷⁶ National report prepared for the XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts by The Constitutional Court of Hungary [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-09]. <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/HUNGARY%20eng.pdf>>

tarptautinės bendrijos teisės aktas, tiek kiek tai liečia žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugą;

- Konstitucijos ir Konvencijos santykiui apibrėžti klasikinis tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio modelis nėra tinkamas, atsižvelgiant į tai, susiduriama su Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos įtampa, pasireiškiančia konstituciocentrinės teisės sistemos griežtumo ir atvirumo tarptautinei teisei susikirtimu;
- konvencinio ir konstitucinio teisinio reguliavimo sąveiką galėtų būti užtikrinta pritaikius tokią Konstitucijos ir Konvencijos santykio koncepciją: esant Konvencijos ir Konstitucijos nesuderinamumui, darbo autorės nuomone, visų pirma reikėtų šiek tiek kitaip vertinti nacionalinės ir tarptautinės teisės santykį, kuomet yra sprendžiami klausimai dėl žmogaus teisių užtikrinimo: pripažįstant, kad konstitucinė ir konvencinė teisės sistema turi savo veikimo sritį, tačiau Konstitucijos ir Konvencijos viršenybė priklausytų nuo garantuojamos žmogaus teisių apsaugos lygio;
- pritaikius tokį Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos modelį, atsirastų galimybė Konstituciniam Teismui vertinti teisės aktų atitikimą ne tik Konstitucijai, bet ir Konvencijai.

1.4. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos sąlyčio aspektai

EŽTT ir KT tarpusavio sąveiką galima apibrėžti kaip mechanizmą, kuris padeda priartinti vidaus teisėje žmogaus teisių srityje suformuotą standartą prie bendro europinio žmogaus teisių standarto. Mokslinėje doktrinoje ir praktikoje pabrėžiamas šių dviejų teismų aktyvaus ir konstruktyvaus bendradarbiavimo būtinumas įgyvendinant bendrus jų veiklos tikslus ir uždavinius. Daugelis teisininkų, politikų, mokslininkų palietė problemas, susijusias su Europos Žmogaus Teisių Teismo besikeičiančia prigimtimi, kuri įvairių autorių yra vertinama skirtingai. Siekiant atskleisti šių teismų sąveikavimo ypatumus ir nustatyti, su kokiais sunkumais susiduria minėti teismai šiuolaikiniame globalizuoto pasaulio kontekste, pirmiausia prasminga aptarti abiejų šių teismų statusą ir jurisdikciją.

1.4.1. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo statusas ir jurisdikcija

Konstitucinio Teismo išskirtinį statusą galima apibrėžti jo santykiu su valstybės valdžios institucijomis, ypatingą dėmesį skiriant įstatymų leidžiamajai valdžiai, jo padėtimi teismų sistemoje bei jam suteikta specifine (išimtinė) kompetencija. Būtina pabrėžti, jog

Konstitucinis Teismas, vykdydamas jam pavestą konstitucinį teisingumą ir įgyvendindamas konstitucinę kontrolę, veikia nepriklausomai ir savarankiškai.

Konstitucija įtvirtina ne tik valdžios ir žmogaus santykių pagrindus, bet ir pačios valdžios tarpusavio santykių, pasireiškianti per valdžių padalijimo principą. Konstitucijoje yra įtvirtinta klasikinė valdžių padalijimo samprata: „valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas“, nurodant jog valdžios ribos yra ribojamos Konstitucijos. Minėti valdžių padalijimo bei valdžios ribojimo principai sudaro konstitucinę prielaidą, kuri suponuoja KT suteiktus įgaliojimus. Pažymėtina, jog KT įgaliojimai ir funkcijos yra įtvirtinti Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme⁷⁷, tačiau dalis jų išplaukia iš KT išskirtinio teisinio statuso. Konstitucijos 102 straipsnyje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams“. Konstitucijos 105 straipsnyje tik abstrakčiai detalizuojama prieš tai minėtame straipsnyje nurodyta jurisdikcija. Kitaip tariant, pagrindinė Konstitucinio Teismo paskirtis yra užtikrinti, kad teisinė sistema būtų apsaugota nuo Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų, o tai savo ruožtu reiškia, visų pirma Konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių apsaugos užtikrinimą. Pažymėtina, jog minėtos Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios KT jurisdikciją, yra lakoniškos, todėl jos turi būti aiškinamos.

Konstitucinio Teismo jurisdikcija apima visus Konstitucijos aiškinimo ir taikymo klausimus, tačiau konstitucinės teisės aktų patikros procesą galima inicijuoti tik Konstitucijos 106 straipsnyje apibrėžtų subjektų prašymu, į kurį nepatenka fiziniai asmenys. Asmuo, manydamas, jog jo teisės yra pažeistos dėl atitinkamo teisės akto nuostatos prieštaravimo Konstitucijai, kreiptis į KT, dėl teisės akto konstituciningumo, teisės neturi. Šiuo aspektu, verta atkreipti dėmesį į teisininkų nuomonę dėl konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje. Pasisakant už konstitucinio skundo įtvirtinimą, pabrėžtina, jog konstitucinis skundas asmeniui suteiktą teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, tokiu būdu pilnai garantuojant Konstitucijos 6 straipsnyje įtvirtintą kiekvieno teisę savo teises ginti remiantis Konstitucija. Taigi, šios teisės realizavimas išplėstų žmogaus teisių gynimo apimtį bei padėtų stiprinti žmogaus teisių apsaugos efektyvumą. Monografijoje „Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu“ išsamią analizę atlikusi L. Beliūnienė nurodo, jog „konstitucinio skundo statusą konstitucinėje teisminėje kontrolėje nuo kitų kontrolės rūšių skiria konstitucinio skundo kaip fundamentalių teisių apsaugos priemonės pirminis tikslas – konkretaus asmens apsauga nuo valdžios institucijos savavališko, nepagrįsto fizinių ir juridinių asmenų konstitucinių teisių ir laisvių ribojimo ar kitokio neteisėto kišimosi – ir tik antrinis jo tikslas – konstitucijos,

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993-02-28, Nr. 6-120.

konstitucingumo apskritai apsauga”⁷⁸. Konstitucinio skundo įtvirtino veiksmai buvo pradėti 2007 m. liepos 4 d. priėmus Lietuvos Respublikos Seimo nutarimą „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“, kuria siekiama visų pirma, pakeisti Konstitucijos 106 ir 107 straipsnius. Tačiau konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas vis dar lieka diskusijų lygmenyje.

Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant žmogaus teisių apsaugą yra labai didelis. Kaip pažymi G. Mesonis, „būtent konstitucinės justicijos institucijoms (t.y. konstituciniam teismui) tenka pareiga per jurisprudencijos raidą išreikšti konstitucinį žmogaus teisių ir laisvių turinį“⁷⁹. Įgyvendindamas tokią pareigą Konstitucinis Teismas formuoja vertybių sistemą, atskleisdamas žmogaus teisių, jų saugomų gėrių bei šių teisių pripažinimo ir gerbimo kaip konstitucinių vertybių statusą. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos normas, formuoja konstitucinę doktriną, kuri laikoma sudedamąja Konstitucijos dalimi. Tokią nuostatą patvirtina E. Kūris teigdamas, kad valstybių, kur konstituciją aiškina teismai, jurisprudencija ir joje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra svarbi sudedamoji pačios konstitucijos dalis⁸⁰. Įgyvendindamas savo misiją Konstitucinis Teismas vadovaujasi ne tik savo šalies konstitucija, bet ir EŽTK bei ją aiškinančia praktika, tokiu būdu internalizuodamas Konvencijos teisės standartus.

Aptarus esminius KT statuso bei jurisdikcijos klausimus, palaiapsniui prieita prie tų pačių klausimų, EŽTT atžvilgiu, aptarimo. EŽTT – tai Konvencijos pagrindu sukurtas ją įgyvendinantis mechanizmas, kuris pradėjo savo veiklą 1959 metais. EŽTT įkūrimas yra laikomas unikaliu reiškiniu žmogaus teisių raidos bei jos ginties istorijoje⁸¹. Pasak L. Jakulevičienės, EŽTT unikalumas ir reikšmingumas yra pripažįstamas visame pasaulyje, ir nėra jokio kito teismo, kuris pasiektų tokį sudėtingą žmogaus teisių standartų išplėtojimo⁸².

EŽTT išskirtinis statusas galėtų būti apibrėžtas žemiau nurodytais požymiais:

- EŽTT subsidiarus pobūdis. Kaip jau buvo minėta šio baigiamojo darbo pradžioje EŽTT iš esmės atlieka tik prižiūrėtojo vaidmenį. EŽTT gali spręsti, ar nepažeistos Konvencijos įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės, tik tuomet, kai šių teisių efektyvi apsauga nėra galima nacionaliniu lygmeniu. EŽTT neatima iš Konvencijos valstybės, galimybės parodyti, kad ji puikiai gali pati spręsti žmogaus teisių ir laisvių ginties uždavinius⁸³. Nes, visų pirma, valstybių, Konvencijos dalyvių vidaus teisinėje sistemoje turi būti užtikrintos

⁷⁸ Beliūnienė L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu : monografija. Vilnius: Justitia, 2014, p. 184-185.

⁷⁹ Mesonis, G. *Žmogaus teisių turinio dichotominė dilema* [interaktyvus]. Vilnius: LOGOS 72: 120, 2012, p. 118. [žiūrėta: 2014-10-29]. < http://litlogos.eu/L72/Logos_72_109_123_Mesonis.pdf >.

⁸⁰ Kūris, E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Justitia 2003 m. Nr. 3-4(45-46), p. 2-12.

⁸¹ Mesonis, G., *supra* note 20, p. 118.

⁸² Jakulevičienė, L., *supra* note 69, p. 374.

⁸³ Mesonis, G. *op cit.*, p. 119.

teisinės gynybos priemonės. Vėliau bus aptartos papildomos funkcijos, kurias EŽTT įtraukia į savo įgaliojimų apimtį.

- EŽTT formavimo tvarka. Konvencijos 20 straipsnis numato, kad „Teismo teisėjų yra tiek, kiek yra Aukštųjų Susitariančiųjų Šalių“. Tai užtikrina objektyvių sprendimų priėmimą, laikantis demokratijos ir pliuralizmo sąveikos siekio.
- EŽTT sprendimų pobūdis. EŽTT yra nepriklausomas viršnacionalinis teismas, kurio sprendimai turi tokį poveikį, kokio neturi nė viena kita žmogaus teisių priežiūros institucija⁸⁴. Valstybės dalyvės pasirašydamos ir ratifikuodamos Konvenciją įsipareigojo garantuoti efektyvų žmogaus teisių apsaugos mechanizmą nacionalinėje teisėje, tokiu būdu patvirtino sprendimų privalomumą jų vidaus teisėje. Ypatingai didelį dėmesį EŽTT kreipia į tai, kaip konstituciniai teismai įgyvendina iš Konvencijos ir EŽTT sprendimų išplaukančius įsipareigojimus. Kadangi EŽTT nagrinėdamas bylas dėl atitinkamų Konvencijos normų pažeidimo, įtvirtina bendruosius žmogaus teisių standartus, kurie yra privalomi valstybėms, Konvencijos dalyvėms.
- EŽTT efektyvumas. Nė vienas kitas tarptautinis teismas nesprendžia tokio didelio bylų skaičiaus⁸⁵. EŽTT pateikta 2014 m. statistika⁸⁶ parodo, jog išnagrinėtų peticijų skaičius viršija 86 tūkstančius, neskaičiuojant priimtų peticijų, peticijų, laukiančių nagrinėjimo EŽTT ir t.t. Svarbu paminėti apie pačios Konvencijos efektyvumą, priešastimi kurio, galima laikyti valstybių narių politinį apsisprendimą siekti vieningos vertybių sistemos bei jos apsaugos, kurią galima įvardinti kaip kolektyvinę garantijų sistemą.

Atsižvelgiant į EŽTT specifiką, pagrindinis jo tikslas ir paskirtis - taikyti ir aiškinti Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintas teises, bei prižiūrėti, kaip nacionalinėse teisėse sistemose yra įgyvendinama Konvencija. Ši nuostata yra reglamentuota Konvencijos 32 straipsnyje, kuris numato, „Teismo jurisdikcija apima visus šios Konvencijos ir jos protokolų aiškinimo bei taikymo klausimus,[...]“. Teismo jurisdikciją reglamentuojantys klausimai detaliau aptariami kituose Konvencijos straipsniuose. EŽTT uždavinys yra užtikrinti, kad Konvencijos šalys gerbtų Konvencijoje įtvirtintas teises ir garantijas, o šis uždavinys įgyvendinamas vykdant Konvencijos 33 ir 34 straipsniuose numatytas pagrindines EŽTT kontrolės funkcijas: tarpvalstybinių skundų ir individualių peticijų nagrinėjimas. Ypatingai yra svarbi Konvencijoje įtvirtinta individualios peticijos teisė, nes ji suteikia galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į

⁸⁴ Jakulevičienė, L., *supra* note 69, p. 374.

⁸⁵ *Ibid*, p. 373.

⁸⁶ *European human rights court statistics 2014* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-05]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2014_ENG.pdf>.

EŽTT. Konvencijos 34 straipsniuose apibrėžti subjektai, beabejo turi atitikti peticijos priimtinumą reikalavimus.

EŽTT savo sprendimuose ne kartą buvo pažymėjęs⁸⁷, jog individuali peticija yra pagrindinė Konvencijos sistemos veiksmingumo garantija – viena svarbiausių žmogaus teisių apsaugai skirta „mechanizmo sudedamųjų dalių“. Verta pažymėti, jog EŽTT sprenddamas bylas pagal konkrečių asmenų pateiktas peticijas, atskleidžia Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių turinį, tokiu būdu atlikdamas žmogaus teisių ir laisvių standartų vienodinimo vaidmenį. Įdomiai išsireikė prof. dr. hab. L. Garlicki (buvęs Lenkijos Konstitucinio teismo teisėjas, EŽTT teisėjas) pasisakydamas, kad EŽTT įgyvendindamas savo funkcijas, „turi matyti abi monetos puses“⁸⁸. Viena vertus, užtikrinti teisingą Konvencijos ir jos protokolų normų aiškinimą, kita vertus, gerbti valstybių, Konvencijos dalyvių vidaus teisės sistemas, skiriant didelį dėmesį savitoms jų teisės tradicijoms ir kultūroms. Minėtos pagarbos būtinumas ir jos išraiška glūdi valstybėms suteiktoje plačioje diskrecijos teisėje interpretuoti Konvencijos normas.

Pažymėtina, kad bendru EŽTT ir nacionalinių teismų, tame tarpe konstitucinių teismų dialogu įtakojama ne tik nacionalinių teismų jurisprudencija, bet ir EŽTT besivystanti jurisprudencija. EŽTT konstitucinių teismų nutarimais remiasi kaip teisės šaltiniais, kas rodo, jog EŽTT pripažįsta konstitucinių teismų svarbą ir gerbia juos.

Atsiranda būtinybė aptarti EŽTT ir konstitucinių teismų jurisdikcijos santykį ir apžvelgti konstitucinių teismų ir EŽTT sąveikavimo būdus.

1.4.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo jurisdikcijų santykis

EŽTT ir konstitucinių teismų jurisdikcijų santykis priklauso nuo daugelio veiksnių: Konvencijos statuso nacionalinėje teisėje, konstitucinio teismo įgaliojimų, pagarbos demokratijos principams⁸⁹. Minėtų veiksnių aptarimas kituose darbo poskyriuose, leidžia manyti, jog abiejų teismų teisinis statusas nėra vienodas, nors ir turi panašumų. Siekiant visapusiškai išnagrinėti šių teismų specifiką ir jurisdikcijų santykį, verta panagrinėti šių teismų statusą visumoje. Teisinės literatūros analizės metu darbo autorės išskirti šie EŽTT ir KT jurisdikcijos panašumai ir skirtumai.

⁸⁷ Pvz., *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995; *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], no. 46827/99 and 46951/99, ECHR 2005.

⁸⁸ Garlicki, L. Cooperation of courts: The role of supranational jurisdictions in Europe [interaktyvus]. 6 Int'l J. Const. L. 509 (2008): 512. [žiūrėta: 2015-03-04]. <<http://icon.oxfordjournals.org/content/6/3-4/509.extract>>.

⁸⁹ Lapinskas, K. *supra* note 4, p. 84–85.

Panašumai:

1. Konvencijoje ir Konstitucijoje pateikiamos panašios ar netgi vienodos nuostatos, įtvirtinančios žmogaus teises ir pagrindines laisves;
2. Tiek EŽTT, tiek KT turi vieną ir tą pačią misiją – garantuoti žmogaus teises ir jų užtikrinimą;
3. Konstitucinis Teismas apima visus Konstitucijos aiškinimo klausimus, EŽTT jurisdikcija apima visus Konvencijos ir jos protokolų aiškinimo bei taikymo klausimus;
4. KT tikrina, ar priimti įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai (kitų valstybių teismai tikrina teisės aktų atitikimą ir EŽTK), EŽTT priima sprendimus dėl Konvencijos valstybių valdžios institucijų priimtų sprendimo atitikimo Konvencijai. Tačiau praktika rodo, jog EŽTT yra vertinęs ir valstybių konstitucijų nuostatas.

Skirtumai:

1. Skiriasi konstitucinių teismų ir EŽTT formavimo tvarka. LR Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami 9 metams, ir tik vienai kadencijai, o į EŽTT kiekviena Konvencijos narė deleguoja po vieną savo „atstovą“, kurie eina pareigas tol, kol nėra pakeisti⁹⁰;
2. KT kompetencija yra žymiai platesnė nei EŽTT. Konstitucinis teismas gali nuspręsti, kad Konstitucijai prieštaraujantis įstatymas negalioja *erga omnes* arba bent jau kad įstatymas negali būti taikomas toje konkrečioje byloje. Kaip pažymi Dr. V. Sinkevičius, „Konstitucinis Teismas, turėdamas konstitucinius įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, turi pareigą šalinti iš teisės sistemos aktus, prieštaraujančius Konstitucijai.“⁹¹ Tuo tarpu, EŽTT gali nuspręsti tik tai, ar įstatymas ar jo taikymo praktika yra nesuderinama su Konvencija. Skirtingai nei konstituciniai teismai, EŽTT neturi galios panaikinti nacionalinę normą, kuri prieštarauja Konvencijai;
3. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas sprendžia išimtinai tik teisės klausimus (Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnis numato bylų nagrinėjimo ribas). EŽTT atvirkščiai, sprendžia ne tik teisės, bet ir fakto klausimus.

Doc. dr. S. Lapinskas išskyrė dar vieną skirtumą – „Konvencija aiškinama atsižvelgiant į tarptautinėms sutartims taikomus principus, o nacionalinė konstitucija – atsižvelgiant į nacionalinius teisės principus“. Darbo autorės nuomone, šį skirtumą galima būtų laikyti santykinu, kadangi KT vis dažniau remiasi Konvencija ir EŽTT jurisprudencija net ir aiškinant Konstitucijos nuostatas. Prof. dr. D. Žalimas yra nurodęs, jog „galima netgi teigti, kad iš

⁹⁰ *Europos žmogaus teisių konvencija*, supra note 3.

⁹¹ Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. *Jurisprudencija*. 2002, t. 30(22): 137.

Konstitucijos kyla Konstitucinio Teismo pareiga aiškinant jos nuostatas atsižvelgti į tarptautinį ir europinį teisinį kontekstą.“⁹² Tai reiškia, kad KT aiškindamas Konstituciją atsižvelgia į nacionalinius ir tarptautinius principus. Būtina atkreipti dėmesį ir į Konvencijos aiškinimo ypatumus. Iškykla klausimas, ar EŽTT aiškindamas Konvenciją remiasi valstybių konstitucijų priimtais sprendimais? Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XVI kongresui 2013 m. parengtame nacionaliniame pranešime pažymima, jog nustatyti konstitucinių teismų įtaką Europos teismams nėra taip paprasta. EŽTT savo priimamuose sprendimuose retai kada cituoja nacionalinių konstitucinių teismų sprendimus, tačiau siekdamas atskleisti pamatinių universalių vertybių turinį, EŽTT susipažįsta su konstitucine įvairių valstybių doktrina, kuri daugiau ar mažiau įtakoja Europos lygmens žmogaus teisių jurisprudencijos formavimuisi⁹³. Pažymėtina, kad net jei ši įtaka nėra atspindėta galutiniame EŽTT sprendimų tekste, tai nesukelia pagrindo manyti, jog ja nebuvo naudotasi siekiant visapusiškai iširti nagrinėjamą bylą⁹⁴. Taigi, darytina išvada, jog EŽTT aiškindamas Konvenciją, tam tikra apimtimi remiasi valstybių nacionalinės teisės principais.

Reikėtų pridurti, jog EŽTT praktikoje yra suformuota „kolizijų nebuvimo prezumpcija“, tačiau šią prezumpciją EŽTT taiko nagrinėjant Konvencijos ir kitų tarptautinių sutarčių santykį. Pvz., byloje *Al-Jedda v. United Kingdom*⁹⁵, EŽTT užsimena apie „teismo pareigą aiškinti EŽTK taip, kad toks aiškinimas maksimaliai atitiktų Konvencijos reikalavimus, bei leistų išvengti kolizijų“. EŽTT taip pat nurodo: „Konvencija turi būti aiškinama, kiek įmanoma, kaip harmoningai tarptautinei teisei gali būti aiškinamas siekis, kuris neturėtų būti absoliutinamas, kadangi EŽTK kaip *lex specialis* sutarties paskirtis yra užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, todėl EŽTK „neišvengiamais“ atvejais yra linkęs konstatuoti kolizijų buvimą bei spręsti ją EŽTK nustatyta tvarka“. Šia suformuluota Konvencijos ir tarptautinės teisės santykio „kolizijų nebuvimo prezumpcija“ galėtų būti pritaikoma ir nacionalinių konstitucijų ir konstitucinės doktrinos atžvilgiu, labiau atsižvelgiant į konstitucinių teismų poziciją, kadangi Konvencija negali būti interpretuojama kaip vakuume. Šiuo aspektu yra įdomus siūlymas, siekiant ateityje išvengti EŽTT ir konstitucinių teismų konfliktų dėl jurisprudencijų sandūros, keisti Konvencijos tekstą, nustatant „džentelmeniškus susitarimus“, kurių esmė tokia, jog EŽTT ir konstitucinių teismų sprendimai negali prieštarauti vienas kitam. Atitinkamai, paskutinis sprendimas neturi prieštarauti pirmajam sprendimui, nesvarbu, ar jis būtų priimtas EŽTT ar konstitucinio teismo⁹⁶.

⁹² Žalimas, D., *supra* note 42, p. 311.

⁹³ *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos*, *supra* note 18, p. 23.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Al-Jedda v. The United Kingdom* [GC], no. 27021/08, § 102, ECHR 2011.

⁹⁶ Sukhov, E. V., Problema protivorechij reshenij Evropejskogo suda po pravam cheloveka i Konstitucionogo suda Rossijskoj Federacii [The problem of contradictions in decisions of the European Court of Human Rights and Constitutional court of Russian Federation]. *Socialno-politicheskie nauki*. 2011. №1: 66-69.

Tačiau darbo autorė nėra linkusi sutikti su šia nuomone, kadangi atsirastų didelė rizika valstybių konstituciniams teismams piktnaudžiauti, ir žmogaus teisių pažeidimai tokiu būdu iš esmės būtų pateisinti.

Atsižvelgiant į minėtus KT ir EŽTT panašumus ir skirtumus, reikėtų pridurti, kad tiek konstituciniai teismai, tiek EŽTT turi savotišką atspalvį ir reikšmę: konstitucinės kontrolės sritis priklauso konstituciniams teismams, o konvencinio reguliavimo sritis priklauso EŽTT, ir nė vienas iš šių teismų neturi prioriteto vienas kito atžvilgiu, kadangi tarp šių teismų paprasčiausiai nėra ir negali būti hierarchijos.

Kaip išskiria doc. dr. K. Lapinskas, „kad ir kokie būtų nacionalinės konstitucinės teisės ypatumai įvairiose šalyse, vis dėlto pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių „rinkiniai“ ar „katalogai“, numatyti nacionalinėse konstitucijose ir Konvencijoje, daugeliu atvejų iš esmės sutampa, taigi iš dalies sutampa ir nacionalinių konstitucinių teismų bei Strasbūro teismo jurisdikcijos dalykas – pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės⁹⁷. Kaip jau buvo minėta anksčiau, daugelis Konstitucijos nuostatų yra labai panašios ar netgi vienodos su tarptautinių teisės aktų formuluotėmis, ypač didelis nuostatų turinio vidinis ryšys jaučiamas su Konvencija, todėl jurisdikcijos dalyko tapatumas būdingas ir KT ir EŽTT jurisdikcijos santykiui apibrėžti.

Svarbus analizės metu pastebėtas aspektas – juntamas KT ir EŽTT jurisdikcijų susiliejimas, kuris paaiškinamas palaipsniui kintančios EŽTT jurisdikcijos ribų išplėtimu. EŽTT buvo vertinamas kaip individualios justicijos garantas, kai individo teisės triumfuoja prieš valstybės interesus bei užtikrinama veiksminga individualių teisių apsauga⁹⁸. Tačiau nuo EŽTT veiklos pradžios praėjo labai daug metų per kuriuos įvyko nemažai permainų, kas lėmė tai, jog dabar EŽTT nėra visiškai toks pats, kaip kad jis buvo įkurtas. Pastaruosius du dešimtmečius EŽTT ir Konvencijos sistema eina reformų keliu⁹⁹. Galima teigti, jog pagrindinė aplinkybė, sąlygojusi EŽTT reformas – EŽTT rimtos krūvio problemos bei siekis užtikrinti greitesnę ir efektyvesnę peticijų nagrinėjimą. Pakeitimai iš esmės susiję su naujų priimtumo kriterijų taikymu. Atsižvelgiant į nurodytus siekius, buvo priimti papildomi protokolai: 2004 m. priimtas Konvencijos 14 protokolai, 2013 m. – 15 ir 16 protokolai. Kokie gi esminiai pokyčiai juntami EŽTT reformų procese? Pasak kai kurių autorių, EŽTT kompetencija stipriai evoliucionavo, leisdamą įsikišti į nacionalinį teisinį reguliavimą, tame tarpe skverbtis ir į konstitucinio teisinio reguliavimo sritį¹⁰⁰. Kaip pavyzdį galima pateikti *Sejdic and Finki v. Bosnia and Herzegovina*

⁹⁷ Lapinskas, K. *supra* note 4, p. 9.

⁹⁸ Jakulevičienė, L. *supra* note 69, p. 373.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 374.

¹⁰⁰ Filatova, M. A., Strasburskij sud: est li put mezhdru “suverenizmom” i “aktivizmom”? [Strasbourg Court: Is there a way between „sovereignty” and „activism”?] [interaktyvus] Sudja/Oktiabar/2011: 49. [žiūrėta: 2015-01-10]. <https://www.academia.edu/attachments/32509442/download_file?st=MTQyNzY0MjcwNiw3OC4xNTcuODYuMTgwLDE3OTA3NTE1&s=swp-toolbar>.

bylą¹⁰¹, kurioje EŽTT veikė kaip konstitucinis teismas, nes EŽTT siekė apginti individo teises ne tik nuo tam tikrų valstybės valdžios veiksmų, bet ir nuo paties valstybės konstitucinio mechanizmo. Skirtingų tautybių piliečiai (žydai ir romai) kreipėsi į EŽTT dėl Bosnijos Konstitucijos rinkimus reguliuojančios nuostatos, kuri leido kandidatuoti į politines partijas tik bosnijos, kroatų, serbų etninėms grupėms priklausančius asmenis. EŽTT šią nuostatą pripažino diskriminacine bei prieštaraujančia Konvencijos 14 str., 3 str., bei Konvencijos 1 ir 12 protokolams. Tai parodo, jog EŽTT neapsiriboja konkreto individo problemos sprendimu, bet žvelgia plačiau – orientuojasi į valstybių, Konvencijos dalyvių, sisteminių problemų sprendimą. Taigi, palaiptai EŽTT veiklos pobūdis kinta, ir kaip dr. L. Jakulevičienė nurodo, kad šiuo metu EŽTT veikia ir pobūdis yra nevienalytis, nes apima ir individualios, ir konstitucinės justicijos bruožus. Be to, autorė pažymi, jog „iš EŽTT reformos ir praktikos taikant naują priimtumo kriterijų bei Konvencijos 15 protokolo padarytų pakeitimų akivaizdu, kad akcentuojamas bendras, viešas interesas, o ne individualūs pareiškėjo interesai, [...]“¹⁰². Būtent toks EŽTT konstitucinės justicijos pobūdžio stiprinimas lėmė EŽTT kompetencijos išplėtimą, kas leidžia daryti prielaidą dėl didėjančios tikimybės EŽTT būti pripažintam Europos konstituciniu teismu. Šiuo klausimu, įdomi yra dr. L. Jakulevičienės nuomonė. Autorė teigia, kad „jei valstybės EŽTT suteiks Europos konstitucinio teismo galias, gali būti, kad jis pradės plėtoti naujus žmogaus teisių standartus plėsdamas Konvencijos nuostatų aiškinimą ir kurdamas teisę, o tam Konvencijos šalys gali būti dar nepasiruošusios“.¹⁰³ Žinoma, minėti pokyčiai įtakotų visų pirma, valstybių konstitucinius teismus, kadangi platesnis Konvencijos nuostatų aiškinimas, teisės kūrimas gali sąlygoti didesnę KT ir EŽTT jurisprudencijos sandūros tikimybę.

Neretai toks EŽTT funkcijų išplėtimas teisės teoretikų ir praktikų kartais vadinamas „teisiniu aktyvizmu“. G. Letsas daro prielaidą, jog EŽTT pernelyg didelis „aktyvizmas“, Konvencijos valstybėms nesuteikiant galimybės siekti bendro konsensuso, gali sukelti neigiamas pasekmes. Vyrauja didelė tikimybė, jog valstybės paprasčiausiai nustos vykdytios EŽTT jų atžvilgiu priimamus sprendimus¹⁰⁴. Mokslinėje literatūroje vyrauja ir kitokių nuomonių. Pvz., A.S. Sweet teigia, kad EŽTT jau yra tapęs transnacionaliniu konstituciniu teismu ir išskiria priešastis, kurios pagrindžią tokį EŽTT statusą: EŽTT atlieka daug funkcijų, kurios priskiriamos nacionalinių konstitucinių teismų kompetencijai, naudoja panašius veiklos metodus ir technikas¹⁰⁵. Pasak A.S. Sweet, net jei atstume EŽTT priskiriamą „konstitucinę“ etiketę, tai nepaneigtų nacionalinių teismų poreikio turėti „vadovą“, kurio vaidmenį gali atlikti tik EŽTT.

¹⁰¹ *Sejdic and Finki v. Bosnia and Herzegovina* [GC], no. 27996/06 and 34836/06, ECHR 2009.

¹⁰² Jakulevičienė, L. *supra* note 69, p. 393.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Letsas, G. The Truth in Autonomous Concepts: How to Interpret the ECHR [interaktyvus]. EJIL 15 (2004), p. 305. [žiūrėta: 2014-11-05]. < <http://www.ejil.org/pdfs/15/2/351.pdf>>.

¹⁰⁵ Dialogue between judges, *supra* note 34, p. 25.

Kitas autorius S. J. Meyer, EŽTT laiko tik iš dalies konstituciniu teismu dėl teismo institucinio pobūdžio - siekio apsaugoti žmogaus teises, pripažįstamas valstybių narių piliečiams¹⁰⁶.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog EŽTT jurisdikcijos ribos plečiasi įgaunant vis daugiau konstitucinės justicijos bruožų, kas sąlygoja Konstitucinių Teismo ir EŽTT jurisdikcijų santykio apibrėžtumo problematiką. Galimas šių teismų jurisdikcijų susipynimas Konstituciniam Teismui vertinant Konvencijos nuostatas, o EŽTT vertinant nacionalinių konstitucijų nuostatas. Visgi, kaip pastebi L. Jakulevičienė, daugelis autorių, nagrinėjusių EŽTT kintančias teismo statuso savybes, pasisako už konstitucinės justicijos išgalėjimą EŽTT ir pasisako už jos neišvengiamumą, todėl EŽTT įgaliojimų apimties išplėtimas turėtų būti vertinamas teigiamai. Tačiau praktikoje jau yra kilę nemažai konfliktų dėl minėtos EŽTT kompetencijos, ir didžiausia kliūtis konstitucinių teismų ir EŽTT sėkmingam bendradarbiavimui pasireiškia Europos konsensuso dėl naujų EŽTT įgaliojimų apimties bei skverbimosi į nacionalinės valdžios kompetenciją, stoka.

1.4.3. Konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos būdai

Atsižvelgiant į tai, jog EŽTT ir konstitucinių teismų jurisdikcijos dalykas iš dalies sutampa ir tą pačią žmogaus teisių apsaugos problemą galima spręsti ir nacionaliniu, ir tarptautiniu lygiu¹⁰⁷, bei konstitucinių teismų ir EŽTT jurisdikcijos ribos nėra tokios aiškios, kaip buvo anksčiau, kyla būtinybė aptarti abiejų teismų sąveikavimo galimybes. Nagrinėjant šį klausimą, galima pasinaudoti A. Filatovos pasiūlyta EŽTT ir nacionalinių konstitucinės kontrolės institucijų sąveikavimo tipologija, pagal kurią teismų sąveika gali būti suprantama dvejopai: pozityviaja ir negatyviaja prasme¹⁰⁸.

- **Pozityviaja prasme**, teismų sąveika suprantama kaip abipusė sąveika, pasireiškianti tuo, kad teismai atsižvelgia į vienas kito praktiką, jos paiso bei šios praktikos pagrindu išveda tam tikras teises kvintesencijas. Šia prasme, konstitucinis teismas nenukrypsta nuo EŽTT teisinės pozicijos tam tikru klausimu, t.y. abiejų teismų pozicijos sutapta arba yra labai panašios, neprieštaraujančios viena kitai, o atvirkščiai pastiprinančios ir papildančios vieną kitą. Tokiu būdu formuojama vieninga praktika, siekiama surasti bendrą konkretaus klausimo sprendimo būdą. Siekiant sustiprinti teismų tarpusavio

¹⁰⁶ Meyer, S. J. The Constitutional Potential of the European Court of human rights. [interaktyvus]. 5 NU JS L. Rev. 207 (2012): 208.[žiūrėta: 2015-03-13]. <http://www.ibrarian.net/navon/paper/The_Constitutional_Potential_of_the_European_Cour.pdf?paperid=22472544>.

¹⁰⁷ Lapinskas, K., *supra* note 4, p. 9.

¹⁰⁸ Filatova, M. A., *supra* note 98, p. 51.

sąveiką pozityviaja prasme (kai yra bent jau dalinis EŽTT praktikos palaikymas) – būtina palaiapsniui koreguoti teisėkūros procesus ir teismų praktiką remiantis EŽTT praktika.

- **Negatyviaja prasme**, sąveika suprantama kaip „dviejų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos lygių kompetencijos susikirtimas, pasireiškiantis pozicijų išsiskyrimu vienu ir tuo pačiu klausimu“. Kitaip tariant, turime dviejų teismų jurisdikcijų koliziją. Konflikcinė situacija gali susidaryti, kai konstitucinis teismas ir EŽTT skirtingai subalansuoja tam tikras teises vertybes. Galima teigti, kad daugeliu atveju konfliktų priežastys glūdi teisių vertybių plotmėje, pasak A. Filatovą, kurios vienaip ar kitaip susijusios su konstitucija, nes konstitucija laikoma valstybės vertybių sistemos šaltiniu bei puoselėtoju.

Taigi, kaip konstituciniai teismai turėtų elgtis, kuomet jų suformuotoje jurisprudencijoje išreikštas žmogaus teisių ir laisvių standartas yra akivaizdžiai kitoks nei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje? Įvertinus prieš tai minėtus sąveikavimo būdus, užsienio autorių pateikiami galimi konfliktų sprendimo būdai. Negatyviosios sąveikos atveju išlaikyti konstitucinių teismų ir EŽTT bendradarbiavimą tikėtina galima konstituciniam teismui motyvuotai argumentuojant savo poziciją, iš esmės atlikti *ad hoc* „probleminės normos“ aiškinimą. Pasak A. Filatovą, konstitucinis teismas turėtų procesine forma argumentuotai išreikšti savo nuomonę ir pagrįsti, kodėl EŽTT argumentacija nėra pagrįsta konkrečiu atveju, ar netgi plačiau, visose panašiose bylose. Tokie variantai galimi, kuomet EŽTT ne tik pripažįsta konkretaus individo teisių pažeidimą pagal Konvenciją, bet ir įvertina, kad šiuos sąlygojo valstybės vidaus teisės sistemos trūkumai. Taigi, nacionalinis konstitucinis teismas savo argumentais turi nusverti EŽTT argumentus dėl tam tikrų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, nepakanka tik abstrakčiai nurodyti kitokios pozicijos buvimą, t.y., valstybė turi galimybę paaiškinti ir įtikinti EŽTT patikslinti arba pakeisti suformuotą jurisprudenciją. Tačiau darbo autorės nuomone, minėti konfliktinių situacijų sprendimo būdai turi retrospektyvinį pobūdį. Tai reiškia, kad minėti konstitucinių teismų dokumentai, kuriuose atsispindės kitokia EŽTT argumentacija, kuri patvirtina, kad Konstitucija užtikrina platesnės apimties žmogaus teisių apsaugą, bus peržiūrimi tik jei ateityje pasikartos peticijų prieš valstybę tais pačiais ar panašiais klausimais, pateikimas.

Pažymėtina, jog tokiose situacijose dažnai susiduriama su kitu probleminiu aspektu dėl valstybių pateiktinų argumentų pakankamumo ir tinkamumo EŽTT, kuris pasireiškia per vertinimo nuožiūros laisvės doktrinos taikymą. J. Vienažindytė, parašytame straipsnyje „Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“ pažymi nagrinėjamu klausimu svarbų aspektą, jog EŽTT nepateikia sistemingo ir nuoseklaus praktikoje minimų vertinimo nuožiūros laisvės doktrinai taikyti „reikšmingų veiksmų“

aiškinimo¹⁰⁹. Reikėtų sutikti su autore dėl būtinybės įvesti apibrėžtą vertinimo nuožiūros laisvės apimtį nustatančių kriterijų sistemą, kurie palengvintų konfliktinių situacijų atsiradimą tarp EŽTT ir konstitucinės justicijos institucijų. Žinoma, EŽTT taip pat gali klysti, kaip ir bet kurios kitos teisingumą vykdančios institucijos, tačiau galima teigti, jog EŽTT yra pasirengęs pripažinti savo „klaidas“ ir pakeisti savo argumentaciją, atsižvelgiant į valstybės pateiktus paaiškinimus siekiant darnesnės ir veiksmingesnės žmogaus teisių apsaugos abiejų sistemų pagrindu, palaikant dialogą su nacionaliniais teismais. Reikia pastebėti, kad neretai EŽTT sulaukia ir kritikos dėl EŽTT „kritinių“ pasisakymų, liečiančių valstybių teisinį reguliavimą. Galima būtų paminėti kelias bylas, kurios kartais vadinamos „chrestomatinėmis“ - *Hirst v. United Kingdom*¹¹⁰, *Görgülü v. Germany*¹¹¹.

Panašius (ne) sąveikos būdus taip pat apibrėžia profesorius G. Ulfstein¹¹². G. Ulfstein nurodo būdus, kuriais valstybė galėtų pasinaudoti siekdama teisėtai išvengti, jų manymu, nepagrįsto EŽTT sprendimo vykdymo. Išskiriami šie būdai: 1) vertinimo nuožiūros laisvės principas; 2) Europos konsensuso kriterijus; 3) Konvencijos interpretacija. Taigi, iš esmės Ulfstein pateikiami būdai konkretizuoja A. Filotovos pateiktą sąveiką negatyviaja prasme. Kraštutinė priemonė, kurios valstybės gali imtis – tai atsisakyti tarptautinių įsipareigojimų pagal Konvenciją, pasitraukiant iš Konvencijos. Visgi ši priemonė yra labiau teorinė, o ne praktinė galimybė. Reikėtų sutikti su prof. dr. D. Žalimo nuomone, jog tokia teorinė galimybė, greičiausiai būtų nesuderinama su Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija. Juk iš tikrųjų, pasitraukimas iš Konvencijos sukels neigiamą tarptautinės bendrijos požiūrį, o tai savo ruožtu, apsunkins valstybės dalyvavimą tarptautinėje integracijoje. Pasitraukimas iš Konvencijos, G. Ulfstein įvardijamas dramatišku žingsniu. Pažymėtina, jog visoje tarptautinėje bendrijoje apie pasitraukimo iš EŽTK galimybę buvo svarstoma tik dvejose valstybėse: Didžiojoje Britanijoje ir Rusijos Federacijoje.

I. A. Chernyshev teigimu, žmogaus teisių apsauga yra paralelinio pobūdžio, ir tiesioginis teismų sąveikavimas labiau tikėtinas įvykus ginčui, ir tokiu atveju būtent nacionaliniai teismai turi didesnę bendradarbiavimo potencialą¹¹³. Kitais žodžiais tariant, iš nacionalinių teismų laukiama daugiau pastangų ir aktyvumo. Nacionaliniai teismai (įskaitant ir konstitucinius

¹⁰⁹ Vienažindytė, J. *supra* note 8, p. 205.

¹¹⁰ *Hirst v. The United Kingdom (No. 2)* [GC], no. 74025/01, ECHR 2005.

¹¹¹ *Görgülü v. Germany*, no. no. 74969/01, ECHR, 2004.

¹¹² Ulfstein, G. The European Court of Human Rights as a Constitutional Court? [interaktyvus]. PluriCourts Research Paper No. 14-08. [žiūrėta: 2015-01-13]. <<http://ssrn.com/abstract=2419459>>.

¹¹³ Chernyshev, I. A., *Evropejskij sud po pravam cheloveka v praktike Rossijskogo Konstitucionnogo pravosudija* [European Court of Human Rights in the practice of Russian constitutional justice] [interaktyvus]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2010. №330, p.113. [žiūrėta: 2015-01-14]. <<http://cyberleninka.ru/article/n/evropejskiy-sud-po-pravam-cheloveka-v-praktike-rossijskogo-konstitutsionnogo-pravosudija>>.

teismus) yra labiau priklausomi nuo EŽTT ir jo priimamų sprendimų, nes toks nacionalinių teismų priklausomumas sąlygojamas jų priimtais įsipareigojimais pagal Konvenciją. Prof. dr. hab. L. Garlicki nurodo, jog „įvykus konfliktui konstituciniai teismai veikia kaip silpnesni dalyviai, jie ne visuomet yra pajėgūs tarti paskutinį žodį“. Kaip pažymi autorius, „dialogas ir įtikinimas“ strategijos taikymas laikomas efektyvesniu būdu, nei siekis dominuoti atvirame konflikte¹¹⁴. Visgi, kaip pažymi G. Ulfstein, dėl tinkamo Konvencijos interpretavimo „paskutinio žodžio“ teisę turi būtent EŽTT¹¹⁵. Nors EŽTT ir Konstitucinis Teismas nėra tiesiogiai pavaldūs vienas kitam teismai, tačiau be aktyvaus abipusio sąveikavimo sunku įsivaizduoti nacionalinio žmogaus teisių apsaugos mechanizmo tobulinimo, tuo pačių ir efektyvaus Konvencijos tikslų pasiekimo. Valstybių vidaus teisės suderinimas su konvencine teise, visgi priklauso nuo valstybės ir jos pasirengimo pripažinimo savo klaidas. L. Garlicki nuomonei artima yra M. Filatovos nuomonė, jog „nepaisant visų sąveikavimo sunkumų tarp EŽTT ir valstybių konstitucinių teismų, būtina suvokti, jog efektyviausias būdas tobulinti žmogaus teisių apsaugą yra paremtas ne konfrontacija, kuri pasireiškia noru įrodyti savo požiūrį bet kokia kaina, bet siekiu rasti dialogą plėtojant abipusiai priimtina sprendimą“. Atsižvelgiant į tai formuojasi įvairūs konstitucinių teismų ir EŽTT bendradarbiavimo apibūdinimai. Pavyzdžiui, Zorkin¹¹⁶, sąveiką tarp Konstitucinio Teismo ir EŽTT įvardija kaip „tiltą“ – su dvipusiu eismu; Vokietijos Konstitucinio Teismo prezidentas prof. dr. Andreas Voßkuhle, taip pat nurodo, jog konstitucinio teismo ir EŽTT „dialogas – ne vienpusis eismas“¹¹⁷.

Apibendrinus poskyrį, prieinama prie išvadų, kad:

- Tiek Konstitucinis Teismas, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas yra išskirtinį statusą turintys teismai, kurių jurisdikcijos dalykas iš esmės sutampa – žmogaus teisės ir laisvės;
- EŽTT vykstančios reformos sąlygojo *de facto* jurisdikcijos ribų išsiplėtimą, įgaunant vis daugiau konstitucinės justicijos bruožų, kas sąlygoja Konstitucinių Teismo ir EŽTT jurisdikcijų santykio apibrėžtumo problematiką. Galimas šių teismų jurisdikcijų susipynimas Konstituciniam Teismui vertinant Konvencijos nuostatas, o EŽTT vertinant nacionalinių konstitucijų nuostatas;

¹¹⁴ Garlicki, L. Constitutional courts versus supreme courts [interaktyvus]. 5 Int'l J. Const. L. 44 (2007): 68. [žiūrėta: 2015-03-04]. <<http://icon.oxfordjournals.org/>>.

¹¹⁵ Ulfstein, G., *supra* note 110, p. 6.

¹¹⁶ Zorkin, V.D. Vzaimodejstvie nacionalnogo i nadnacionalnogo pravosudija: novye vyzovy ir perspektivy. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2014-12-14]. <<http://www.ksrf.ru/ru/News/Speech/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=53>>.

¹¹⁷ Annual Report 2014. [interaktyvus]. Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2015, p. 42. [žiūrėta: 2015-03-12]. http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf>.

- Konstitucinių teismų ir EŽTT sąveika gali būti apibūdinama pozityviaja ir negatyviaja prasmėmis. Kadangi žmogaus teisių apsaugos sistemos yra paralelinio pobūdžio, ir tiesioginis teismų sąveikavimas labiau tikėtinas įvykus ginčui, t.y., sąveikos negatyviaja prasme atveju, būtent nacionaliniai teismai turi didesnę bendradarbiavimo potencialą;
- praktikoje jau yra kilę nemažai konfliktų dėl EŽTT jurisdikcijos ribų išplėtimo, ir didžiausia kliūtis konstitucinių teismų ir EŽTT sėkmingam bendradarbiavimui pasireiškia Europos konsensuso dėl naujų EŽTT įgaliojimų apimties bei skverbimosi į nacionalinės valdžios kompetenciją, stoka.

1.5. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos sąlyčio aspektai

1.5.1. Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos atspindys Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Apibrėžus KT ir EŽTT jurisdikcijos sąlyčio probleminius aspektus, buvo paliestas KT ir EŽTT jurisprudencijų sąlyčio aspektas, kuris vertas gilesnės analizės, nes padės atskleisti kaip KT taiko Konvenciją bei remiasi EŽTT praktika.

Nagrinėjant Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos taikymą Konstitucinio Teismo praktikoje, visų pirma būtina pasiremti Konvencijos įtvirtintomis nuostatomis dėl valstybių dalyvių įsipareigojimų. Konvencijos sisteminė 1 ir 13 straipsnių analizė suponuoja valstybių pareigą garantuoti efektyvų žmogaus teisių apsaugos mechanizmą nacionalinėje teisėje. Valstybė ratifikavusi Konvenciją įsipareigojo užtikrinti ir ginti joje įtvirtintas teises. Beabejo būtina atsižvelgti į valstybės nacionalinį specifiškumą, Konstitucinio Teismo nepriklausomumą ir savarankiškumą, kurie lemia ne visuomet paprastą Konvencijoje įtvirtinto žmogaus teisių ir laisvių standarto laikymąsi. G. Mesonis pažymi, „Konvencija, nors ir neretai įvardijama kaip žmogaus teisių ir laisvių standartas, tam tikras minimumas, tampa sunkiai pasiekiamu maksimumu“¹¹⁸. Atsižvelgiant į tai, didelį dėmesį reikia skirti Konstitucinio Teismo praktikai taikant Konvencijos ir jos protokolų nuostatas, iš kurios matytume su kokiais sunkumais susiduriama siekiant užtikrinti konvencinės ir konstitucinės teisės sistemų pusiausvyrą. Reikia pritarti K. Bubnytės nuomonei, jog „Konvencijos įgyvendinimo sėkmė daugiausia priklauso nuo daugmaž palankaus teismų požiūrio į Konvencijos teisės taikymą“¹¹⁹. Tai reiškia, kuo Konstitucinis Teismas daugiau remiasi Konvencija, atsižvelgia į EŽTT formuojamą jurisprudenciją, operatyviai vykdo EŽTT sprendimus, tuo labiau užtikrinamas didesnis žmogaus

¹¹⁸ Mesonis, G., *supra* note 20, p. 120.

¹¹⁹ Bubnytė, K., *supra* note 42, p. 73.

teisių apsaugos lygis. Prof. dr. D. Žalimas Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime įžvelgia akivaizdžios tarptautinės žmogaus teisių apsaugos (EŽTK) sistemos ir nacionalinės (konstitucinės) teisinės sistemos sąveikos pripažinimą, tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos subsidiarumą Konstitucijos atžvilgiu, plačiau, bet Konstitucijos apribotą valstybės diskreciją pasirinkti tarptautinių žmogaus teisių apsaugos įsipareigojimų įgyvendinimo būdus. Konstitucinis Teismas šiame nutarime taip pat pažymėjo apie būtinybę derinti nacionalinę teisę žmogaus teisių srityje su atitinkamais valstybės tarptautiniais įsipareigojimais, prireikus net keičiant Konstituciją ir taip nepaneigiant jos viršenybės principo¹²⁰. Konvencija ir EŽTT jurisprudencija yra tapusi įprastu dalyku Lietuvos teisinėje sistemoje, o žmogaus teisių bylose – tarsi privalomu¹²¹. Tai patvirtina skaičius Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose remtasi pačiomis įvairiausiomis Konvencijos nuostatomis. Svarbu akcentuoti, jog Konstitucinio Teismo praktikai būdinga „dviejų aukštų“ Konvencijos panaudojimo sistema. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose remiasi ne tik Konvencija ar atskira jos norma, bet pasitelkia savo motyvuose ir Europos žmogaus teisių teismo praktika. Taigi, tiek Konvencijai, tiek ir EŽTT formuojamai jurisprudencijai Konstitucinio Teismo praktikoje buvo suteiktas autoritetingo teisės aiškinimo šaltinio statusas¹²². K. Bubnytė išskyrė EŽTK taikymo KT jurisprudencijoje tipus, kurie skirstomi pagal didėjančią Konvencijos poveikio konstitucinei jurisprudencijai apimties kryptis: orientacinis, pastiprinantis ir harmonizuojantis Konvencijos internalizavimo būdai¹²³.

Orientacinis - KT tik užsimena apie Konvencijos teisinio reguliavimo buvimą. Šiuo atveju KT nutarimuose yra daromos tiesioginės nuorodos į EŽTK. Orientacinė reikšmė suteikiama vien dėl Konvencijos nuostatų paminėjimo KT baigiamajame akte: „Konvencijos teisės nuostatos, į kurias daromos nuorodos, lieka darniai įpintos į konstitucinę jurisprudenciją“¹²⁴. Orientacinį Konvencijos internalizavimo būdo išraišką galima rasti, pvz., KT 1997 m. vasario 13 d. nutarime¹²⁵, KT 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime¹²⁶.

Pastiprinantis – KT atkreipia dėmesį į konvencinio ir konstitucinio teisinio reguliavimo panašumą savo argumentacijai pastiprinti. Šiuo būdu Konvencija internalizuojama eilėje KT nutarimų¹²⁷. Pvz., KT 1996 m. balandžio 18 d. nutarime¹²⁸, KT atlikęs Konstitucijos 23 ir 28

¹²⁰ Žalimas, D. *supra* note 42, p. 303.

¹²¹ Ravluševičius, P., *supra* note 15, p. 31.

¹²² *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos*, *supra* note 18, p. 11

¹²³ Bunytė, K. *supra* note 27.

¹²⁴ *Ibid*, p. 140-141.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-02-19, Nr. 15-314.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996-11-21, Nr. 112-2558.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995-12-13, Nr. 101-2264; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996-04-24, Nr. 36-915; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-04-11, Nr. 31-770; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. Nutarimas; Lietuvos

straipsnių ir Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio lyginamąją analizę nustatė, jog „Konstitucijoje įtvirtintas privačios nuosavybės gynimas iš esmės yra tolygus tarptautinės teisės nuosavybės gynimo sampratai”.

Harmonizuojantis - Konvencija KT yra tiesioginis įkvėpimo šaltinis formuojant ir plėtojant konstitucinę doktriną, Konstitucijos nuostatų turiniui suteikiama tokia pati prasmė ir turinys, kaip Konvencijoje. Ypač ryškiai harmonizuojantis Konvencijos internalizavimo būdas pasireiškė 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime¹²⁹, kuriame KT apibrėžė Valstybinės šeimos politikos koncepciją. Minėto konvencijos internalizavimo būdai atsispindi ir kituose KT nutarimuose¹³⁰.

Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XVI kongresui 2013 m. nacionaliniame pranešime KT pateikė pastebėjimus, kad „apžvelgus Konstitucinio Teismo nutarimus, galima pastebėti, Konvencijos nuostatos ir EŽTT jurisprudencija didžiausią įtaką priimamiems sprendimams turėjo pirmąjį Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmetį (1994 – 2004 m.). Vėliau Konvencijos tekstu nutarimuose naudojamosi rečiau, tačiau sprendžiant žmogaus teisių apsaugos problemas remiamasi EŽTT pateiktais Konvencijos nuostatų išaiškinimais. EŽTT praktika KT remiamasi daugiau nei 100 savo nutarimų. Pažymėtina ir tai, kad EŽTT įtaka Konstitucinio Teismo doktrinai jaučiama ir tais atvejais, kai jo sprendimai nėra cituojami ar nurodomi tiesiogiai¹³¹. Konvencijos įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje, pasak E. Kūrio, daro prielaidą manyti apie „KT „tylų“ išipareigojimą kiekvienoje byloje, kurioje nagrinėjamas klausimas patenka ir į Konvencijos reguliavimo sritį ir dėl kurio esama reikšmingos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos, atsižvelgti į šią jurisprudenciją, tačiau apie tai neprivalo būti rašoma KT nutarimo tekste“¹³². K. Bubnytė pažymi, jog Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje dominuoja aukščiausias Konvencijos internalizavimo būdas - harmonizuojantis, turintis didelę reikšmę, nes pasireiškiantis nuolatinio konstitucinės jurisprudencijos pildymu su Konvencijos teise suderintais elementais¹³³. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog KT jurisprudencijoje EŽTK taikymo problemų paprastai

Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-10-07, Nr. 91-2289; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998-07-15, Nr. 63-1827; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001-02-14, Nr. 14-445; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008-01-10, Nr. 4-136; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012-02-29, Nr. 26-1200, ir kt.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996-04-24.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011-09-30, Nr. 118-5564.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000-09-22, Nr. 80-2423; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002-10-31, Nr. 104-4675; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003-07-09, Nr. 68-3094.

¹³¹ *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos*, supra note 18, p. 14.

¹³² Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant konstituciją. ISSN 1392-1274. *Teisė*. 2004 50: 86.

¹³³ Bubnytė, K. supra note 27, p. 143.

nekyla, nes KT dažnai remiasi EŽTT kaip teisės taikymo ir aiškinimo šaltiniu. Jau ne kartą buvo akcentuojama Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos reikšmė KT jurisprudencijoje, visgi Konvencijos išskirtinumas KT interpretuojant teisę, tam tikrais atvejais nėra absoliuti prielaida išvengti jurisprudencijų sandūros. Todėl norėtusi plačiau panagrinėti KT ir EŽTT jurisprudencijų santykį.

EŽTK taikymo problemų kyla tuomet, kai EŽTT suformuoja poziciją, priešingą KT suformuotajai. Tokių situacijų atsiradimas sąlygoja ne tik teorines, bet ir praktines problemas, tokias kaip EŽTT sprendimų nevykdymas. Pažymėtina, kad EŽTT praktikoje galima pastebėti tendenciją, jog valstybės, nesutikdamos su EŽTT sprendimu, tiesiog atsisako jį įvykdyti. EŽTT sprendimų ignoravimas gali paveikti valstybes ypatingai neigiamai. Viena vertus, dėl galimos atsakomybės, kuri gali kilti dėl sprendimo nevykdymo, kai nustatytas pažeidimas ir toliau egzistuoja, o valstybė ir toliau nevykdo sprendimo. Valstybė ignoruodama sprendimų vykdymą, pasak profesoriaus G. Ulfstein, didina rizikos vėl tapti EŽTT kontrolės objektu tikimybę. Pvz., byloje *Wasserman v. Russia (No. 2)* EŽTT patenkino pareiškėjo skundus dėl nacionalinio teismo sprendimo nevykdymo ir dar kartą nustatė Konvencijos 6 straipsnio, imant jį kartu su 1 Protokolo 1 straipsniu, pažeidimą¹³⁴. L. Urbaitė teigia, kad „niekas nedraudžia EŽTT vertinti aplinkybių, kurios kilo EŽTT priėmus sprendimą“¹³⁵. Be to, autorė pažymi, jog Lietuvoje EŽTT sprendimų vykdymo stadija institucijų ir pareigūnų nepakankamai rimtas vertinimas lemia sprendimų vilkinimą. Akivaizdu, jog valstybėms piktnaudžiaujant savo teisėmis, priimtų pagal Konvenciją įsipareigojimų nevykdymas sąlygoti palaipsninį Konvencinės teisės žlugimą. Kita vertus, sprendimų nevykdymu nėra užtikrinama žmogaus teisių ir laisvių apsauga, kurią valstybės institucijos privalo garantuoti. Pastebėtina, kad Lietuvoje sudėtingiausios EŽTT sprendimų vykdymo srities problemos yra susijusios su įstatymų leidėjų delsimu priimti būtinus teisinio reguliavimo pakeitimus, kad pagal Teismo sprendimus būtų įgyvendintos reikiamos bendrosios priemonės – tai pasakytina apie sprendimą byloje *L. v. Lithuania* ir sprendimą byloje *Paksas v. Lithuania*¹³⁶.

Aptarus Konvencijos reikšmę ir įtaką KT formuojant oficialią konstitucinę doktriną, bei jos taikymo būdus, galima teigti, jog Konvencija yra priimtina Lietuvos teisei sistemai ir suderinama. Tačiau Lietuvos ir kitų valstybių praktika rodo, kad konfliktinės situacijos tarp KT ir EŽTT jau nebėra tik hipotetinio pobūdžio galimybės, o praktinės ir ne visada paprastai sprendžiamos teisinės problemos.

¹³⁴ Urbaitė, L. Valstybės pozityvių pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3):137.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-14]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2013.pdf>.

1.5.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų statusas

Aptarus Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos taikymo ypatumus KT jurisprudencijoje, palaiapsniui prieita prie EŽTT sprendimų teisinės galios ir reikšmės, kurių analizė taip pat yra svarbi šio baigiamojo darbo tyrimo aspektu.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lietuva ratifikavusi EŽTK, remiasi ne tik EŽTK nuostatomis, bet ir EŽTT jurisprudencija. Atsiradę KT ir EŽTT jurisprudencijų nenuoseklumai ir prieštaravimai verčia atlikti EŽTT sprendimų teisinės galios analizę, atsakant į klausimą, ar EŽTT jurisprudencija įpareigoja KT.

EŽTK 46 straipsnio „Sprendimų privalomumas ir jų vykdymas“ pirma dalis nustato, kad „Aukštosios Susitariančios Šalys įsipareigoja vykdyti galutinį Teismo sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra“. Be to sprendimų vykdymo privalomumą lemia teisės viršenybės principo, kuris laikomas vienu iš pagrindinių demokratinės valstybės principų, laikymasis. Šis principas įpareigoja valstybę ir valstybės institucijas vykdyti jų atžvilgiu priimtus teismų sprendimus. Šis principas minimas ir EŽTT jurisprudencijoje. Pvz., *Petkov and Others v. Bulgaria byloje*¹³⁷ EŽTT pažymėjo, jog demokratinėje visuomenėje, kurioje laikomasi teisės viršenybės principo, neleidžiama institucijoms remtis savo nepritarimu tam, kas nustatyta galutiniu teismo sprendimu, kad būtų atsisakyta tokį sprendimą vykdyti. Pažymėtina, kad EŽTT sprendimuose minimos nuostatos, jog priimdamas sprendimus, ne tik išsprendžia kilusį ginčą tarp valstybės ir piliečio, bet taip pat ir saugo, aiškina bei plėtoja Konvencijoje įtvirtintas normas. Pasak D. Prapiestytės, tokiu būdu taikant Konvenciją siekiama kontroliuoti, ar nacionalinėje teisėje numatytos tinkamos žmogaus teisių garantijos¹³⁸. D. Prapiestytė teigia, kad „Lietuvos Respublika, ratifikuodama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, pripažino ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos privalomumą“.¹³⁹ Tuomet kyla klausimas, pripažino jos atžvilgiu priimamų sprendimų privalomumą, ar visų EŽTT sprendimų privalomumą? Atsakant į šį klausimą, pažymėtina, kad EŽTT sprendimai turi precedentinę reikšmę, todėl nacionaliniai teismai taikydami Konvencijos normas atitinkamose bylose, tuo pačiu ir konstitucinės justicijos bylose, kuriose nagrinėjamas tam tikrų teisės normų atitikimas Konstitucijai, privalo atsižvelgti į EŽTT formuojamą praktiką. EŽTT formuodamas europinę žmogaus teisių apsaugos doktriną, neabejotinai daro didžiulį poveikį kiekvienos valstybės, Konvencijos dalyvės, tarp jų ir Lietuvos konstitucinei teisei, jos žmogaus teisių doktrinai. V.V. Lazarev ir E.N. Maruskova nurodo, kad EŽTT atliekamas Konvencijos normų aiškinimas turi

¹³⁷ *Petkov and Others v. Bulgaria*, nos. 77568/01, 178/02 and 505/02, ECHR 2009.

¹³⁸ Prapiestytė, D. Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. *Jurisprudencija*. 2006 5(83); 104.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 105.

ypatingą reikšmę Konvencijos dalyvėms, išskirdami EŽTT sprendimo statusą skirtingoms teisės sistemoms: valstybėse narėse, kuriose teisėtvara grindžiama kontinentinės teisės tradicija, pasak autorių, EŽTT motyvuojamoji sprendimo dalis turėtų būti prilyginama įstatymams, anglosaksų - aukščiausios galios precedentui, o ten, kur doktrina laikoma pagrindiniu teisės šaltiniu - prilyginama doktrinai¹⁴⁰.

Lietuvoje, nepaisant konvencinės sistemos naudos konstitucinei teisei, ji vertinama kaip netiesioginis konstitucinės teisės šaltinis. Tokią poziciją ekspllicitiškai suformavo Konstitucinis Teismas, nurodęs, jog „Europos Žmogaus teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui“¹⁴¹. Pažymėtina, kad EŽTT jurisprudenciją pripažinus autoritetingu teisės aiškinimo šaltiniu, ja buvo remtasi beveik visuomet, kai iškildavo panašus klausimas į spręstąjį EŽTT. Pastebima, kad nors EŽTT sprendimai ir nebuvo svarbiausiu argumentu galutiniam KT sprendimui, tačiau jais buvo remtasi norint sustiprinti pasirinktą poziciją.

Pabrėžtina, kad Lietuvos konstitucinės teisės tradicijoje vis labiau įsitvirtina nauja konstitucinės teisės šaltinių doktrina, pagal kurią yra išskiriami dviejų lygių šaltiniai: konstitucinės teisės šaltiniai siaurąja prasme, kuriuos sudaro pati Konstitucija ir KT formuojama konstitucinė doktrina, ir konstitucinės teisės šaltiniai plačiąja prasme, kuriuos sudaro ir kiti šaltiniai, tokie kaip konstituciniai įstatymai, Seimo statutai ir kt. Būtent prie pastarojo lygio šaltinių yra priskiriama ir Konvencija ir EŽTT jurisprudencija. Taigi, nors EŽTT jurisprudencija pagal oficialiąją konstitucinę doktriną ir nėra Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis, ji yra Lietuvos konstitucinės teisės aiškinimo šaltinis. Galima išskirti sekančius EŽTT sprendimų, kaip teisės aiškinimo šaltinio bruožus: juose pateikiami bendros ir konkretizuojančios elgesio taisyklės; yra adresuojami pareiškėjams ir valstybėms; yra privalomo pobūdžio bei turi tiesioginį poveikį.

Lietuva, pasirašydama Konvenciją, įsipareigojo vykdyti Konvencijos reikalavimus, o ją ratifikavusi – paklusti ir Konvencijos organų sprendimams, todėl nepriklausomai nuo to, koks EŽTT sprendimas bus nacionaliniu lygmeniu jis neturi būti kvestionuojamas. Atsižvelgiant į tai, nacionaliniams teismams, ypač konstituciniams teismams būtina atsižvelgti į EŽTT praktiką iškilus Konvencijos taikymo klausimams. Norėtųsi aiškiau apibrėžti, kodėl svarbu atsižvelgti ne tik į EŽTT sprendimus, priimamus konkrečios valstybės atžvilgiu, bet ir kitų valstybių atžvilgiu priimamas bylas. Manytina, kad atsižvelgiant išimtinai tik į sprendimus, priimtus valstybės

¹⁴⁰ Lazarev, V.V., Murashkova, E. N., *Mesto reshenij suda po pravam cheloveka v nacionalnoj pravovoj sisteme* [The place of The place of judgements of European Court of Human Rights in the national legal systems]. Zhurnal rossijskogo prava. 2007. № 9.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *supra* note 19.

atžvilgiu, kiltų rizika Konvencijos kaip gyvo, besivystančio instrumento pobūdžio paneigimui. Tik atsižvelgiant į visumą EŽTT priimtų sprendimų ir besikeičiančią praktiką, galimas tikslus Konvencijoje saugomų teisių turinio atskleidimas bei apimties nustatymas. Be to, tokiu būdu stiprinama Konvencijos pažeidimų prevencija, nes EŽTT praktika suteikia galimybę valstybėms įvertinti bei koreguoti savo vidaus teisės sistemą. Visgi praktika rodo, kad vieningo valstybių narių požiūrio dėl EŽTT jurisprudencijos privalomumo, nėra. C. Grabenwarter pažymi, kad daugiau nei per 30 metų EŽTT priėmė daug sprendimų, kurie smarkiai sustiprino teisės ir demokratijos suvokimą. Verta pažymėti, kad byla po bylos išplėtos tam tikros nuostatos aiškinimo nepaisymas savaime nebus laikomas Konvencijos 46 straipsnio pažeidimu, tačiau EŽTT aiškinimo nepaisymas neišvengiamai sukurs prielaidas naujiems bei pasikartojantiems Konvencijos pažeidimams, todėl būtina į EŽTT jurisprudenciją visais atvejais atsižvelgti, siekiant užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą ir užkirsti kelią panašioms pažeidimams ateityje. Visgi, ar besąlygiškas EŽTT jurisprudencijos laikymasis nesulauks kritikos dėl EŽTT išimtinio Konvencijos vertintojo statuso? Mokslinėje literatūroje galima susidurti su nuomone, jog nacionaliniai teismai gali turėti „savarankiško Konvencijos interpretatoriaus“ statusą, tačiau kaip prieš tai buvo paminėta, daugelis autorių pasisako už EŽTT išimtinį Konvencijos interpretavimą. Taip pat verta atkreipti dėmesį į vykstančią diskusiją dėl EŽTT sprendimų *erga omnes* poveikio. Nurodoma, kad EŽTT sprendimai *de jure* neturi *erga omnes* poveikio, tačiau kaip rodo praktika, kai kurie iš sprendimų turėjo stiprų *de facto erga omnes* poveikį, pvz., bylose *Kudla v. Poland*, *Scordino v. Italy*, *Zoluhin v. Russia*¹⁴².

1.5.3. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijų santykis

Kodėl yra svarbu harmonizuoti ne tik racionalių teisės aktų suderinamumą su Konvencija, bet ir KT jurisprudencijos suderinamumą su EŽTT jurisprudencija? Konstitucinio Teismo teisėjas G. Mesonis teisingai nurodo, jog, „jurisprudencijų takoskyra, nesvarbu, dėl kurio teismo sprendimo atsiradusi, atskirų žmonių ir visuomenės sąmonėje formuoja teisinį neaiškumą, neapibrėžtumą ypatingoje – žmogaus teisių ir laisvių – srityje. Tokia jurisprudencijų takoskyra bent dėl vienos žmogaus teisės ar laisvės sudaro prielaidas manyti, kad skirtumai yra galimi ir dėl kitų žmogaus teisių ir laisvių“¹⁴³. Egzistuojanti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo

¹⁴² Strengthening Subsidiarity: Integrating the Strasbourg Court's Case law into National Law and Judicial Practice [interaktyvus]. AS/Jur/Inf (2010) 04, p. 12. [žiūrėta: 2015-03-20]. <http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2010/20101125_skopje.pdf>.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-21]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.

ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijų takoskyra dėl žmogaus teisių ir laisvių turinio yra ne tik teisinės technikos problema, nes toks nesutapimas kelia įtampą visuomenėje, trikdo nuosaikią teisinės valstybės raidą.

Mokslinėje teisinėje literatūroje EŽTT ir KT jurisprudencijų nesuderinamumas skirstomas į netiesioginį ir tiesioginį nesuderinamumą.

- Netiesioginis suderinamumo atvejis KT praktikoje išryškėjo, kai KT konstatavo, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, šios teisės negalima apriboti ar paneigti. Ši nuostata atsispindi daugelyje KT nutarimų, pvz., *inter alia* Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. birželio 30 d., 2004 m. rugpjūčio 17 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. Tuo tarpu EŽTT ne kartą *expressis verbis* yra nurodęs, kad Konvencijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama¹⁴⁴. Manytina, kad minėtas nesuderinamumas nelaikytinas konceptualiai skirtingu KT ir EŽTT požiūriu, kiek tai susiję su teise kreiptis į teismą, todėl nepaisant minėto netiesioginio nesuderinamumo, tai netrukdytų KT remtis EŽTT jurisprudencija, aiškinančia EŽTK 6 straipsnio nuostatas. Kartu pažymėtina, kad pastaruoju metu KT aktuose nebevertinama ankstesnė doktrinos nuostata dėl minėtos teisės absoliutumo, kas leidžia daryti išvadą, jog teisės kreiptis į teismą interpretavimas KT jurisprudencijoje susitapatino su EŽTT jurisprudencija.
- Tiesioginis nesuderinamumas kilo tuomet, kai EŽTT skirtingai nei KT subalansavo teises vertybes - *Paksas prieš Lietuvą* byloje¹⁴⁵, kurioje Lietuva pripažinta pažeidusi Konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį. Šioje byloje įvyko EŽTT ir KT jurisprudencijų susidūrimas Lietuvoje nustatyto ribojimo pasyviosios rinkimų teisės į įstatymų leidžiamąją instituciją atžvilgiu, t.y., teismai skirtingai traktavo asmens pasyviosios rinkimų teisės būti renkamam įstatymų leidybos institucijos (Seimo) nariu garantijas.

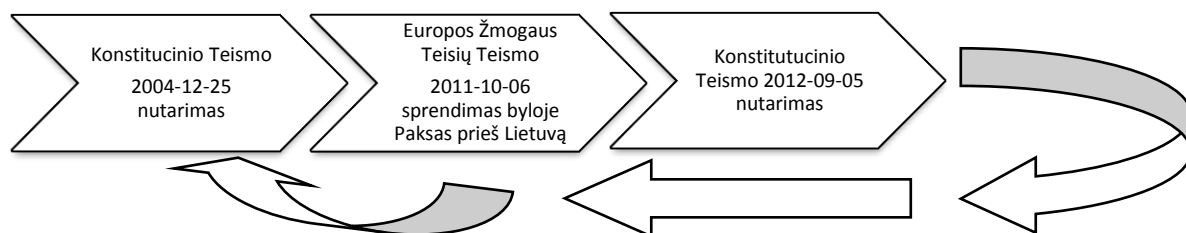
Galima įvardinti dar vieną nesuderinamumo atvejį dėl teisėjų atlyginimo sumažinimo, kuris nesukėlė tokių problemų kaip prieš tai minėtasis, dėl to detalesnė analizė nebus atliekama. Šiuo atveju konfliktas tarp KT ir EŽTT kilo tuo aspektu, jog EŽTT konstatavo, kad per ekonominę krizę teisėjams atlyginimai buvo sumažinti teisėtai ir proporcingai. EŽTT atkreipė dėmesį, kad teisėjų atlyginimų sumažinimas nesukėlė grėsmės netekti jų pragyvenimo šaltinio ir nebuvo neproporcingas, be to, 2003 m. pagerėjus valstybės ekonominei situacijai, pagal specialų

¹⁴⁴ Pavyzdžiui bylose *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], no. 74420/01, ECHR 2008; *Golder v. United Kingdom*, 21 February 1975, A no. 4451/70.

¹⁴⁵ *Paksas v. Lithuania* [GC], no. 34932/046, ECHR 2011.

įstatymą buvo numatytas sumažintos teisėjų atlyginimų dalies kompensavimo mechanizmas, taip pat teisėjai galėjo kreiptis dėl kompensacijos išmokėjimo ir teismine tvarka. EŽTT taip pat pabrėžė, kad teisėjų atlyginimų sumažinimas atitiko bendrojo gėrio principą¹⁴⁶. Tačiau po minėto EŽTT išaiškinimo, Konstitucinis Teismas 2013 m. liepos 1 d. nutarime konstatavo, kad „šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinus įstatymų nuostatas, kuriomis buvo nustatytas neproporcingas asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, prieštaraujantiomis *inter alia* Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „kiekvienas žmogus <...> turi teisę <...> gauti teisingą apmokėjimą už darbą“, iš Konstitucijos 23 straipsnio kyla reikalavimas įstatymų leidėjui nustatyti asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą, t. y. tvarką, kuria valstybė per protingą laikotarpį (*inter alia* atsižvelgiant į valstybės ekonominę, finansinę padėtį, įvertinant galimybes sukaupti (gauti) lėšas, būtinas tokiam kompensavimui) teisingai – tiek, kiek patirtieji praradimai buvo neproporcingi, – juos kompensuos“¹⁴⁷.

Grįžtant prie didelį atgarsį visoje visuomenėje sukėlusio R. Pakso bylos, būtina panagrinėti kaip rutuliojosi ši byla, bei kokiais argumentais teismai rėmėsi savo sprendimuose, kur išryškėjo nesuderinamumas. Minėtą bylą galima išskirti į tris etapus, pagal priimamus KT ir EŽTT sprendimus R. Pakso atžvilgiu, kurie žemiau pavaizduoti grafiškai.

Schema.

Šaltinis. Sudaryta autorės.

1. *Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. priėmė nutarimą*¹⁴⁸, kuriame išaiškino, kad asmenys, pašalinti iš pareigų arba kurių Seimo nario mandatas panaikintas apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą, niekada negali užimti pareigų, kurioms eiti pagal Konstituciją būtina duoti priesaiką. KT konstatavo, kad

¹⁴⁶Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2013 metų veiklos ataskaita, *supra* note 136.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. Nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013-10-01, Nr. 103-507.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

„Respublikos Prezidento, kaip ir bet kurio kito Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitikslis. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad pagal Konstituciją asmuo, kuris šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, padarė tokį nusikaltimą, kuriuo kartu šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų, niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, niekada negali užimti Konstitucinio Teismo teisėjo, Aukščiausiojo Teismo teisėjo, Apeliacinio teismo teisėjo, kitų teismų teisėjo, Vyriausybės nario, valstybės kontrolieriaus pareigų.

2. *Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 6 d. priėmė sprendimą* byloje *Paksas v Lithuania*, kuriame pripažino tokį draudimą, kiek jis susijęs su galimybe būti renkamam Seimo nariu, neproporcingu pasyviosios rinkimų teisės varžymu. Nagrinėjamoje byloje Teismas sutiko, kad valstybė jos Prezidento pareigas einančio asmens padarytą šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą turi vertinti kaip ypatingai sunkų atvejį ir turi imtis ryžtingų veiksmų. Tačiau, atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjui nustatytas draudimas būti renkamam Parlamento nariu yra nuolatinio ir negrįžtamo pobūdžio, Teismas konstatavo, kad toks apribojimas yra neproporcingas ir pripažino, kad buvo pažeistas Konvencijos 1 Protokolo 3 str.
3. *Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. priėmė nutarimą*¹⁴⁹, kuriame Konstitucinis Teismas nagrinėjo Seimos rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo nuostatos, kuri koreguotų Konvencijos požiūriu neproporcingą ribojimą, atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas savo išreikštos 2004 m. gruodžio 25 d. nutarime pozicijos nepakeitė, kas leidžia manyti, kad Konstitucijos aiškinimas lieka nepakitęs, nepaisant to, kaip yra aiškinamos atitinkamos Konvencijos nuostatos¹⁵⁰. Konstitucinis Teismas tiek šiame, tiek ir ankščiau šiuo klausimu priimtame nutarime akcentavo konstitucinės teisinės valstybės, nacionalinio saugumo, valstybės tarnautojų lojalumo valstybei principus.

Grafiškai pavaizduotoje schemeje gerai matyti, jog Konstitucinis Teismas po Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo, nepakeičia savo pozicijos, todėl iš esmės yra grįžtama prie padėties, buvusios prieš EŽTT priimant sprendimą, kas apsunkina žmogaus teisių apsaugos sistemos efektyvumą bei harmonijos tarp KT ir EŽTT palaikymą. Vertinant teismų išdėstytas sprendimuose pozicijas, pažymėtina, jog KT didesnę svarį suteikė konstitucinėms valstybės saugumo, su juo susijusio Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų neabejotino lojalumo valstybei

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012. Nr. 105-5330.

¹⁵⁰ *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos, supra* note 18.

ir jos konstitucinei santvarkai vertybėms, pabrėžė konstitucinio priesaikos instituto reikšmę, o Europos Žmogaus Teisių Teismas suteikė pirmenybę asmens pasyviajai rinkimų teisei ir žmonių nuomonės raiškos laisvei renkant įstatymų leidybos instituciją.¹⁵¹

Išsamią EŽTT ir KT jurisprudencijų santykio, rinkimų teisės aspektu, atliko I. Pukasanytė mokslinėje disertacijoje „Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“. Autorė išskiria keturis pagrindinius Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijų sandūros aspektus, susijusius su tuo, kad abu teismai skirtingai vertino: „1) Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtintas tas pačias vertybes pirmenybės vienai iš jų suteikimo aspektu; 2) aktyviosios rinkimų teisės įgyvendinimo galimybes (o per ją ir pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimo galimybes); 3) pasyviosios rinkimų teisės ribojimo proporcingumą; 4) pasyviosios rinkimų teisės ribojimo nekintamumo suderinamumą atitinkamai su Konvencija ir Konstitucija¹⁵²“. Pažymėtina, kad iš Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijos matyti, kad ir demokratinės tvarkos apsauga, ir žmonių nuomonės išraiškos laisvės renkant įstatymų leidybos institucijas užtikrinimas yra vertybės, ginamos tiek Konstitucijos, tiek Konvencijos¹⁵³. Apie EŽTT ir KT jurisprudencijų santykį rašė T. Birmontienė moksliniame straipsnyje „Jurisprudencijų sandūra. Europos žmogaus teisių konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai doktrinai“. Autorė siūlo jurisprudencijų sandūros atveju vadovautis Konstitucinio Teismo suformuluota tarptautinių sutarčių, kaip teisės šaltinio doktrina, pagal kurią tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose, *inter alia* įstatymuose nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis¹⁵⁴. I. Pukasanytė teisingai nurodo, jog Konstituciniam Teismui nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas rinkimų teisės klausimais, dėl kurių savo poziciją jau yra išdėstęs EŽTT, turėtų būti atsižvelgiama į EŽTT jurisprudenciją, ji neturėtų būti ignoruojama, rinkimų bylose svarbu matyti europinę praktiką. Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime nors ir pripažino EŽTT kompetenciją ir jo priimamų sprendimų svarbą, tačiau šiuo konkrečiu atveju nurodė, kad Konstitucijos nuostatų prasmė ne visada gali būti atskleista naudojantis tarptautinės teisės šaltiniais. Užsimeriant apie tarptautinių teisės šaltinių taikymą, svarbu paminėti Konstitucijos aiškinimo tarptautinei teisei draugišku (palankiu) būdu principą. Pasak Konstitucinio Teismo teisėjo prof. dr. E. Šileikio, šioje byloje nebuvo suformuotas konstitucinis principas dėl Lietuvos Konstitucijos aiškinimo tarptautinei teisei „draugišku (palankiu) būdu“. Minėtas principas vadinamas draugiško traktavimo arba

¹⁵¹ Žalimas, D., *supra* note 42, p. 304.

¹⁵² Pukasanytė, I. Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius, 2014, p. 151.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ Birmontienė T. Jurisprudencijų sandūra. Europos žmogaus teisių konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai doktrinai. *Jurisprudencija* 2010, 1(119): 13.

atsižvelgimo principu, pripažįstamas daugelyje valstybių konstitucinėje justicijoje, pagal kurią nacionalinę konstituciją būtina aiškinti tarptautinei teisei draugišku (palankiu) būdu¹⁵⁵. Tokio principo pripažinimais Lietuvos konstitucinėje justicijoje pabrėžtų Konstitucijos atvirumą tarptautinei teisei bei Konstitucinio Teismo siekimą glaudžiai bendradarbiauti su EŽTT, siekiant užtikrinti bendrą tikslą – žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Visgi yra autorių, manančių, jog tokia E. Šileikio išsakyta nuomonė nėra pagrįsta. I. Pukasanytė nesutikdama su E. Šileikio nuomone, savo poziciją grindžia sekančiais teiginiais: „Konstitucinis Teismas, savo nutarimuose aiškindamas Konstitucijos nuostatas, ne kartą yra konstatavęs, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui; antra, Konstitucinis Teismas *inter alia* 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime pabrėžė, kad pagarba tarptautinei teisei yra Lietuvos konstitucinis principas, kad Lietuva privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais, taigi pagarba tarptautinei teisei yra konstitucinė vertybė; trečia, Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas rinkimų bylas, yra daręs nuorodas į EŽTT jurisprudenciją, ja rėmęsis, stiprindamas savo baigiamuosiuose aktuose pateiktą motyvaciją. Taigi manytina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nėra paneigtos prielaidos Konstitucijoje įtvirtintas rinkimų teisės nuostatas, esant galimybei, aiškinti tarptautinei teisei „draugišku būdu“¹⁵⁶. K. Bubnytė taip pat nurodo, jog draugiško traktavimo principas nutarime buvo atspindėtas implicitiškai¹⁵⁷. Pareiga aiškinti Konstituciją atsižvelgiant į tarptautinę teisę sąlygoja būtinybę aiškinti Konstitucijos nuostatas taip, kad būtų orientuojamasi į tarptautinius teisinius standartus konkrečioje srityje; kad nebūtų paneigiamos atitinkamos tarptautinės teisės normos; kad būtų palankiai žvelgiama į tarptautinių ir europinių teismų praktiką; kad tarptautinės teisinės prigimties konstitucinėms sąvokoms nebūtų suteikiamas kitoks nei pagal tarptautinę teisę turinys; bei atsisakymas paisyti tarptautinę teisę turi būti konstituciškai pagrįsti. Minėtos pareigos aiškinti Konstituciją, atsižvelgiant į tarptautinę teisę elementų visetas leidžia daryti prielaidą, kad ši KT pareiga nebuvo įgyvendinta tuo aspektu, jog nebuvo pakankamai atsižvelgta į EŽTT ir valstybių, Konvencijos dalyvių, daugumoje kurių apkaltos procesas neturi tiesioginio poveikio iš pareigų pašalinto valstybės vadovo rinkimų ar kitoms politinėms teisėms, praktiką. Juk, kaip teisingai pažymi prof. dr. Lina Beliūnienė, „Lietuva seka europietiškosios konstitucinės justicijos patirtimi, pasirinkusia interesų darninimą“¹⁵⁸, todėl KT tenka pareiga veikti ne izoliuotai, bet semtis patirties iš kitų demokratiškų valstybių bei EŽTT praktikos, kuri formuojasi

¹⁵⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-14]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.

¹⁵⁶Pukasanytė, I., *supra* note 152, p. 147.

¹⁵⁷Bubnytė, K. *supra* note 27, p. 149.

¹⁵⁸Beliūnienė, L. Žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių darninimo ir „Pirmenybinių laisvių“ konstitucinių doktrinų santykis. Teisės problemos, 2010, Nr. 4 (70), p. 13. (ISSN 1392-1592).

taip pat ne izoliuotai, o remiantis be kitą ko, nacionaliniais teisės principais, kaip jau buvo minėta anksčiau.

Esant minėtai KT ir EŽTT jurisprudencijų sandūrai, yra neišvengiamas „būtinumo demokratinėje visuomenėje testo“ aptarimas, kuris yra įvardijamas kaip „tam tikra individo teisių ir laisvių bei kito valstybės gėrio, kurio siekė valstybė apribodama tas teises ar laisves, pusiausvyra“¹⁵⁹. Pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byloje¹⁶⁰ nagrinėtoje 2011 m. rugsėjo 28 d., KT bandydama rasti tinkamiausią sprendimą dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos, KT įkvėpimo ieškojo ne tik EŽTT jurisprudencijoje, bet ir vadovavosi kitų užsienio valstybių konstitucinių teismų praktika.

Pažymėtina, jog tam tikros teisės per EŽTT jurisprudenciją yra išskirtos fundamentalią reikšmę demokratinėje visuomenėje turinčios teisės (pagal jų poveikį ir prigimtį), todėl šių teisių atžvilgiu, valstybių vertinimo diskrecijos teisė yra apribota, o proporcingumas vertinamas kur kas grieščiau. Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnyje įtvirtina teisė į laisvus rinkimus laikoma fundamentalia teise. Tačiau nagrinėjamos bylos atžvilgiu svarbus yra ir kitas aspektas. Pažymėtina, jog šioje byloje, pareiškėjo teisių apribojimais, pasak Valstybės, buvo siekta teisėto tikslo – „ne tik išsaugoti demokratinę santvarką, bet ir „apginti nacionalinį saugumą“¹⁶¹. Pažymėtina, jog nacionalinio saugumo itin jautri prigimtis siejama su pagarba valstybės suverenitetui, todėl valstybėms suteikiama platesnė vertinimo nuožiūros laisvė situacijomis, susijusiomis su saugumo užtikrinimu. Taigi, šiuo atveju susiduria dvi EŽTT pripažintos vertybės: fundamentalios (pamatinės) teisės, kur valstybės vertinimo laisvė ribojama, ir nacionalinio saugumo intereso, kur valstybėms suteikiama plati vertinimo laisvė, sandūra. Galima teigti, jog vertinant minėtas vertybes, šiuo atveju fundamentalios teisės suvaržymo pagrindimas reikalauja svaresnių argumentų, tuo tarpu, šioje byloje Lietuva nesugebėjo EŽTT neginčijamai patvirtinti, kad leidus piliečiams rinkti apkaltos būdu pašalintą asmenį, bus pažeista demokratinė tvarka ir nacionalinis saugumas. Be to, pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris yra tapatus Europos Žmogaus Teisių Teismo taikomai aksiologijai tuo aspektu, kad formuojami reikalavimai, kokiais atvejais yra pateisinamas įsikišimas į pagrindines teises, taip pat dar ir tuo aspektu, kad išvedamas toks pat reikalavimas apribojimais nepažeisti pagrindinių žmogaus teisių turinio esmės, įvardijamas viešojo intereso ir konkrečios žmogaus teisės racionalaus santykio išvedimo būtinumas, kad bendrų interesų apsauga nepažeistų ribojamos teisės esmės¹⁶².

¹⁵⁹ Vienažindytė, J., *supra* note 8, p. 196.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas, *supra* note 128.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 25 d. nutarimas, *supra* note 152.

¹⁶² Beliūnienė, L., *supra* note 14, p. 50.

KT, tirdamas šį sprendimą įgyvendinantį nacionalinį teisinį reguliavimą, iš dalies atliko ir šio EŽTT sprendimo konstitucingumo kontrolę *ex post*, 2012 m. rugsėjo 5 d. Nutarime konstatuodamas, kad minėtas EŽTT sprendimas reiškia, jog kilo nesuderinamumas tarp Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnio nuostatų ir Konstitucijos.¹⁶³ Ar toks nuostatų pripažinimas negali būti laikomas minėto sprendimo paneigimu bei mėginimu išvengti atsakomybės? Prof. habil. dr. A. Vaišvila laikosi nuomonės, kad Lietuva ratifikuodama Konvenciją, tiesiogiai ar netiesiogiai pareiškė, kad tarp Konvencijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos nėra prieštaravimo ir kartu įsipareigojo, kad ji nuo ratifikavimo dienos nepriims jokių savo teisės aktų, o jau galiojančių, taip pat ir Konstitucijos, neaiškins taip, kad tie aktai imtų prieštarauti Konvencijai. Priešingu atveju, tai reikštų, kad Lietuva atsimeta nuo tarptautinės sutarties ir tampa netinkamu tarptautinių santykių dalyviu¹⁶⁴.

K. Urbaitis nagrinėjęs tarptautinės teisės ir konstitucinės justicijos Lietuvoje santykį, pažymi, kad „neatitiktis tarp Konstitucijos ir Konvencijos gali būti pastebėta ne tik prieš ją ratifikuojant, bet ir po to, nes teisės ydos kur kas dažniau paaiškėja sprendžiant dėl jos taikymo kilusius nesutarimus, ginčus“¹⁶⁵. Pasak autoriaus, tokie neatitikimai gali būti pastebėti ir tuomet, „kai EŽTT sukuria precedentą, kuriuo galbūt būtų vadovautasi priimant sprendimus nacionaliniu lygmeniu, tačiau tuo metu, kai tie sprendimai buvo priimami, to precedento nebuvo“¹⁶⁶. Tačiau manytina, kad šis atvejis išsiskiria, nes KT du kartus laikėsi tos pačios pozicijos, prieš ir po EŽTT sprendimo, neatsižvelgdama į jį. Be to, iš Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo, kuriame teko sukonkretinti Konvencijos poveikio leistinas ribas nacionalinės konstitucijos atžvilgiu, argumentacijos matyti, kad Konstitucinis Teismas laikėsi labiau dualistinės pozicijos Konvencijos atžvilgiu, pabrėždamas Konvencijos subsidiarų pobūdį ir nustatydamas moratoriumą įgyvendinti Konstitucijos neatitinkančios jos nuostatos, kol ji nebus suderinta su šalies aukščiausiaja teise¹⁶⁷. Vokietijos konstitucinio teismo praktikoje taip pat yra sprendimas (priimtas po EŽTT sprendimo nepalankaus Vokietijai), kuriame konstitucinis teismas taip pat vertino tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį per dualistinę prizmę. Kaip pažymi M. Hartwig, „toks teismo vertinimas stebina, kad per 50 metų konstitucinėje jurisprudencijoje, nebuvo būtinybės reikšti tokių vienareikšmiškų pasisakymų šiuo klausimu“¹⁶⁸.

¹⁶³ Bubnytė, K., *supra* note 27, p. 148-149.

¹⁶⁴ Vaišvila, A. *Naujas teisinės sumaišties kelimas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-25]. <<http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdymas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>>.

¹⁶⁵ Urbaitis, R. K., *supra* note 11, p. 35.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ Bubnytė, K., *op. cit.*, p. 149.

¹⁶⁸ Hartwig, M. Much Ado about Human Rights : the Federal Constitutional Court confronts the European Court of Human Rights.jurisprudence, there was no necessity to make such an unequivocal declaration on this point. [interaktyvus] 2005, German Law Journal, Vol. 06 No. 05: 875 [žiūrėta: 2015-03-14]. <https://germanlawjournal.com/pdfs/Vol06No05/PDF_Vol_06_No_05_869-894_Developments_Hartwig.pdf>.

Nepaisant KT pozicijos, būtų nepagrįsta teigti, kad šioje byloje KT ir EŽTT tarpusavio dialogas nebuvo rastas apskirtai. K. Bubnytė pažymi, jog 2012 m. rugsėjo 5 d. priimtame nutarime Konstitucijos viršenybės ir *pacta sunt servanda* principų pusiausvyra buvo išsaugota nutarus, kad Lietuvos Respublikai kyla pareiga pašalinti kilusį Konvencijos ir konstitucijos nuostatų nesuderinamumą¹⁶⁹. Tai reiškia, jog dialogas tarp EŽTT ir KT visgi tam tikra apimtimi buvo pasiektas. Pažymėtina, sprendimo vykdymo stadija nėra toli pažengusi, nes sprendimas iki šiol nėra įvykdytas, tačiau su EŽTT sprendimų vykdymu susiję klausimai į šio baigiamojo darbo apimtį neįeina, todėl netiriami.

Svarbu suvokti tai, jog EŽTT nesiekia koku nors būdu pakenkti Konvencijos dalyvėms, o atvirkščiai siekia padėti nustatyti trūkumus jų teisinėse sistemose bei juos ištaisyti, tuo prisidedant prie efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos sistemos stiprinimo. Įdomu tai, jog valstybės pačios EŽTT suteikė tokias teises, tačiau vis dažniau reiškia nepasitenkinimą tuo, jog EŽTT šiomis teisėmis naudojasi. L. Garlicki pažymi, kad EŽTT sprendimas, kuris nesutampa su nacionalinio teismo sprendimu, neabejotinai sukels neigiamą nacionalinių teismų reakciją, ir tokios reakcijos buvimas priklauso tik nuo teismų pasirengimo vykdyti EŽTT sprendimą¹⁷⁰.

Nagrinėjant KT ir EŽTT jurisprudencijos sandūros klausimą iš ateities perspektyvos, įdomi I. Pukasanytės nuomonė, jog „Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijų analizė sudaro tam tikrų teorinių prielaidų manyti, kad ateityje galėtų įvykti Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijų sandūra dėl dar vieno konstitucinio pasyviosios rinkimų teisės (Lietuvos Respublikos piliečių, turinčių ir kitos valstybės pilietybę, teisės būti renkamam Seimo rinkimuose) ribojimo, tačiau vienareikšmiškos išvados, kad tokia sandūra tikrai kiltų, nėra pagrindo daryti“¹⁷¹.

Būtina paminėti dar vieną atvejį, kuris darbo autorės nuomone, gali sukelti probleminių aspektų dėl KT suformuluotos genocido sampratos, kuri buvo atskleista KT 2014 m. kovo 18 d. nutarime. Tokią prielaidą suponuoja tai, jog šiuo metu EŽTT yra nagrinėjama Vasiliauskas prieš Lietuvą byla (peticijos Nr. 35343/05), tačiau sprendimo galime tikėtis metų bėgyje. Pateiktos peticijos esmė yra tokia, jog V. Vasiliauskas buvo nuteistas už genocido nusikaltimą (dalyvavimą operacijoje nužudant du partizanus), jo manymu, šiuo buvo pažeistos Konvencijos 7 straipsnyje įtvirtintos garantijos (*nullum crimen sine lege* arba jokios bausmės be įstatymo principas). Šioje byloje EŽTT vertins, ar veiksmai, už kuriuos pareiškėjas yra nuteistas (genocidas), jų padarymo metu pagal Lietuvos ar tarptautinę teisę buvo laikomi nusikaltimu, ar tie veiksmai tuomet būtų laikytini nusikaltimais pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus

¹⁶⁹ Bubnytė, K. *supra* note 27, p. 149-150.

¹⁷⁰ Garlicki, L., *supra* note 85, p. 516.

¹⁷¹ Pukasanytė, I., *supra* note 152, p. 168.

bendruosius teisės principus. Atsižvelgdamas į genocido apibrėžimą tarptautinėje teisėje, EŽTT vertins, ar nacionaliniai teismai nepažeidė *nullum crimen sine lege* (nėra nusikaltimo be įstatymo) principo, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos įstatymuose „genocido“ apibrėžimas yra platesnis nei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, prie veikų, nukreiptų prieš nacionalines, etnines, rasines ir religines grupes, kriminalizavo ir veikas, siekiant visiškai ar iš dalies sunaikinti ir politines bei socialines grupes¹⁷². Konvencijos 7 str. numato „niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama griežtesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu“. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta „šis straipsnis neturi kliudyti teisti ar nubausti kiekvieną asmenį už kokį nors veiksma ar neveikimą, kurie jų vykdymo momentu buvo laikomi nusikaltimais pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendrus teisės principus“. Taigi, kyla klausimas, ar toks genocido reglamentavimas neprieštarauja Konvencijos dėl genocido ir kitų tarptautinių dokumentų nuostatomis ir nepažeidžia Lietuvos įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę. Konstitucinėje doktrinoje turime KT 2014 m. kovo 18 d. nutarimą, kuriame KT nustatė, jog LR BR kodekso 99 str. įtvirtinta genocido samprata neprieštarauja Konstitucijai, šiuo patvirtindamas galiojančią išplėstą sampratą. KT pasisakė, kad „pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei“. Tokią poziciją KT argumentavo pasiremdamas Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį 5 straipsniu, kuriame nustatyta: „susitarančios šalys, kiekviena vadovaudamasi savo konstitucija, įsipareigoja priimti reikiamus teisės aktus, kad įsigaliotų šios konvencijos nuostatos ir kad būtų nustatytos veiksmingos bausmės asmenims, kaltiems dėl genocido ar dėl kitos šioje konvencijoje nurodytos veikos“¹⁷³. Konstitucinis teismas traktavo šią nuostatą kaip suteikiančią „tam tikrą diskreciją valstybėms, atsižvelgiant į jų istorinį, politinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, nacionalinėje teisėje nustatyti platesnės apimties genocido nusikaltimo apibrėžimą nei nustatytasis Konvencijoje prieš genocidą.“ Visgi, kaip pastebi J. Žilinskas „konvencijoje nėra jokių nuostatų dėl galimo valstybių plečiamojo traktavimo“.<...> Genocido konvencija tokios alternatyvos nenumato, bet nenumato ir draudimo“¹⁷⁴. J. Žilinsko nuomone, toks genocido

¹⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2013 metų veiklos ataskaita, *supra* note 136.

¹⁷³ Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. *Valstybės žinios*, 2002-03-01, Nr. 23-855.

¹⁷⁴ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-03]. <<http://genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>>.

sampratos praplėtimas nėra ydingas, tačiau galintis sukelti problemų. Autoriaus nuomone, „LR BK pateikta genocido sąvoka vis dėlto yra išimtis, nors ir naudinga vidaus teisėje. Ar ji gali būti problemine išimtimi? Viskas priklauso nuo to, kaip kitos valstybės, kurioms priimtinesnė klasikinė genocido traktuotė, pažiūrės į šį klausimą tarptautinio bendradarbiavimo srityje“¹⁷⁵. Taigi, įdomu, kaip EŽTT traktuos Konvencijos 7 str. įtvirtintą *nullum crimen sine lege* principo išimtį, kuri galioja *sui generis* nusikaltimams, tarp jų ir genocidui. Kokia apimtimi ši išimtis bus pripažinta genocido nusikaltimui ar nusikaltimo žmonijai jeigu V. Vasiliausko atlikti veiksmai, Vyriausybės atstovės traktuotini kaip politinės grupės persekiojimas, naikinimas), už kuriuos jis buvo nubaustas bus kvalifikuoti kaip nusikaltimai žmonijai ar genocidas. Žinoma, EŽTT priimdamas sprendimą bus saistomas savo pačios suformuotos jurisprudencijos bylose dėl Konvencijos 7 straipsnio pažeidimo¹⁷⁶. Nagrinėjamu atveju aktuali yra viena naujesnių bylų, *Larionsov and Tess v. Latvia*¹⁷⁷. Abu pareiškėjai (nubausti už nusikaltimus žmonijai ir genocidą, prisidėję prie masinio piliečių deportavimo) teigė, jog Latvijos baudžiamasis kodeksas plačiau nei Konvencijoje prieš genocidą apibrėžė genocido sąvoką, įtraukiant ir socialines grupes, todėl jų nuomone, jiems pareikšti kaltinimai prieštarauja tarptautinei teisei. EŽTT 2014 m. lapkričio 25 d. minėtas peticijas atmetė kaip nepagrįstas, tačiau ši byla yra įdomi tuo aspektu, jog EŽTT pasisako dėl galimybės valstybėms praplėsti genocido nusikaltimo sampratą, bei pamini Lietuvą: „Iš tiesų, teisėkūra yra viena tų sričių, kurioje valstybė tradiciškai įgyvendina dalį savo suvereniteto, todėl turi teisę savo nuožiūra priimti įstatymus, kuriais tam tikri veiksmai jos manymu turi būti kriminalizuojami, atsižvelgiant į tam tikrus apribojimus“. EŽTT taip pat įvardijo valstybes (tokias kaip Bangladešas, Panama, Kosta Rika, Peru, Slovėnija, Lietuva iri Paragvajus), kuriose baudžiamieji įstatymai prie nukentėjusiųjų nuo genocido priskiria asmenis, priklausančius ne tik nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei. Tokia *Larionsov and Tess v. Latvia* byloje EŽTT išsakyta pozicija iš esmės leidžia daryti prielaidą, kad V. Vasiliauskas byloje EŽTT priimtame sprendime ir KT pozicijos dėl genocido sąvokos tikėtinai sutaps, visgi koks galutinis sprendimas bus priimtas, vienareikšmiškai teigti negalima. EŽTT ir KT pozicijoms nesutapus dėl genocido sąvokos, galima daryti prielaidą dėl jurisprudencijų tiesioginio nesuderinamumo.

¹⁷⁵ Žilinskas, J., *supra* note 174.

¹⁷⁶ *Kononov v. Latvia* [GC], no. 36376/04, ECHR 2010; *Penart v. Estonia*, no. 14685/04, ECHR 2006; *Korbely v. Hungary* [GC], no. 9174/02, ECHR 2008.

¹⁷⁷ *Larionsov and Tess v. Latvia*, no. 45520/04 and 19363/05, ECHR 2014.

Apibendrinus poskyrį, prieinama prie išvady, kad:

- Konvencijos reikšmė ir įtaka Konstituciniam Teismui formuojant oficialią konstitucinę doktriną, bei jos taikymo būdai parodo apie Konvencijos priimtinumą Lietuvos teisei sistemai ir jos suderinamumą. Tačiau Lietuvos ir kitų valstybių praktika rodo, kad konfliktinių situacijų tarp konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jau galimybės nebėra hipotetinio pobūdžio, bet tapusios praktinėmis, ne visada paprastai sprendžiamomis teisinėmis ir politinėmis problemomis;
- manytina, kad nacionaliniai teismai, ypač konstituciniai teismai turi atsižvelgti į EŽTT jurisprudenciją kaip į dinamišką sprendimų visumą, neišskiriant tik valstybės atžvilgiu priimamų sprendimų privalomumo. Atsižvelgiant į pateikiamus autorių siūlymus, EŽTT sprendimai Lietuvos teisinėje sistemoje galėtų būti prilyginami įstatymams;
- KT ir EŽTT jurisprudencijos sąlyčio problemos iš esmės kyla dėl teismų skirtingai traktuojamų teisinių vertybių, sąlygojančių tiesioginį ir netiesioginį jurisprudencijų nesuderinamumą;
- Lietuva tradiciniu požiūriu priskirtina monistinei teisės sistemai, tačiau sparčiai vykstantys globalizacijos procesai sąlygojo dinamiškesnį požiūrį į Konvencinę teisę, atitinkamai oficialioje konstitucinėje doktrinoje suformuojant paralelinės tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistemos taisyklę. Atsižvelgiant į tai, galima daryti prielaidą, kad Konstitucinis Teismas nepalankų Lietuvos atžvilgiu EŽTT sprendimą, vertindamas per dualistinę prizmę, iš esmės EŽTT sprendimą paneigia, todėl tai jokia būdu negali užtikrinti tinkamos žmogaus teisių apsaugos bei Konstitucinio Teismo ir EŽTT apibusių sąveiką, kaip tai įvyko Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kuris sekė po EŽTT sprendimo *Paksas v. Lithuania* byloje. Deja, Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime nepateikia ir neįrodo, jog tuo konkrečiu atveju Konstitucinio Teismo oficialioje doktrinoje suformuoti žmogaus teisių apsaugos standartai yra aukštesni už tarptautinius.
- Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijų analizė sudaro tam tikrų teorinių prielaidų manyti, kad artimoje ateityje galėtų įvykti Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencijų sandūra dėl genocido sampratos, tačiau vienareikšmiškos išvados, kad tokia sandūra tikrai kiltų, nėra pagrindo daryti.

2. NACIONALINIO SUVERENITETO PRINCIPAS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SRITYJE

Nagrinėjant konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveikos ypatumus, susiduriama su dar viena problema - nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos problema. Siekiant atsakyti į klausimus, kaip Konvencinė sistema įtakoja nacionalinį valstybės suverenitetą, kaip suderinti nacionalinę aukščiausią teisę su tarptautiniais interesais, kuriuos atspindi tarptautinės sutartys, kad būtų nepažeisti tarptautiniai įsipareigojimai ir išlaikytas konstitucijos viršenybe garantuojamas šalies suverenitetas, būtina aptarti kiekvieno iš šių principų turinį. Pažymėtina, jog šiame poskyryje sąvoka „tarptautinė integracija“ vartojama plačiąja prasme, turint omenyje žmogaus teisių apsaugą ir jos užtikrinimą, įsipareigojimų pagal Konvenciją vykdymą, o „nacionalinis suverenitetas“ apima valstybės nepriklausomumo, Konstitucijos viršenybės, nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principus. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, jog šis klausimas visu aktualumu iškyla EŽTT ir konstituciniam teismams skirtingai aiškinant tam tikras teisinės vertybes.

2.1. Nacionalinis suverenitetas

Suverenitetas – sąvoka, įkūnijanti aukščiausios politinės valdžios idėją, yra viena iš esminių modernaus pasaulio politinių nuostatų¹⁷⁸. Kaip pažymi prof. habil. dr. V. Vadapalas, „tarptautiniuose santykiuose valstybės subjektiškumas neatskiriamas nuo pagrindinės jos savybės – valstybės suvereniteto“¹⁷⁹. Nacionalinis suverenitetas yra įtvirtintas Konstitucijos tekste, numatant, kad valstybę kuria Tauta ir valstybės suverenitetas priklauso tautai. Pažymėtina, kad suverenitetas gali būti skirstomas į išorinį, visų pirma tarptautinės teisės reguliuojamą valstybės suverenitetą – t. y. nepriklausomumą nuo kitų tarptautinės teisės subjektų, ir vidinį, kaip konstitucinės teisės reguliavimo objektą, tačiau vidinis ir išorinis suverenitetas turėtų būti suprantamas kaip tarpusavyje susijusios to paties suvereniteto savybės¹⁸⁰. Kadangi šiame poskyryje bus siekiama atskleisti nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos principų santykį, visgi didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas išorinio suvereniteto aptarimui, kadangi jis yra tiesiogiai susijęs su tarptautine integracija. Apie vidinį

¹⁷⁸ Marcinkutė, L. Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė Lietuvos nacionalinėje žmogaus teisių politikoje. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2012, p. 27.

¹⁷⁹ Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 189.

¹⁸⁰ Vaičaitis, A., Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija [interaktyvus] Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai, recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys, p.113. [žiūrėti: 2014-09-25]. <<http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/leidiniai/item/download/21>>.

suverenitetą taip pat bus užsimenama, vertinant jo santykį su žmogaus teisėmis. Pažymėtina, kad suverenitetas turi būti nagrinėjamas ne atskirai, o kaip visuma.

L. Marcinkutė disertacijoje „Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė Lietuvos nacionalinėje žmogaus teisių politikoje“ teigia, kad valstybės suvereniteto samprata yra pasikeitusi ir nėra suprantama taip, kaip anksčiau, kai vyravo daugiau ar mažiau absoliutaus valstybės suvereniteto principas, žymėjęs ir valstybės suvereniteto viršenybę žmogaus teisių atžvilgiu. Pažymėtina, kad šiuolaikinis tradicinis valstybės suvereniteto principas yra ribojamas dviem pagrindiniais aspektais. Pirma, žmogaus teisės nebėra laikomos išskirtinai valstybės vidaus reikalu, žmogaus teisių apsauga nebeprisiklauso išimtinai valstybės jurisdikcijai, ir laikoma visos tarptautinės bendruomenės rūpesčiu. Antra, šiandien egzistuojantis žmogaus teisių kaip universalių teisių suvokimas¹⁸¹. Taigi didėjanti pagarba žmogaus teisėms lėmė naujų politikos tvarkymo principų atsiradimą, kurie susiaurina ir apriboja realią valstybės galią bei atspindi pusiausvyros tarp – iš vienos pusės – valstybinės pasaulio organizavimo sistemos reikšmės, o iš kitos – alternatyvios pasaulio tvarkos, kur jau nebe karaliauja besąlygiškas valstybės suvereniteto principas, kintamumą¹⁸². Yra sričių, kur nuorodos į valstybės suverenitetą ir nesikišimą į valstybės vidaus reikalus jau tampa visiškai nepriimtinos¹⁸³. Žmogaus teisių apsauga laikoma viena tų pagrindinių sričių.

Nagrinėjant teisinę literatūrą šiuo klausimu, galima išskirti dvi pažiūrų (apimant suvereniteto, žmogaus teisių ir tarptautinių įsipareigojimų laikymosi principus) grupes: pirmajai grupei priskiriami nacionalinio suvereniteto (nesikišimo į nacionalinio suvereniteto sferą) šalininkai, kurie laikosi pozicijos, kad valstybės suverenitetas negali būti paneigtas vardan siekio apsaugoti žmogaus teises. Toks požiūris grindžiamas griežtos teisės aktų hierarchijos, apsprendžiančios tarptautinės sutarties (tame tarpe ir Konvencijos) vietą vidaus teisėje, vertinimu. Kaip ir daugelyje valstybių, taip ir Lietuvoje, tarptautinės sutartys turi prioritetą prieš įstatymus, o Konstitucija pagal savo galią yra aukščiau, todėl suvereniteto šalininkų nuomone, hipotetinis konfliktas turėtų būti sprendžiamas būtent Konstitucijos naudai, išlaikant Konstitucijos viršenybės principą. Taigi, šiuo atveju valstybės suverenitetas yra iškeliamas aukščiau žmogaus teisių, o tai atitinkamai apsunkina žmogaus teisių apsaugos mechanizmo efektyvų veikimą bei tarptautinės integracijos procesą, kurie iš esmės yra susipynę. Kai kurie mokslininkai teigia, kad tam tikrais atvejais EŽTT sprendimų vykdymas taip pat laikytinas kėsiniūsi į valstybės suverenitetą. Paprastai tai atsitinka tuomet, kai EŽTT ir konstitucinis teismas skirtingai interpretuoja tam tikras teises, tokiu atveju, sprendimo vykdymas reikštų tarptautinių

¹⁸¹ Marcinkutė, L., *supra* note 180, p. 34-35.

¹⁸² Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris E. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. p. 499.

¹⁸³ Vadapalas, V., *supra* note 181, p. 196.

Konvencijos normų prioriteto prieš konstitucijos normas faktinį pripažinimą. Visgi gali susidaryti įspūdis, kad tokiu būdu tiesiog bandoma pateisinti tarptautinių įsipareigojimų pagal Konvenciją nevykdymą. Žinoma, yra paprasčiau sukritikuoti EŽTT, dėl jo „aktyvizmo“, kuris pasireiškia kompetencijos išplėtimu, kėsiniusi į valstybės nacionalinį suverenitetą. Tačiau, ar toks valstybių elgesys gali būtų laikomas tinkamu, siekiant veiksmingos žmogaus teisių apsaugos savo šalyje, ir apskritai visoje bendruomenėje, taip pat abejotina. Pažymėtina, kad suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykio problematiškumą taip pat sąlygojo jau anksčiau aptartas EŽTT teisminis „aktyvizmas“.

Antrajai grupei priskirtini autoriai teigia, kad žmogaus teisės yra aukštesnė vertybė už valstybės suverenitetą, kas atvirksčiai skatina tarptautinės integracijos plėtrą. Palaikant būtent tokį požiūrį, be kita ko, svarbu pabrėžti, kad žmogaus teisių institutas susikūrė kaip konstitucinis institutas konkrečių tautų valia, nes Konstitucija yra žmonių, o ne valdžios aktas, taip pat ir ne valdžių susitarimo aktas¹⁸⁴. Todėl žmogaus teisės jokia būdu negali būti paneigiamos priešpastatant nacionalinį nepriklausomumą. Juk pačios suverenios valstybės suvokdamos žmogaus teisių svarbą jų teisinėms sistemoms, ir tai, jog nacionalinėms institucijoms ne visuomet pavyks garantuoti žmogaus teisių, sukūrė tarptautinį mechanizmą ir kartu įsipareigojo gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves bei užtikrinti jų įgyvendinimą, taip apribodamos tam tikra apimtimi suverenitetą. Todėl tam tikras „spaudimas“ iš EŽTT dėl tarptautinių įsipareigojimų vykdymo negali būti laikomas kišimusi į valstybės vidaus reikalus. Nacionalinio suvereniteto susilpnėjimas suteikė galimybę žmogaus teisėms tapti svarbiu faktoriumi tarptautiniuose santykiuose¹⁸⁵. Be to, pažymėtina, jog EŽTT suteikdamas valstybėms pakankamai plačią nuožiūros laisvę, tokiu būdu išreiškia pagarbą valstybės suverenitetui bei mažina galimą politinę konfrontaciją sprendamas kontraversiškus, moralinius ir politinius klausimus.

Teisinėje literatūroje taip pat galima rasti nuostatų apie suverenitetų susijungimo koncepciją, pagal kurią valstybės geranoriškai perduoda dalį savo įgaliojimų vadovaujantis tarptautinėmis sutartimis, tačiau tai nereiškia suvereniteto apribojimo, tai tik viena suvereniteto įgyvenimo formų. Pasak rusų mokslininkės M. Filatovos, kuri nagrinėjo EŽTT „aktyvizmo“ ir nacionalinio suverenumo sąveiką, pabrėžia, kad absoliutus nacionalinis suverenitetas trukdo EŽTT įgyvendinti savo įgaliojimus, susijusius su Konvencijos pažeidimų, atsiradusių dėl valstybių teisinio reguliavimo trūkumų, šalinimu. Kitas dalykas, kurį pabrėžia M. Filatova, „suvereniteto šalininkai neatsižvelgia į tai, jog Konvencijos dalyvės pačios suteikė EŽTT naują kontrolės funkciją ir EŽTT misijos (bei misijos suvokimo) *de facto* pokyčiai taip pat atsirado ne savime

¹⁸⁴ Europos sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos, *supra* note 62, p. 554.

¹⁸⁵ Kälin, W, Künzli, J. The Law of International Human Rights Protection. Oxford University Press Inc., New York, 2009, p.16.

¹⁸⁶. Taigi, šios grupės šalininkų pozicija dėl EŽTT sprendimų vykdymų yra priešinga oponentų pozicijai, ir EŽTT sprendimų vykdymas (kuomet konstitucinis teismas nepalaiko EŽTT sprendime suformuotos pozicijos) jokiu būdu nereiškia grėsmės Konstitucijos viršenybei, o ypač nacionaliniam suverenitetui. Pasak rusų profesorės J. Lukjanovos, tokie samprotavimai, kurie labiau primena pasiteisinimus, jog valstybė gali nevykdyti EŽTT sprendimų, jei šie tiesiogiai liečia pagrindinius konstitucinius principus, nėra teisiškai pagrįsti¹⁸⁷. Konstitucinio Teismo ir EŽTT sprendimų sąveikos problema turėtų būti sprendžiama per tarptautinių valstybės įsipareigojimų prizmę, o ne valstybės konstitucijos prizmę. Panašios pozicijos laikosi ir rusų teisininkas G. Reznik, teisininko nuomone, nėra pagrįsta teigti, jog EŽTT Konvencijos aiškinimas negali prieštarauti konstitucinių teismų aiškinimui, taip pat, kad EŽTT sprendimų vykdymas pažeidžia valstybės viešąją tvarką¹⁸⁸. Tai, kad EŽTT tam tikrais atvejais kitaip interpretuoja teisinės vertybes tikrai nereiškia, kad tokiu būdu kėsinama į valstybės suverenitetą, atvirkščiai tokiu būdu EŽTT tiesiog siekia „pakreipti reikiama linkme“ konstitucinių teismų teisėjų požiūrį į tam tikras vertybes. Kita vertus, dažnai EŽTT sprendimus galima prognozuoti atsižvelgiant į EŽTT jurisprudenciją, jei ši yra suformuota atitinkamu klausimu.

2.2 Tarptautinės integracija

Tarptautinė integracija – procesas, kuris apima ekonominius, politinius ir teisinius tarptautinės bendrijos dalyvių santykius. Todėl akivaizdu, jog tarptautinė integracija tai ypatingai svarbi ekonomiškai ir politiškai silpnesnėms valstybėms, nes dalyvavimu tarptautinės integracijos procesuose, užtikrinamas didesnis stabilumas, saugumas valstybėje. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas tarptautinę integraciją yra pripažinęs viename iš savo nutarimų: Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime yra pripažinęs jog sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir *pacta sunt servanda* principui) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas. Minėti tarptautinės integracijos pagrindai yra įtvirtinti Konstitucijos 135 straipsnyje, pagal kurį Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautiniais teisės principais ir normomis. Šiame straipsnyje nustatyta, kad “Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos

¹⁸⁶ Filatova, M. A., *supra* note 98, p. 49.

¹⁸⁷ Sobytiye. Kommentarii ekspertov. ESPCH i Konstitucionnyj sud RF: Konflikt tolkovaniy [News. Expert's comments. ECHR and the Constitutional Court of the Russian Federation: conflict of interpretations, *supra* note 38.

¹⁸⁸ *Ibid.*

tarptautinės tvarkos kūrimo”. Tarptautinės integracijos principą galima išskirti į šiuos pagrindinius elementus: 1) *pacta sunt servanda* principas; 2) Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas, kurie bus trumai aptarti.

Pacta sunt servanda principas, t.y. tarptautinių sutarčių privalomumo galia išplaukia iš principo, kad reikia laikytis savo duoto žodžio¹⁸⁹. Visų pirma, šis principas įtvirtintas Vienos konvencijoje¹⁹⁰ dėl tarptautinių sutarčių, jam suteikiant visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normą, kuri reiškia, jog valstybėms draudžiama remtis savo nacionalinės teisės nuostatomis, siekiant nesilaikyti tarptautinių įsipareigojimų. Konvencijos 27 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostata, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo“. Svarbu pabrėžti, jog dar iki Konstitucijos priėmimo, ir iki Lietuvos įstojimo į Europos Tarybą, buvo žengti pirmieji žingsniai tarptautinės integracijos link. 1991 m. rugsėjo 5 d. Aukščiausioji Taryba padarė politinį pareiškimą, kuriame oficialiai pareiškė, kad „gerbs ir sąžiningai vykdys visus įsipareigojimus, nustatytus 1950 m. lapkričio 4 d. Europos Tarybos priimtą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių gynimo konvencijoje“¹⁹¹. Šis principas yra minimas ir KT jurisprudencijoje. KT 2014 m. sausio 24 d. nutarime yra atskleista *pacta sunt servanda* reikšmė - imperatyvas sąžiningai vykdyti pagal tarptautinę teisę, inter alia tarptautines sutartis, prisiimtus Lietuvos Respublikos įsipareigojimus. Prof. Dr. D. Žalimas teigia, kad „iš konstitucinio principo *pacta sunt servanda* kyla tarptautinės teisės, kaip minimalaus būtino standarto nacionalinei teisei, reikalavimas; [...] tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos standartai suvokiami kaip suderinami su konstituciniais, o šie negali būti žemesni už tarptautinius, bet gali būti aukštesni už juos. Taip yra pažymėjęs ir KT 2014 m. kovo 18 d. nutarime, Lietuvos Respublika „negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatyti pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas“. Todėl darytina išvada, kad jei valstybė tapo tam tikros tarptautinės sutarties dalyve, ji privalo vykdyti pagal šią sutartį prisiimtus įsipareigojimus.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas tarptautinius valstybės įsipareigojimus, suformulavo Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principą. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje konstatuota, kad bendriems Konstitucijoje įtvirtintiems valstybės tarptautinio bendradarbiavimo pagrindams būdinga *inter alia* tai, kad yra nustatyta Lietuvos geopolitinė orientacija, kuri yra neatsiejama nuo Lietuvos Respublikos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų. KT šį principą aptaria 2014 m. sausio 24 d. nutarime, kuriame pažymi, kad Konstitucijoje įtvirtinta geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją, yra glaudžiai susijusi su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis

¹⁸⁹ Vadapalas V., *supra* note 181, p. 87.

¹⁹⁰ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, *supra* note 48.

¹⁹¹ Aukščiausiosios tarybos – Atkuriamojo Seimo pareiškimas [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-10]. <<https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.DFD7DF89C9C4>>.

pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika. Tokia Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija yra grindžiama vertybiniu bendrumu su demokratinių valstybių bendruomene bei siekiu integruotis į šią bendruomenę¹⁹². Atvirumas tarptautinei teisei, dalyvavimas viršnacionalinėse struktūrose laikomi būtinomis priemonėmis žmogaus teisių ir laisvių apsaugos užtikrinimui.

2.3 Nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykis

Vadovaujantis nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos principų analize galima nustatyti šių principų santykį. Manytina, kad minėti principai yra tiesiogiai tarpusavyje susiję ir vienas nuo kito priklausomi principai, juk nacionalinio suvereniteto principas laikomas pagrindu dalyvauti integracijoje, nes tik suverenitetas suteikia teisiškai vienodą galimybę visoms valstybėms veikti ir plėtotis šiuolaikiniame pasaulyje. Be to, tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti tik tokia valdžia, kuri pripažįsta ir gerbia konstitucinės ir tarptautinės teisės vertybes. Būtina pridurti, kad teisinės valstybės principo, t.y., fundamentinio teisės viršenybės principo laikymasis yra būtinas ne tik prisijungiant prie tarptautinių sutarčių, bet ir vykdant tarptautines sutartis.

Svarbu suvokti, kad integracijos procesai nereiškia valstybės suvereniteto atsisakymo, kadangi suverenitetas reiškia ne visagalės neribotos valdžios buvimą, bet valstybės teisę elgtis taip, kaip ji mano esą reikalinga, laikantis nacionalinės ir tarptautinės teisės.

Kaip pastebi L. Marcinkutė, kad atsiradusi priešprieša tarp žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto, „pirmiausia iškyla tuomet, kai kalbama apie tarptautinį žmogaus teisių ir nacionalinį (vidinį) valstybės suvereniteto lygmenį, t.y. prieštaravimas kyla tarp skirtingų nagrinėjamų aspektų lygmenų – tarptautinio ir nacionalinio“. M. Rask, nagrinėjęs Estijos suvereniteto ir integracijos klausimus, pažymi, jog EŽTT yra kur kas „griežtesnis“ instrumentas, nei atrodo. Lyginant su Europos Sąjungos teise, kuri veikia tik tam tikrose srityse, EŽTK yra visaapimanti¹⁹³. Ratifikuodama Konvenciją, valstybė įsipareigoja (nesant išlygų) savo valstybės viduje tinkamai užtikrinti Konvencijoje įtvirtintas teises, nepriklausomai nuo to, kokios teisės tai bebūtų, ir kokioje srityje būtų sprendžiamas jų pažeidimo klausimas. Tai jokių būdu nereiškia suvereniteto reikšmės sumenkinimo. Siekiant bendrų tikslų Europos bendruomenėje, suverenitetas turi būti jungiamas su kitų tarptautinės bendrijos dalyvių suverenitetu. Nes būtent „suvereniteto susivienijimas“ ir lemia integraciją. Konvencijos preambuleje puikiai

¹⁹² Valstybės geopolitinės orientacijos principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-02-07]. http://www.lrkt.lt/lt/Pranesimai/txt_2014/20141024_Zalimas.pdf.

¹⁹³ Rask, M. Quod licet Iovi, non licet bovi? [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-01-23]. <http://www.riigikohus.ee/vfs/1155/M%20%20Rask%20Russian%20CC_28-10-2011_rus.pdf>.

atskleidžiamas minėtas siekis: „atsižvelgdamos į tai, kad Europos Tarybos tikslas yra siekti didesnės savo narių vienybės, ir į tai, kad vienas iš būdų siekti šio tikslo yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga bei plėtojimas“.

Reikėtų sutikti su L. Marcinkutės nuomone, jog Lietuvos vidaus politikos kontekste suverenitetas vis dar atrodo stipresnis už žmogaus teises, valstybės viduje aukštesne vertybe laikomas valstybės suverenitetas atspindintis valstybės interesus, o ne žmogaus teises¹⁹⁴. O tai atitinkamai veikia ir Lietuvos tarptautinę integraciją, žinoma neigiama prasme. Dažnai literatūroje sutinkama nuomonė, kad tarptautinė integracija gali būti užtikrinama laikantis „riboto suvereniteto“ koncepcijos, esant „absoliučiam besąlygiškam suverenitetui“ apie jokią integraciją negali būti kalbama. Juk valstybės įstodamos į atitinkamas žmogaus teises ginančias tarptautines organizacijas, ratifikuodamos tarptautines sutartis, reguliuojančias žmogaus teises ir pagrindines laisves, patvirtino žmogaus teises pagrindine vertybe, kurių apsauga yra visos tarptautinės bendruomenės susirūpinimas. Tačiau kaip pastebi C. Pinelli, kol kas dar nėra pagrindo vienareikšmiškai teigti, kad nacionaliniai teismai jau yra gerokai pajudėję nuo griežtesnio suvereniteto gynimo pozicijos arčiau atvirumo EŽTT ir dinamiškai Konvencinei sistemai¹⁹⁵. Todėl yra svarbu nustatyti, kokie veiksniai lemia vyraujančią įtampą valstybės nacionalinio suvereniteto ir žmogaus teisių apsaugos srityse. L. Marcinkutė išskiria pagrindinę priežastį, jos nuomone, sąlygojančią šiandieninėje praktikoje kylančią žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto suderinamumo / prieštaravimo problemą – „nėra nė vieno tarptautinio dokumento, kuriame būtų aiškiai išsakyta visuotinai pripažinta nuomonė dėl valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių tarpusavio sąryšio, t.y. nėra pasakoma kas – žmogaus teisės ir valstybės suverenitetas – yra aukštesnė vertybė ir / ar kuomet, esant kokioms situacijoms, susijusiomis su žmogaus teisių pažeidimais, galima pažeisti atitinkamos valstybės suverenitetą“.¹⁹⁶ Pažymėtina, kad nacionaliniu lygmeniu ši problema taip pat vyrauja. Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime pažymi, kad žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas laikytinas pamatine konstitucine vertybe, kuri neatskiriamai susijusi su Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančiomis konstitucinėmis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika; jog abi šios vertybės negali būti paneigtos¹⁹⁷. Minėtoje nuostatoje nėra tiesiogiai atspindėtas kurios nors vertybės prioritetas, bei galimos šių principų priešpriešos sprendimo būdus. Įdomi yra ir kita L. Marcinkutė įžvalga,

¹⁹⁴ Marcinkutė, L., *supra* note 180, p. 141.

¹⁹⁵ Pinelli, C. The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law. *The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law An Italian Perspective* [interaktyvus] Intersentia, 2013, p. 245. [žiūrėta: 2015-03-22]. <<http://www.corteidh.or.cr/tablas/28469-1.pdf>>.

¹⁹⁶ Marcinkutė, L., *op. cit.*, p. 42.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. Valstybės žinios, 2012-12-22, Nr. 152-7779.

jog „dabartiniu metu pagrindinių tarptautinių dokumentų nuostatų dvilypiškumas, pakankamai laisvas jų interpretavimas sąlygoja, kad jų nuostatos neretai tampa manipuliacijų, politinių žaidimų įrankiu, t.y. tarptautinės teisės nuostatos yra interpretuojamos taip, kaip yra palankiau atitinkamiems tarptautinės arenos veikėjams“. Atlikus Konvencijos ir jos protokolų analizę, dvilypiškų nuostatų žmogaus teisių ir valstybių suvereniteto aspektu neįžvelgiama. Atvirksčiai, juntamas aiškus žmogaus teisių prioritizavimas, leidžiantis pagrįstai teigti apie žmogaus teisių, todėl ir tarptautinės integracijos prioritetą prieš valstybės suverenitetą. Tačiau galima būtų teigti, jog minėtos L. Marcinkutė įžvalgos dalis „pakankamai laisvas jų interpretavimas“ iš dalies atitinka EŽTT ir nacionalinių konstitucinių teismų praktiką. Kaip žinia, valstybės valdžia apima platų spektrą interesų, ir tai sąlygoja konkurencijos tarp šių interesų tikimybę. Įvykus kelių interesų konkurencijai, kartais žmogaus teisių gynimas gali būti apribojamas, pirmumą suteikiant kitam interesui. Manytina, kad tokiais atvejais konstituciniai teismai remiasi dažnai politinėmis paskatomis, priimdami ne teisinius, bet politizuotus sprendimus, kurie ne visada atitinka žmogaus teisių prigimtį. Tarptautinės integracijos principo kontekste, svarbu pažymėti apie konstituciniams teismams tenkančią poziciją. Manytina, kad konstituciniai teismai užima pagrindinę vietą: jie perduoda įstatymų leidėjui bei kitiems nacionaliniams teismams užduotį užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp Konvencijos ir konstitucinių vertybių ir principų. Todėl galima teigti, kad konstituciniai teismai laikomi svarbiu integracijos tarp EŽTT ir vidaus teisės žmogaus teisių apsaugos elementu¹⁹⁸.

Apibendrinus poskyrį, prieinama prie išvady, kad:

- Nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos principų santykis gali būti apibrėžiamas kaip abipusė tarpusavyje susijusių ir vienas nuo kito priklausančių principų sąveika. Nacionalinis suverenitetas laikomas pagrindu dalyvauti tarptautinėje integracijoje, nes tik suverenitetas suteikia teisiškai vienodą galimybę visoms valstybėms veikti ir plėtotis šiuolaikiniame pasaulyje. Be to, tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti tik tokia valdžia, kuri pripažįsta ir gerbia konstitucinės ir tarptautinės teisės vertybes;
- įtampą tarp nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos sąlygojo tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos sukūrimas bei jos plėtra ir globalizacijos procesai, o

¹⁹⁸ Martino, A. D., National Constitutions and the ECHR. Comparative Remarks in Light of Germany's Experience. *The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law An Italian Perspective* [interaktyvus] Intersentia, 2013, p. 133. [žiūrėta: 2015-03-22]. < <http://www.corteidh.or.cr/tablas/28469-1.pdf>>.

šiuos savo ruožtu lėmė prioritetų kaita – perėjimas nuo valstybės link žmogaus interesų apsaugos, gynimo;

- vienas iš veiksnių, didinančių nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės teisės įtampą, reformų pagrindu palaipsniui besiplečianti EŽTT jurisdikcija, kai kurių mokslininkų dar įvardijama „teisminių aktyvizmu“;
- nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygmeniu nėra eksplicitiškai apibrėžiamas minėtų principų santykis, visgi implicitiškai Konvencijos nuostatos bei pati žmogaus teisių apsaugos sistemų prigimtis atspindi žmogaus teisių apsaugos prioretizavimą, todėl tarptautinius įsipareigojimus savanoriškai prisiėmusi valstybė negali manipuliuoti pasiremama nacionalinio suvereniteto apsaugos principu;
- Lietuvos vidaus politikos kontekste suverenitetas vis dar atrodo stipresnis už žmogaus teises, kas apsunkina Lietuvos tarptautinę integraciją ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos sistemos stiprinimą. Be to, tarptautinės integracijos procese ypatingą poziciją užima konstituciniai teismai, kurie balansuoja pusiausvyrą tarp Konvencijos ir konstitucinių vertybių ir principų.

IŠVADOS

1. Konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo santykiui apibrėžti klasikinis tarptautinės ir nacionalinės teisės skirstymas nėra tinkamas, kadangi tradicinis hierarchinis teisės aktų skirstymas sąlygoja Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos įtampą, kuri pasireiškia konstituciocentrinės teisės sistemos griežtumo ir atvirumo tarptautinei teisei susikirtimu;
2. konstitucinių teismų ir EŽTT sąveika gali būti suprantama pozityviaja ir negatyviaja prasmėmis. Negatyvioji konstitucinio teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveika sąlygojama keleto priežasčių: konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijų dalyko sutapimas – abiejų teismų misija yra garantuoti žmogaus teises ir laisves; palaipsniui vykstančios Konvencinės teisės reformos sąlygotas *de facto* Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos ribų išplėtimas, įgaunant vis daugiau konstitucinės justicijos bruožų;
3. viena svarbiausių priežasčių, trukdančių sėkmingam teismų bendradarbiavimui yra Konvencijos dalyvių bendro konsensuso dėl naujų Europos Žmogaus Teisių Teismo įgaliojimų apimties (į žmogaus teisių apsaugą žvelgiama kur kas plačiau, apimant ne tik konkrečių asmenų teisių pažeidimų buvimo ar nebuvimo nustatytą, bet ir sisteminių Konvencijos dalyvių sisteminių problemų sprendimą) stoka, kuri pasireiškia Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtų sprendimų nevykdymu;
4. Konvencijos reikšmė ir įtaka Konstituciniam Teismui formuojant oficialią konstitucinę doktriną, bei jos taikymo būdai parodo apie Konvencijos priimtumą Lietuvos teisei sistemai ir jos suderinamumą, tačiau konfliktinių situacijų tarp konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo galimybės jau nebėra tik hipotetinio pobūdžio. Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos sąlyčio problemos iš esmės kyla dėl teismų skirtingai traktuojamų teisinių vertybių, sąlygojančių tiesioginį ir netiesioginį jurisprudencijų nesuderinamumą;
5. Konstitucinio Teismo dinamiškesnio požiūrio į Konvencinę teisę, siekiant nacionalinės žmogaus teisių apsaugos sistemos tobulinimo, būtinumas apriboja Konstitucinio Teismo galimybes Europos Žmogaus Teisių Teismo nepalankaus Lietuvos atžvilgiu sprendimo vertinimą per dualistinę prizmę, bei atitinkamos Europos žmogaus teisių apsaugos Konvencijos nuostatos pripažinimą prieštaraujančia Konstitucijai, nes tokiu būdu yra paneigiamas Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas;
6. nustatyta, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų nevykdymo problema labai dažnai sąlygojama nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos sąveikos

problemos. Atlikus nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos principų analizę, jų santykis galėtų būti apibrėžiamas kaip abipusė tarpusavyje susijusių ir vienas nuo kito priklausančių principų sąveika: tarptautinė integracija galima tik kartu bendrai veikiant suverenioms valstybėms, kurios pripažįsta ir gerbia konstitucinės ir tarptautinės teisės vertybes;

7. nei nacionaliniu, nei tarptautiniu lygmeniu nėra eksplicitiškai apibrėžiamas minėtų principų santykis, tačiau implicitiškos Konvencijos nuostatos bei pati žmogaus teisių apsaugos sistemų prigimtis atspindi žmogaus teisių apsaugos prioretizavimą, todėl tarptautinius įsipareigojimus savanoriškai prisiėmusi valstybė privalo juos vykdyti, ir Konstitucinis Teismas atlikdamas svarbų vaidmenį nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų harmonizavime, negali veikti žmogaus teisėms priešingais interesais, pasiteisinant konstitucinės viršenybės, nacionalinio suvereniteto ar (ir) kitais principais, jeigu Konstitucinio Teismo suformuotoje doktrinoje žmogaus teisių apsaugos standartai nėra aukštesni už tarptautinius.

PASIŪLYMAI

1. Konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo sąveikai užtikrinti, siūloma Konstituciniam Teismui oficialioje konstitucinėje doktrinoje formuoti štai tokią Konstitucijos ir Konvencijos santykio koncepciją, sprendžiant Konvencijos ir Konstitucijos nesuderinamumo klausimą – abipusio palankumo ir derinimo koncepciją, pagal kurią konstitucinė ir konvencinė teisės sistema turi savo veikimo sritį, tačiau Konstitucijos ir Konvencijos viršenybę konkrečiu atveju sąlygotų garantuojamas žmogaus teisių apsaugos lygis;
2. Atsižvelgiant į siūlomos koncepcijos pobūdį bei valstybių, Konvencijos dalyvių praktiką dėl įstatymų atitikties vertinimo tarptautinių sutarčių atžvilgiu, siūloma ir Lietuvoje keisti požiūrį į įstatymų atitikties vertinimą, bei suteikti Konstituciniam Teismui tikrinti teisės aktų atitikimą ne tik Konstitucijai, bet ir Konvencijai;
3. Kadangi nacionaliniai teismai, ypač konstituciniai teismai turi atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją kaip į dinamišką sprendimų visumą, neišskiriant tik valstybės atžvilgiu priimamų sprendimų privalomumo, siūloma EŽTT sprendimų statusą Lietuvos teisinėje sistemoje prilyginti įstatymams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Moksliniai straipsniai:

1. Beliūnienė, L. Vertybinis požiūris į konstitucinį reguliavimą, įtvirtinantį žmogaus teisių srities santykių pagrindus, ir iš jo išplaukiantys sunkumai. *Jurisprudencija*, 2008, 9 (111): 105–115.
2. Beliūnienė, L. Žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių darninimo ir „Pirmenybinių laisvių“ konstitucinių doktrinų santykis. *Teisės problemos*, 2010, Nr. 4 (70), p. 5–56 (ISSN 1392-1592).
3. Birmontienė, T. Jurisprudencijų sandūra. Europos žmogaus teisių konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai doktrinai. *Jurisprudencija* 2010, 1(119): 7-27.
4. Bubnytė, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai – jo būdai ir leistinos ribos. ISSN 1392-1274. *Teisė*. 2013 89: 136-158.
5. Bubnytė, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija galutinės instancijos Lietuvos teismų praktikoje. ISSN 1392–1274. *TEISĖ*. 2013 87: 69-85.
6. Chernyshev, I. A., Evropejskij sud po pravam cheloveka v praktike Rossijskogo Konstitucionnogo pravosudija [European Court of Human Rights in the practice of Russian constitutional justice] [interaktyvus]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2010. №330. [žiūrėta: 2015-01-14]. <<http://cyberleninka.ru/article/n/evropejskiy-sud-po-pravam-cheloveka-v-praktike-rossijskogo-konstitutsionnogo-pravosudiya>>.
7. Filatova, M. A. Strasburskij sud: est li put mezhdū “suverenizmom” i “aktivizmom”? [Strasbourg Court: Is there a way between "sovereignty" and "activism"?] [interaktyvus] Sudja/Oktiabar/2011: 48-51. [žiūrėta: 2015-01-10]. <https://www.academia.edu/attachments/32509442/download_file?st=MTQyNzY0MjcwNiw3OC4xNTcuODYuMTgwLDE3OTA3NTE1&s=swp-toolbar>.
8. Garlicki, L. Cooperation of courts: The role of supranational jurisdictions in Europe [interaktyvus]. 6 Int'l J. Const. L. 509 (2008): 512. [žiūrėta: 2015-03-04]. <<http://icon.oxfordjournals.org/content/6/3-4/509.extract>>.
9. Garlicki, L. Constitutional courts versus supreme courts [interaktyvus]. 5 Int'l J. Const. L. 44 (2007): 44-68. [žiūrėta: 2015-03-04]. <<http://icon.oxfordjournals.org/>>

10. Grigienė, K. Keletas konstitucinių formos ir turinio reikalavimų teisiniam reguliavimui konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 4 (8), 2010. P. 199–215.
11. Grabenwarter, Ch. The European Convention on Human Rights: Inherent Constitutional Tendencies and the Role of the European Court of Human Rights. [interaktyvus] *ELTE LAW JOURNAL*. 2014/1: 101- 115. [žiūrėta: 2015-02-15]. <http://eltelawjournal.hu/wp-content/uploads/2014/10/7_Christoph_Grabenwarter.pdf>.
12. Hartwig, M. Much Ado about Human Rights: the Federal Constitutional Court confronts the European Court of Human Rights. jurisprudence, there was no necessity to make such an unequivocal declaration on this point. [interaktyvus] 2005, *German Law Journal*, Vol. 06 No. 05: 875 [žiūrėta: 2015-03-14]. <https://germanlawjournal.com/pdfs/Vol06No05/PDF_Vol_06_No_05_869-894_Developments_Hartwig.pdf>.
13. Helfer, L.R. Redesigning the European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of the European Human Rights Regime. [interaktyvus]. *EJIL* 2008, 19: 125-159. [žiūrėta: 2015-02-15]. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2591&context=faculty_scholarship>.
14. Jakulevičienė, L. Europos Žmogaus Teisių Teismas – Konstitucinė justicija prieš individualią? *Jurisprudencija*, 2014, 21(2), p. 373–398.
15. Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. konvencijos ir europos sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7 (97): 17-27.
16. Katuoka, S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė. *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22); 115–122.
17. Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant konstituciją. ISSN 1392-1274. *Teisė*. 2004 50: 78-93.
18. Letsas, G. The Truth in Autonomous Concepts: How to Interpret the ECHR [interaktyvus]. *EJIL* 15 (2004), 279-305. [žiūrėta: 2014-11-05]. <<http://www.ejil.org/pdfs/15/2/351.pdf>>.
19. Martinico, G. Is the European Convention Going to Be ‘Supreme’? A Comparative-Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts. [interaktyvus]. *The European Journal of International Law* Vol. 23 no. 2, 2012. [žiūrėta 2014-12-12] <<http://www.ejil.org/pdfs/23/2/2288.pdf>>.

20. Meyer, S. J. The Constitutional Potential of the European Court of human rights. [interaktyvus]. 5 NU JS L. Rev. 207 (2012): 207-217.[žiūrėta: 2015-03-13]. <http://www.ibrarian.net/navon/paper/The_Constitutional_Potential_of_the_European_Court.pdf?paperid=22472544>.
21. Mesonis., G. *Žmogaus teisių turinio dichotominė dilema* [interaktyvus]. Vilnius: LOGOS 72: 110 - 123, 2012. [žiūrėta: 2014-10-29]. <http://litlogos.eu/L72/Logos_72_109_123_Mesonis.pdf>.
22. Ravluševičius, P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise. *Jurisprudencija*, 2007, 2 (92): 28-36.
23. Prapiestytė, D. Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje. *Jurisprudencija*. 2006 5(83); 102–108.
24. Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. *Jurisprudencija*. 2002, t. 30(22); 132–147.
25. Stone Sweet, Alec. On the Constitutionalisation of the Convention: The European Court of Human Rights as a Constitutional Court, 2009. Faculty Scholarship Series, Paper 71. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-15]. <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=fss_papers>.
26. Sukhov, E. V., Problema protivorechij reshenij Evropejskogo suda po pravam cheloveka i Konstitucionogo suda Rossijskoj Federacii [The problem of contradictions in decisions of the European Court of Human Rights and Constitutional court of Russian Federation]. *Socialno-politicheskie nauki*. 2011. №1: 66-69.
27. Tulkens, F. Nekotorye aspekty filosofii evropejskoj Konvencii o zashite prav cheloveka i osnovnykh svobod i princip subsidiarnosti. *Sravnitelnoe konstitucionnoe obozrenie* [Comparative constitutional review]. 2010. №6:76-89.
28. Vienažindytė, J. Vertinimo nuožiūros laisvės doktrina Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*. 2014, 90: 188–210.
29. Ulfstein, G. The European Court of Human Rights as a Constitutional Court? [interaktyvus]. PluriCourts Research Paper No. 14-08. [žiūrėta: 2015-01-13]. <<http://ssrn.com/abstract=2419459>>.
30. Urbaitė, L. Valstybės pozityvių pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3):123–144.
31. Žilys, J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2001,21(13): 47-62.

Monografijos, straipsnių rinkiniai, knygos, vadovėliai:

1. Beliūnienė, L. Žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. [interaktyvus], Daktaro disertacijos ištrauka: socialiniai mokslai, teisė (01 S) / Vilnius, 2010 [žiūrėta 2014-11-28]. <http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20110316_204021-05403>.
2. Beliūnienė L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu : monografija. Vilnius: Justitia, 2014.
3. Birmontienė, T., Jarašiūnas, E., Kūris E. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
4. Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė (Liber Amicorum Juozui Žiliui)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
5. *Europos sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. 2012, Mykolo Romerio universitetas.
6. Jarašiūnas, E., et al. *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
7. Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
8. Kālin, W, Künzli, J. *The Law of International Human Rights Protection*. Oxford University Press Inc., New York, 2009.
9. *Marcinkutė, L. Žmogaus teisių ir valstybės suvereniteto dermė Lietuvos nacionalinėje žmogaus teisių politikoje*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2012.
10. Martino, A. D., *National Constitutions and the ECHR. Comparative Remarks in Light of Germany's Experience. The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law An Italian Perspective* [interaktyvus] Intersentia, 2013, p. 119-134. [žiūrėta: 2015-03-22]. <<http://www.corteidh.or.cr/tablas/28469-1.pdf>>.
11. Pinelli, C. *The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law. The Constitutional Relevance of the ECHR in Domestic and European Law An Italian Perspective* [interaktyvus] Intersentia, 2013, p. 239-249. [žiūrėta: 2015-03-22]. <<http://www.corteidh.or.cr/tablas/28469-1.pdf>>.
12. Pukasanytė, I. Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius, 2014.
13. V. Vadapalas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

14. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Lietuvos Respublikos Seimas. Jungtinių Tautų Vystymo programa. Teisės institutas. Vilnius: Naujos sistemos, 2005.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių, konferencijų medžiagos:

1. *Europos konstitucinių teismų bendradarbiavimas: dabartinė situacija ir perspektyvos* [interaktyvus]. Vilnius, 2013 Europos konstitucinių teismų konferencija. [žiūrėta 2013-08-14]. <<http://www.confconstco.org/reports/rep-xvi/LB-Lituanie-MS.pdf>> .
2. Kūris, E. The impact of the decisions of the European Court of Human Rights on the national legal system viewed from the standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. [interaktyvus]. *Dialogue between judges*, Strasbourg, 2006. [žiūrėta 2015-01-13]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2006_ENG.pdf>.
3. Lapinskas, K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. [interaktyvus]. Vilnius, 2004 [žiūrėta 2014-02-03]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/06.pdf>>.
4. National reports and their summaries. XVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-09]. <<https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/en/xvi-kongress-2014/landesberichte.html>>.
5. Stone Sweet, Alec. From the Point of View of National Judiciaries: The Role of National Courts in the Implementation of the Court's Judgments [interaktyvus]. *Dialogue between judges*, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2014, p. 22-26. [žiūrėta: 2014-12-18]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2014_ENG.pdf>.
6. Spielmann, D. From the Point of View of National Judiciaries: The Role of National Courts in the Implementation of the Court's Judgments [interaktyvus]. *Dialogue between judges*, European Court of Human Rights, Council of Europe, 2014, p. 31-53. [žiūrėta: 2014-12-18]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2014_ENG.pdf>.
7. Strengthening Subsidiarity: Integrating the Strasbourg Court's Case law into National Law and Judicial Practice [interaktyvus]. AS/Jur/Inf (2010) 04, p. 12. [žiūrėta: 2015-03-20]. <http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2010/20101125_skopje.pdf>.
8. Urbaitis, R. K. Tarptautinė teisė ir konstitucinė justicija Lietuvoje. *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. LR Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2014, p. 28-39.
9. Vaičaitis, A., Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija
10. [interaktyvus] Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai, recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys, 106-114. [žiūrėti: 2014-09-25]. <<http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/leidiniai/item/download/21>>.

11. Žalimas, D. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. LR Konstitucinis Teismas. Vilnius, 2014, p. 295-320.

Lietuvos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993-02-28, Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-07-09, Nr. 60-1948.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvados, nutarimai, sprendimai ir Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 22/94). *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995-12-13, Nr. 101-2264
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996-04-24, Nr. 36-915;
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996-11-21, Nr. 112-2558.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-02-19, Nr. 15-314.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-04-11, Nr. 31-770
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1997-10-07, Nr. 91-2289.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998-07-15, Nr. 63-1827.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000-09-22, Nr. 80-2423.

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001-02-14, Nr. 14-445.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002-10-31, Nr. 104-4675.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003-07-09, Nr. 68-3094.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011-09-30, Nr. 118-5564.
16. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012-02-29, Nr. 26-1200.
17. Lietuvos Respublikos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2012-09-08, Nr. 105-5330.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012-12-22, Nr. 152-7779.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013-10-01, Nr. 103-507.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas, *TAR*, 2014-03-19, Nr. 3226.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-21]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-14]. <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai2012.html>>.

Tarptautinės sutartys:

1. *Europos žmogaus teisių konvencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-12-17]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf>.
2. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. *Valstybės žinios*, 2002-03-01, Nr. 23-855.
3. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, Nr. 13-480.
4. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 15*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-11]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Autentifikuotas_Protokolo_Nr_15_vertimas.pdf>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, § 75, Series A no. 310.
2. *Golder v. United Kingdom*, 21 February 1975, A no. 4451/70.
3. *Görgülü v. Germany*, no. no. 74969/01, ECHR, 2004.
4. *Bosphorus v. Turkey*, no. 45036/98, § 156, ECHR 2005.
5. *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], no. 46827/99 and 46951/99, ECHR 2005.
6. *Hirst v. The United Kingdom (No. 2)* [GC], no. 74025/01, ECHR 2005.
7. *Penart v. Estonia*, no. 14685/04, ECHR 2006.
8. *Ramanauskas v. Lithuania* [GC], no. 74420/01, ECHR 2008.
9. *Korbely v. Hungary* [GC], no. 9174/02), ECHR 2008.
10. *Sejdic and Finki v. Bosnia and Herzegovina* [GC], no. 27996/06 and 34836/06, ECHR 2009.
11. *Petkov and Others v. Bulgaria*, nos. 77568/01, 178/02 and 505/02, ECHR 2009.
12. *Kononov v. Latvia* [GC], no. 36376/04, ECHR 2010.
13. *Case of Al-Jedda v. The United Kingdom* [GC], no. 27021/08, § 102, ECHR 2011.
14. *Paksas v. Lithuania* [GC], no. 34932/046, ECHR 2011.
15. *Larionov and Tess v. Latvia*, no. 45520/04 and 19363/05, ECHR 2014.

Kiti šaltiniai:

1. Annual Report 2014. [interaktyvus]. Registry of the European Court of Human Rights Strasbourg, 2015, p. 42. [žiūrėta: 2015-03-12]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf>.

2. Aukščiausiosios tarybos – Atkuriamojo Seimo pareiškimas [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-10]. <<https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.DFD7DF89C9C4>>.
3. *European human rights court statistics 2014* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-05]. <http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2014_ENG.pdf>.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-14]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2013.pdf>.
5. Rask, M. Quod licet Iovi, non licet bovi? [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-01-23]. <http://www.riigikohus.ee/vfs/1155/M%20%20Rask%20Russian%20CC_28-10-2011_rus.pdf>.
6. Sobytiė. Kommentarii ekspertov. ESPCH i Konstitucionnyj sud RF: Konflikt tolkovaniij [News. Expert's comments. ECHR and the Constitutional Court of the Russian Federation: conflict of interpretations] [interaktyvus]. Zhurnal zakon. Nr.5, 2012 kovas. [žiūrėta: 2015-01-14].
7. Valstybės geopolitinės orientacijos principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-02-07]. <http://www.lrkt.lt/lt/Pranesimai/txt_2014/20141024_Zalimas.pdf>.
8. Žilinskas, J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida [interaktyvus]. [žiūrėta: 2015-03-03]. <<http://genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>>.
9. Zorkin, V.D. Vzaimodejstvie nacionalnogo i nadnacionalnogo pravosudija: novye vyzovy ir perspektivy. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2014-12-14]. <<http://www.ksrf.ru/ru/News/Speech/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=53>>.
10. Vaišvila, A. *Naujas teisinės sumaišties kėlimas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-25]. <<http://www.aidas.lt/lt/teise-ir-teisingumo-vykdymas/article/3976-04-24-naujas-teisines-sumaisties-kelimas>>.

Romanovskaja A. Nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveika Lietuvos Respublikoje/ Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas Doc. dr. K. Miliauskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, 2015. - 83 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atskleidžiami konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sąveikos ypatumai ir problematika Lietuvos Respublikoje. Pirmoje darbo dalyje atskleidžiami konstitucinės ir konvencinės teisės sistemų sąveikos pagrindiniai principai, aptariama Konvencijos vieta Lietuvos teisinėje sistemoje bei Konstitucijos ir Konvencijos santykio probleminiai aspektai. Pirmajame skyriuje taip pat aptariami Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Konstitucinio Teismo statusas, apibrėžiami probleminiai teismų jurisdikcijų santykio bei teismų jurisprudencijų sandūros aspektai. Antrajame skyriuje narinėjamas nacionalinio suvereniteto principas žmogaus teisių apsaugos srityje, atskleidžiamas nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykis.

Raktiniai žodžiai: *žmogaus teisių apsaugos sistemos, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Europos žmogaus teisių apsaugos konvencija, Konstitucinis Teismas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, sąveika.*

Romanovskaja A. Interaction of national and regional human rights systems in the Republic of Lithuania / Master thesis in civil law. Supervisor Doc. dr. K. Miliauskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio University, Faculty of Law, 2015. - 83 p.

ABSTRACT

Master thesis reveals peculiarity and problematic issue of interaction of constitutional and conventional legal regulations in Republic of Lithuania. In the first part, is revealed main principles of interaction of constitutional and conventional legal systems, is disputed Convention place in Lithuanian legal system and problematic aspects of relationship between Constitution and Convention. Therefore, in the first part is revealed relationship between the jurisdiction and jurisprudence of European Court of Human Rights and Constitutional, analyse problematic aspects of relationship between court's jurisdiction and interface between court's jurisprudence. Second part analyzes principle of national sovereignty in the sphere of protection of human rights, disclosed relationship between national and international integration.

Key concepts: *human rights protection systems, Constitution of Republic of Lithuania, European Convention on Human Rights, Constitutional Court, European Court of Human Right, interaction.*

Romanovskaja A. Nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveika Lietuvos Respublikoje/ Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas Doc. dr. K. Miliauskaitė. – Mykolas Romeris Universitetas, Teisės fakultetas, 2015. - 83 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema „Nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveika Lietuvos Respublikoje“ yra gana plati, todėl darbe aptariami tik tie mechanizmai, kurie sudaro pagrindą nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemoms (apsiribojant Europos Tarybos sukurtą Konvencinę sistemą), įvardinant tai konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisių apsaugos sistemomis. Magistro baigiamojo darbo tyrimu siekiama atskleisti konstitucinio ir konvencinio teisinio reguliavimo sistemų sugyvenimo ypatumus ir problematiką, darbą išskiriant į dvi dalis. Pirmoje dalyje analizuojamas Konvencijos statusas Lietuvos vidaus teisinėje sistemoje bei jos santykis su Lietuvos Respublikos Konstitucija, siekiant apibrėžti Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos koncepciją. Pirmoji darbo dalis taip pat apima Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio probleminių aspektų analizę. Pažymėtina, kad konstitucinių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo bendradarbiavimo stoka dažnai sąlygojama Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų nevykdymu, Konvencijos dalyvėms bandant pasiteisinti nacionalinio suvereniteto, konstitucijos viršenybės apsauga. Antroje darbo dalyje apibrėžiamas nacionalinio suvereniteto principas žmogaus teisių apsaugos srityje, atskleidžiamas nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykis.

Atskleidus konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveikos ypatumus ir probleminius aspektus Lietuvos Respublikoje, galima teigti, kad Konvencija laikoma priimtina Lietuvos teisinei sistemai ir suderinama, visgi praktikoje problemų kyla. Nustatyta, kad tradicinis hierarchinis teisės aktų skirstymas sąlygoja Konstitucijos ir Konvencijos sąveikos įtampą, pasireiškiančia konstituciocentrinės teisės sistemos griežtumo ir atvirumo tarptautinei teisei susikirtimu, todėl Konstituciniam Teismui siekiant sumažinti jurisprudencijų nesuderinamumo tikimybę, būtinas dinamiškesnis požiūris į Konvencinę teisę. Todėl sprendžiant Konstitucijos ir Konvencijos nesuderinamumo klausimą, Konstitucijos ar Konvencijos „viršenybė“ konkrečiu atveju priklausys nuo didesnio garantuojamos žmogaus teisių apsaugos lygio. Atsižvelgiant į tai, Europos Žmogaus Teisių Teismo nepalankaus Lietuvos atžvilgiu sprendimo vertinimas per dualistinę prizmę, kaip tai įvyko R. Pakso atveju, neužtikrina efektyvios žmogaus teisių apsaugos. Konstitucinis Teismas atlieka svarbų vaidmenį nacionalinės

ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų harmonizavime, todėl negali veikti žmogaus teisėms priešingais interesais, pasiteisinant konstitucinės viršenybės, nacionalinio suvereniteto ar (ir) kitais principais, jeigu Konstitucinio Teismo suformuotoje doktrinoje žmogaus teisių apsaugos standartai nėra aukštesni už tarptautinius.

Apibendrinus, Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sąveikos problematiškumas sąlygojamas keleto priežasčių: 1) teismų jurisdikcijų dalyko sutapimas; 2) palaiptai vykstanti Konvencinės teisės reforma, *de facto* išplečianti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos ribas, įgaunant vis daugiau konstitucinės justicijos bruožų; 3) Konvencijos dalyvių bendro konsensuso dėl naujų Europos Žmogaus Teisių Teismo įgaliojimų, stoka; 4) nacionalinio suvereniteto ir tarptautinės integracijos santykio apibrėžtumo problema.

Romanovskaja A. Interaction of national and regional human rights systems in the Republic of Lithuania / Master thesis in civil law. Supervisor Doc. dr. K. Miliauskaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio University, Faculty of Law, 2015. - 83 p.

SUMMARY

Final topic of master's thesis „Interaction of national and regional human rights systems in the Republic of Lithuania” is quite wide, for this reason will be discussed only mechanisms, which underlie national and regional human rights protection systems (conferred Convention system formed Council of Europe), which will be mentioned as constitutional and conventional human rights systems. Main aim of the master thesis is to research and reveal peculiarity and problematic issue of coexistence of constitutional and conventional legal regulations. Final Master thesis is divided into two chapters. In order to define the concept of an interaction between the Constitution and the Convention, first chapter analyses status of the Convention in domestic legal order of the Republic of Lithuania and its relationship with the Constitution of the Republic of Lithuania. Therefore, in the first part is revealed relationship between the jurisdiction and jurisprudence of European Court of Human Rights and Constitutional, analyse problematic aspects of relationship between court's jurisdiction and interface between court's jurisprudence.

It should be noted that lack of cooperation between constitutional courts and ECHR is due to problematic instances of non-implementation of judgements of ECHR, parties to the Convention trying to justify protection of national sovereignty, supremacy of the constitution. Second chapter analyzes principle of national sovereignty in the sphere of protection of human rights, disclosed relationship between national and international integration.

Disclosure of the interaction and problematic aspects of the constitutional and conventional human rights protection systems in the Republic of Lithuania, leads the conclusion that Convention consentaneous with the Lithuanian legal order, nevertheless there are problems. It is found that traditional hierarchical distribution determines tension between interaction of Constitution and Convention, that emerged by intersection of strictness of supremacy of constitution and openness to international law. Accordingly, it is requires more dynamic approach to Convention law for the purpose to reduce inconsistencies in the jurisprudence. Thus, dealing with interface between court's jurisprudence, „supremacy“ of Constitution or Convention belongs to which act provides higher level of human rights protection in particular case. Seeing that, ECHR is unfavourable to Lithuania decision which can't be assessing through

the dualistic prism, as it happened with R. Paksas case, it can't ensure effective protection of human rights. Constitutional Court plays important role in harmonization at the national and regional level of human rights protections systems, therefore court cannot act against human rights, defending national sovereignty or (and) other principles, if human rights standarts formed in constitutional doctrine are not higher than in international law.

Summarized, problems of interaction of Constitutional Court and European Court of Human Rights are caused several reasons: 1) coincidence of jurisdictions of courts; 2) gradual reform of Convention law, *de facto* extending jurisdictional boundaries of European Court of Human Rights, which grants more and more features of constitutional justice; 3) lack of common consensus of parties to the Convention due to new powers of European Court of Human Rights; 4) problem of certainty of national sovereignty and international integration relationship.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015 - 04 - 27

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Civilinės teisės studentė Anželika Romanovskaja, patvirtinu, kad šis rašto darbas magistro baigiamasis darbas „Nacionalinės ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų sąveika Lietuvos Respublikoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)